

me
Amst
Beauti
ful Ca
tastro
me

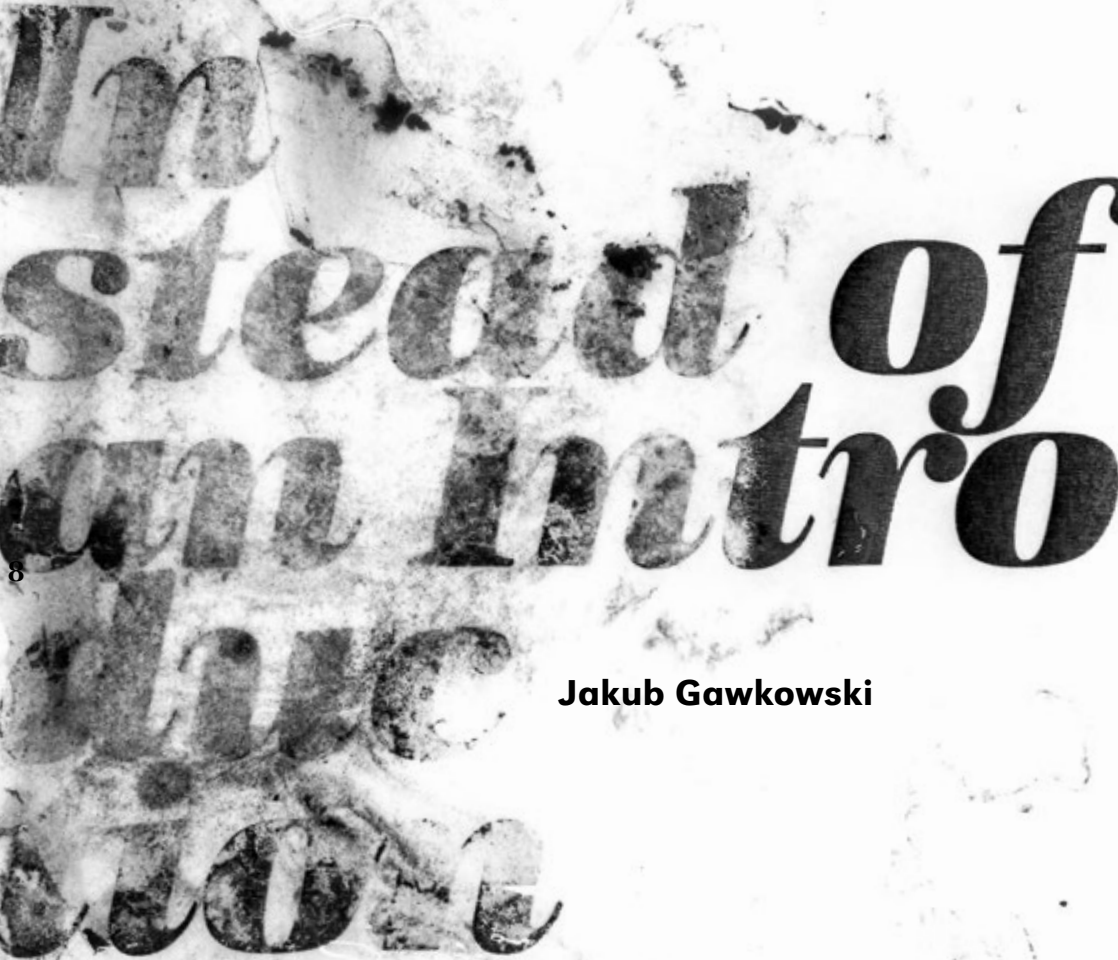
CSW Kronika
2019

Instead of an Introduction —————→ 8	Zamiast wstępu —————→ 166
Jakub Gawkowski	Jakub Gawkowski
Apathy of the Anthropocene —————→ 12	Marazm antropocenu —————→ 170
Professor Ewa Bińczyk in conversation with Marlena Wilczak	Marlena Wilczak rozmawia z profesor Ewą Bińczyk
Industry of the Fall —————→ 20	Przemysł upadku —————→ 178
Marcin Doś	Marcin Doś
My Generation is Called the Children of Velvet Revolution —————→ 28	Moje pokolenie nazywane jest Dziećmi Aksamitnej Rewolucji —————→ 186
Mikuláš Černík	Mikuláš Černík
It Came out of the Blue: Fragment of Comparative Planetology —————→ 32	Wyloniła się nagle z Błękitu: Fragment planetologii porównawczej —————→ 190
Lukáš Likavčan	Lukáš Likavčan
Activism —————→ 42	Aktywizm —————→ 198
Marta Senk	Marta Senk
How to Act Effectively? Strategies for the Environmental Movement —————→ 44	Jak działać skutecznie? Strategie dla ruchu klimatycznego —————→ 200
Discussion transcript	Zapis dyskusji

descriptions of works —————→ 60	opisy prac —————→ 154
---	-------------------------------------

photos / zdjęcia

62 ——— Vladimír Turner —————→ 75 —————→ 156
62 ——— Barbara Sass —————→ 77 —————→ 156
62 ——— Karolina Brzuzan —————→ 83 —————→ 156
63 ——— Sara Czyż —————→ 85 —————→ 157
64 ——— APART —————→ 87 —————→ 158
66 ——— Tamás Kaszás —————→ 103 —————→ 160
67 -71 — Diana Lelonek —————→ 129 —————→ 109 —————→ 164 - 160
68 -71 — Michal Kindernay —————→ 129 —————→ 117 —————→ 164 - 162
69 ——— Krzysztof Jung —————→ 119 —————→ 162
70 ——— Pavel Sterec, Tereza Stöckelová —————→ 137 —————→ 163

Instead of an Intro

Jakub Gawkowski

We are all, simultaneously, spectators and participants of changes leading to the end of the world as we know it. The exhibition, events, and the publication you are holding in your hands are the results of *The Most Beautiful Catastrophe* project, which asks questions about commitment, activism, and individual responsibility, as well as about the real and imagined effects of the struggle against climate change. The starting point is the experience of everyday life, when, just after waking up, we are bombarded with apocalyptic visions, and reports about the inevitable catastrophe driven by the overproduction of waste, cutting of forests, breeding of animals, or the mining and burning of fossil fuels. The disaster looming on the horizon is caused by human greed and cynicism, but certainly not by ignorance – the situation in which we are now, as well as the prospects for the future are more than clear. The only question is whether we are able to understand what we are really struggling with. At the same time, contemporary neo-liberalism transfers responsibility for a potential disaster to the individual. Despite knowing the scale and causes of the problem, politicians are trying to encumber the weakest with the consequences.

The direct inspiration for the creation of *The Most Beautiful Catastrophe* was the announcement that the UN Climate Summit (COP24) would be organized in the heart of post-industrial Upper Silesia, a region whose history was defined by heavy industry and mining, and its cities are among the most polluted in Europe today. What do the global ecological catastrophe and the sixth extinction look like from the perspective of Bytom, a medium-sized city still affected by centuries of coal mining? In what dimension are the progressive climate changes and environmental devastation visible on Bytom's streets, on residential blocks, in hospital wards? To create a common front against climate change, it is necessary to form links between the local and the planetary: at the level of education and the understanding of everyday situations, as well as in political, scientific, and artistic reflection. It is difficult, however, to think in terms of a global community, when distinct and razor-sharp national, local, and neo-tribal divisions come into play.

Increased awareness about the threats of climate change must also include an awareness of power relations and specific forces that are pushing the world into the abyss. Without rejecting individual agency and the revolutionary potential of grassroots movements, we must recognize the scale of the problem and the type of solutions necessary to fight the climate crisis. At the

moment, when this text is to be printed, a spectacular wave of the protests of the social movement known as the Yellow Vests (*Gilets Jaunes*) is sweeping across France. These protests do not belong to the current political spectrum divided into left and right, and are interpreted as a prototype of climate protests that may soon become everyday events. The French, protesting against increasing fuel prices, are really protesting against the situation in which the social costs of climate change are transferred to working classes, so that the interests of the elite do not suffer. This way, ecology becomes the state's tool for implementing austerity projects, increasing inequalities and exploitation – instead of being understood as care for our common future.

The summit in Katowice clearly showed the limits and absurdities of the systemic fight against climate change. Global media circulated images of ubiquitous coal, presented by the organizers as the pride of the region, and not a pressing problem that must be dealt with. Without qualms, meat was served to delegates, when in fact animal husbandry accounts for 14.5 percent of global greenhouse gas emissions. The March for Climate, organized during COP24, in which thousands of people called on conference participants to take immediate action, was treated by the government as a gang of criminals and surrounded by hundreds of armed policemen. The manner in which the march was organized clearly showed that the aims of protesters do not coincide with the interests of government officials.

The events which accompanied COP24 also illustrated what greenwashing is, and how ecology is cynically used today; it turns into an empty slogan, and does not translate into real action. Because of COP24, the “eco-friendly” pavilion of “Good Climate” was erected on the market square in Katowice, in order – as the organizers wrote – “to integrate a group of people who are not indifferent to the natural environment.” In addition to workshops with the participation of invited artists and activists, there were also events organized by McDonald's and institutions as much interested in environmental well-being as *Jastrzębska Spółka Węglowa* (JSW Group) or *Lasy Państwowe* (the State Forests), responsible, among other things, for the logging of Białowieża Forest and persecuting activists defending it. The pavilion was also supposed to include *Seaberry Slagheap* by Diana Lelonek, whose first presentation took place at the Kronika exhibition. *Seaberry Slagheap* is a project offering new solutions for the post-mining reality, which at the same time problematizes the techniques of profiting from an ecological appearance and “conscious”

or “green” consumerism. It soon turned out that Lelonek's concept was a self-fulfilling prophecy. The artist withdrew *Seaberry Slagheap* from the pavilion, refusing to cooperate with State Forests and JSW Group under the slogan of caring for the natural environment. The grotesque situation of the straw pavilion, in which representatives of the coal industry speak about environmental protection, reveals the use of “ecology” for immediate political purposes. It is worth remembering that although climate change is a process that must be fought on a global scale, there are also specific institutions and people who get richer at the cost of a complete environmental devastation. And attempting to stop and publicizing the activities of these institutions is a tangible strategy which can lead to change.

These events became the background for the exhibition and events at Kronika – which, however, went beyond short-term political discussions. In the face of the upcoming catastrophe, apart from raising awareness and carrying out interventions to protect the environment, we should reconsider the very concept of nature and consider new models of species coexistence. In addition to laments and active engagement, it is worth looking for new solutions that go beyond the simple dichotomy of pure nature and toxic civilization. But how to overcome the crisis when there is no food to eat, clothes to buy, or energy to use without participating in a chain of destruction, exploitation, and suffering? Alexis Shotwell writes about the need to cross the prevailing paradigm of purity, which also accompanies our thinking about nature. For decades, liberation and pro-democracy movements have been fighting for a world free of rigors, in which everyone will feel at ease, regardless how much they fit existing categories. In the vocabulary of environmental protection, however, there is a constant regime of purity – the conservative fear of contamination and disturbance of the existing order.

Today, there is no “environment” in the sense of natural surroundings unpolluted by human activity. Everything has been processed by our activity or bears its mark. If we accept the fact that the current order has no chance of survival, the next step should be to look for new ways of living, going beyond the binary opposition of nature and human. The process leading to the catastrophe has already begun. The catastrophe itself is a matter of decades, years, months. If the existing order has really expired, perhaps we should just say goodbye to it and welcome a new one, hoping that the catastrophe will bring the final end to the system that led to it.

Apathy of the Anthropocene

Professor
Ewa Bińczyk in
conversation with
Marlena Wilczak

Marlena Wilczak: In your book, *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu (The Age of Man. The Rhetoric and Apathy of the Anthropocene)*, you suggest that the environmental rhetoric of the Anthropocene reflects the attitudes of disappointment and helplessness. What are the characteristics of this state of apathy?

Ewa Bińczyk: The notion of apathy, derived from Greek, means the inability to recognize the seriousness of the situation, the inability to cognize what is happening, resulting in the inability to act. It is also a kind of paralysis, dullness, lethargy. It is a metaphor that allows me to speak about the problem of the climate policy fiasco – or, to put it mildly, the climatic impasse, the lack of hope that we will implement an effective, low-carbon, global policy and give up fossil fuels in time. Because we have a lot on our conscience.

What are the causes of this condition?

I am looking at various possible answers to the question of the foundations of apathy. The most serious, in my opinion, are conditions at the systemic, transnational, and global levels. It is clear that the interests of the most powerful global actors contribute to our being stuck in the climate impasse. The lack of joint action between countries, or the US's policies (for example, its withdrawal from the Paris Climate Agreement) do not bode well for the UN goals, which we, as humanity, set ourselves in our fight against climate destabilization. The powers of the oil, mining, military and automotive industries are strongly interrelated. We speak of the „fuel complex“: there is a concept of „fossil fuel capitalism,“ which is a system strongly dependent on fossil energy sources. Nothing indicates that we will manage to dismantle it, and there is no political will to do so.

Part of the problem are also long-distance international transport, which is assessed as extremely carbon-intensive; and trade agreements which have created very difficult conditions for the possibility of divorcing ourselves from fossil fuels. Then there is also deforestation, the meat industry, and so on... At the level of governance, apathy results from the way in which the capitalist system functions, from the setup of the contemporary global order.

Can you see a chance to change this situation and overcome the apathy?

We need a strong political impetus from mass media, which has been strongly emphasized by climate researchers who are aware that we are on the brink of disrupting the balance of planetary systems. I condemn the mass

media for not covering these pervasive issues in a satisfactory manner. We aren't discussing at all how short-sighted we are and how temporary our economic systems are. In my opinion, further consumption and the pursuit of economic growth on a global scale should be stigmatized as scandalous and immoral, but these perspectives don't appear in public debates.

You write that our ability to think about and act against planetary threats is limited. Apart from the responsibility of mass media, what do you think this is caused by?

I'm interested in the psychological or philosophical conditions for the limitations of our imagination. We cannot imagine another world: there is a famous saying that it is easier for us to imagine the end of the world than the end of capitalism. Although they are rarely discussed, alternatives do exist, which argue that instead of growth, consumption, and further extraction of resources, we should, for example, prioritize citizens' well-being instead of commodities and material wealth – where well-being is conceived as a social condition where our priorities are relationships, free time, working shorter hours, and not producing what contributes to greenhouse gas emissions. These are also the concerns of unconditional basic income, formulated somewhere on the margins. In economics, there are very interesting post-growth theories, with concepts such as the climate correction of capitalism.

What about fossil fuel capitalism? Can maximizing your free time result in its correction?

I think that we should publicize it more as an alternative, so that our imagination wouldn't be so limited and paralyzed. In my view and in the view of other researchers, it is possible to redirect the economy to low-emission pathways. In my book, I mention the research of Mark Jacobson's team from Stanford University, that showed how much it would cost if humanity really gave up on fossil fuels by 2030. There are possibilities for divestment – the withdrawal from investing in fossil fuels – which should be more strongly supported. We must stigmatize investing in fossil fuels as scandalous and support leaving fossil fuels in the ground. However, there is no clear political will to do so.

Citizens, in turn, do not feel influential. They have a feeling that their individual actions aren't enough. To limit our carbon footprint, it's not enough anymore to switch to cycling, to not travel, fly airplanes, or consume senselessly, because it is too late. I don't blame ordinary citizens. Research shows

that we are all paralyzed by helplessness, perfectly understanding that whatever we do won't change much. There are no good examples. Who to vote for? Indeed, across the Polish political spectrum, we don't even have anyone to turn to. The Green Party is marginalized all the time, Partia Razem (Together Party) has highlighted the climate subject slightly, but other parties don't take this into account at all. This subject doesn't appear in the mainstream, while scientists are more and more scared.

In 2017, researchers published a very special document, the *World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice*.¹ It is signed by over 15,000 researchers. In this document, scientists claimed that since 1992, when the first such warning was formulated, humanity had not made any significant progress in terms of avoiding an environmental disaster. They put it bluntly that humanity is jeopardizing its own future and that it will soon be too late. Amongst intellectuals and artists opinions are strong, but they don't translate into action. People understand the problem and they know that it lies in systemic conditions which favor fossil fuel capitalism. Recently, I've come across analyses in which researchers state that the economic and political elite turned their backs on the rest of humanity. It is simply cynical that this proverbial 1%, who wander in the delusions of their wealth, don't prioritize the joint future of all humankind at all, – but instead they invest in militarism and barbarism, protecting themselves from climate refugees and the poorest. And we know that weather anomalies caused by the destabilization of the climate by will mainly affect the poorest and the developing world.

The rich are more willing to build fortresses around them than invest in improving living conditions.

They focus on perfecting the militarized ways of protecting themselves, and don't even consider giving up the profits that oil companies count on. There is no horizon of common progress – something has broken down. Even in the era of globalization, a few decades ago, we all looked forward to heading toward a world in which there would be room for everyone, where we would lift the poorest from poverty, and where inequalities would not increase. Today, we see that this dream is no longer shared by policy-makers.

1 Ripple W. J. et al. 2017. *World Scientists' Warning to Humanity. A Second Notice*, "Bioscience", 15 October, <https://academic.oup.com/bioscience>, accessed: December 12, 2017.

This is a very radical thesis, it comes from Bruno Latour's book *Down to Earth. Politics in the New Climatic Regime*. The title of this book suggests that we should come down to Earth, and see what is happening with it. The richest can't turn their backs on the rest of humanity.

People who decide on the shape of climate policy distance themselves from threats that can no longer be ignored. What is the reaction of the humanities to these threats? Could you mention the main axiological assumptions that appear in reflections on the environment?

In the book, I address the vocabulary of the debate on planetary crisis. The Anthropocene denotes the era in which humans have become a causative force in the geological sense: by acidifying the oceans, causing loss of biodiversity and climate change. The thought of the 21st century is post-environmental because, paradoxically, it is strongly focused on the environment when there is no natural environment anymore. We're talking about the post-environment, the post-nature. We're losing nature, or perhaps we have already lost many of its aspects irreversibly. The book is a reflection strongly focused on irreversible losses, and what they for us, humanity, mean – and who we are if we allow it while being stuck in apathy.

Is there a vision of the end of the world in environmental narratives?

This reflection also has an eschatological dimension, but it's a secular eschatology. There is a conviction that we live in extraordinarily exceptional times, that this generation is unique, that we will pay for our passivity, that perhaps we are robbing ourselves of our future, and by the end of the century we will no longer be able to carry on with the economic and political order as we know it. If we exceed the limit of 2°C, as scientists warn us, there will be weather aberrations and a new climate regime unpredictable from our point of view, when it will be difficult to maintain agriculture and the socio-political order itself. The issues of irreversible loss and jeopardizing the future dominate the debate on the Anthropocene. Environmental scientists inform us about the scale of what is happening, whereas humanists already at the end of the twentieth century criticized vehemently the arrogance of anthropocentrism, namely, that we prioritize our own good, leading to the destruction of the soil and the oceans, thereby literally taking a saw to the branch we are sitting on. On the humanists' side, the reflection on planetary responsibility has been

present within eco-ethics and environmental ethics for a long time. Only nobody listened to it.

Environmental ethicists refer to human responsibility for the planet. Is that enough?

I believe that it is sensible for us to publicize the climate corrections of capitalism within economics, where everything is reduced to market mechanisms. Changing values and attitudes is no longer enough. The main economic models are accused of being autistic, of not seeing the environmental costs of further development. These costs must be included into economic models. Poisoners have to pay for poisoning. Economics is also a social science, but it is too short-sighted. It has to change.

What is nature for us in the Anthropocene?

Very interesting things are happening with the concept of nature in the debate on the Anthropocene. On the one hand, there is already talk about post-nature: it is estimated that by 2050 there will be more plastic than fish in the oceans, there will be no wild animals, it will no longer be the planet as we know it. This is our own-produced planet. On the other hand, climate discourse says that Gaia or the Earth will take revenge on us when we upset it. The climate will react like a „dangerous beast,“ it will get back at humans. Climate destabilization is like a payback from Earth for ignoring its determinants.

In the book I also follow the paradoxes of the debate on the Anthropocene and of post-environmental reflections. For example, on the one hand, we are in awe of how capable the *homo sapiens* is. We know that Greenland's ice sheet is melting due to global warming – but I was shocked when I read that in 2016 scientists announced that because the ice sheet's weight had changed, the Earth's axis also tilted. The effects of our activities have a cosmic dimension. On the other hand, we are simultaneously helpless, powerless, and stuck in apathy, especially the weakest. Power exists simultaneously with helplessness and guilt. It's not that people are not aware of what is happening. They support global climate action, and citizens of privileged countries have a great sense of guilt. In one study I read people say that “we'll all go to eco hell” by bringing it about.

I'm wondering about the things you have written about the mechanisms of thought that legitimize the apathy, like denialism or ignoring alternative values. Beyond discussing the threats, how

can we educate and mobilize instead of preserving passivity and helplessness?

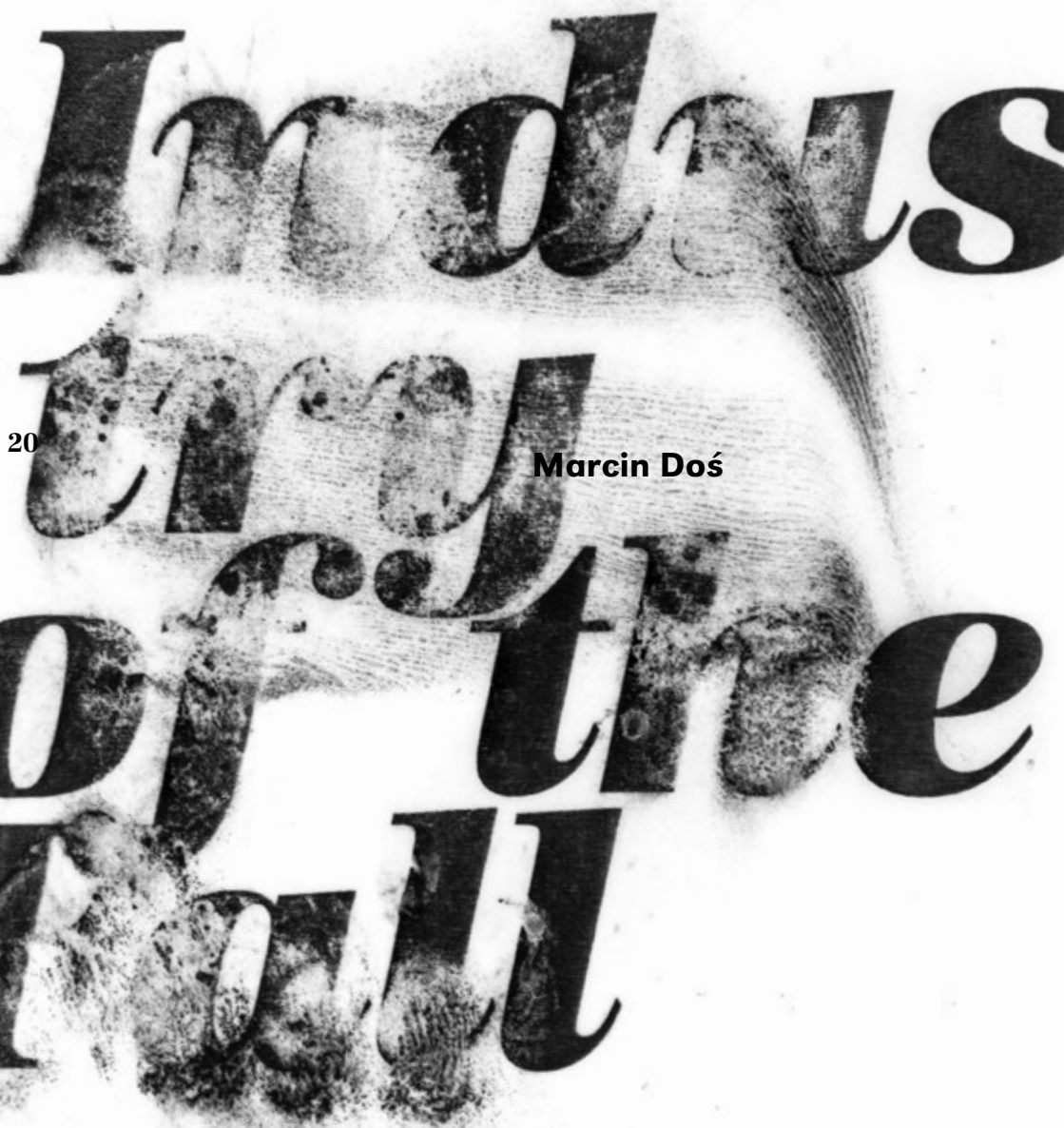
We can use the great research in the field of climate psychology, so that we don't adopt a catastrophic vision that will paralyze us. Researchers underline that primarily, public opinion needs a positive example and an exact presentation of what can be done. It would help if actors, such as NGOs, appeared in Poland, which would recommend who to vote for or show how to act in everyday life in a way that shows care for future generations and the planet. We need positive, constructive examples, perhaps even some prominent personalities who can be opinion leaders.

We can certainly refer to the value of the sanctity of nature as something powerful which shouldn't be destroyed on such a scale, because it wins the hearts of both conservatives and progressives. We can appeal to the ability to imagine alternatives. It may be difficult, but I am a philosopher, so I look at these matters very ambitiously. The policy of prioritizing coal and ignoring the knowledge that scientists offer us is scandalous. Certainly, a lot has changed: today it is difficult not to believe in global warming, because the amount of empirical data is overwhelming. Researchers of Science and Technology Studies show that we have been dealing with disinformation campaigns on global warming sponsored by right-wing think-tanks, funded by the petroleum industry. Public opinion has been systematically misled by casting doubt on scientific evidence.

Is there any doubt?

Climatologists have no doubts, there is a consensus about climate warming being caused by human activity. We are in a different place than a few years ago. Now, in fact, we should think about how to present the problem of climate change. Research recommends, for example, not to present it as terribly complex, because that also paralyzes people. The presentation of this problem should look like this: it is an extraordinary challenge, never before has humanity faced this type of challenge – but we can cope with it. We need to change specific things. It's about particulars, like shifting away from growth and consumption toward free time. Alternative economic models should be known to the wider public. I don't know if people realize that a number of economists (such as Tim Jackson, Joseph Stiglitz, Nicholas Speth) have argued for years that today the pursuit for growth is irrational and will lead humanity nowhere. Not only that, it doesn't generate happi-

ness. Free time that you can devote to your children, parents, elderly people, and your passions is what gives you happiness, not material goods. Studies show that beyond a certain level of material security, our wealth doesn't translate into an increase in happiness at all. But human relationships, a sense of agency, and free time really do.

20 **Marcin Doś**

Coal and steel – the power that created and destroyed. It gave life and took health. It devoured an immeasurable amount of human effort, first supported by the labor of animals and then of machines. Factories covered with particulates and dust, saturated with various vapors, grease and sweat, often with blood, fed hundreds of thousands of people – workers. Workers and machines were extracting, smelting, and producing, more and more, at all costs.

Indunature, CCA Kronika 2009

Let's consider two events as the beginning of the industrial era in Silesia: namely, the launch of a steam engine in Tarnowskie Góry – the first one on the European continent (1788); and the development of the so-called Silesian Method of Zinc Smelting (1798) by Johann Christian Ruberg at the Glassworks in Wesoła. The industrialised technology of obtaining zinc accelerated the Upper Silesian Industrial Machine. Silesian zinc was well-known on the world markets and was famous for its high purity – you could profit from it the most. Both inventions required a huge amount of coal, tonnes of which were burned daily. Continuous production ejected dreadful particulates out of thousands of chimneys, covering and gradually poisoning everything within a range of many kilometers. In winter, in some places in Upper Silesia, snow was gray. In Szopienice, people say that the air was sticky, as if sweetish, and they used to sweep quite a lot of zinc and lead dust off their sills. People lived next to the factories, many of them had their backyard gardens, some of them still lived off farming. Part of the vegetation did not survive the toxic doses of waste. Many forest areas were cut down for industry needs, causing, among others, the decline of groundwater levels, which made it impossible for many plants to grow. That is how the Błędów Desert was created, as the result of human impact on the soil and the climate. Famous for unexploded bombs (e.g. a training ground for the Afrika Korps during WWII), it has been gradually afforested since the 1950s. To make matters worse, acid rain fell from the dangerous clouds generated by taller and taller chimneys, which sent some of them far away from here, as if postcards from Silesia.

At the beginning, people did not realize how the Silesian smelting and coal mining was hazardous for humans and the environment. In the first years of the zinc revolution, a foundry worker could smelt only for several

21

years, was systematically poisoned and died, literally twisted due to the continuous drafts in the furnace hall. Winds were blowing fiercely to chase away unhealthy fumes – quid pro quo. Likewise, labor did not spare the people in the coal mines. They died violently underground from gas explosions, or slowly, cut off and buried after a tunnel collapse. A forty-year-old person was an old man, if he survived. Problems with qualified staff attracted the attention of those who were making a fortune, i.e. the fact that a high death rate of workers raised production costs. New ones had to be trained, and those already trained often didn't work long enough. Doctors knew that most of the work was particularly harmful to health, life, and the environment.

After 100 years, the zinc foundry worker no longer slept near the stove, but lived in the Workers' Colony, sometimes he had a garden (community garden), and the machines were equipped with filters or the people worked in masks. Baths were created and medical examinations were provided, there were damages for contaminated gardens, trams, sewage treatment plants, concrete apartment buildings. Miner's Day and Steelworker's Day were celebrated. Municipal parks were established on slag heaps. For example, the Franciszek Kachel Municipal Park in Bytom was created on the wasteland of the calamine mine "Teresa", and the first zoo in Upper Silesia was also founded here (1898). The Silesian Park (until 2012, the Jerzy Ziętek Voivodeship Park of Culture and Recreation) – one of the largest parks in Europe – was created on slag heaps, coal subsided areas, bootleg mines, swamps and dumps.

Despite the growing awareness of the impact of industrial production on the environment, the Industrial Machine never achieved 100% purity of production. They exploited and produced "more" at all costs, using and destroying nature, leaving behind countless tonnes of all kinds of waste, zinc and lead ores, coal, stone and sludge. "Sewage rivers", post-mine catchments, coal subsided areas and slag heaps – artificial hills without plants, changing the landscape of the region – were formed from them. In this respect, the Upper Silesian land resembles a vicious circle. Despite the threat and disastrous effects on the environment, the industry let you live. With the development of technology and production processes, working conditions and social standards changed. However, there were still more machines which enabled bigger and bigger production, and consequently, bigger profit and more waste and dust. Self-propelled Industry of the Fall.

Coal – "Black Gold" – was both good and bad for Silesia. On the one hand, it was a profitable commodity, on the other hand, its mining left behind a lot of damage. Mine bumps are usually the effect of explosions in underground tunnels, like little earthquakes. The glasses moved on the shelves, the buildings cracked. Bytom is probably the most "excavated" Silesian city. Despite the fact that the authorities at that time promised that there would be no extraction under the city, it continued for dozens of years. Every year, more and more mining. In the end, the industry died, and bequeathed us a destroyed city, an environment and people who had little chance for a different life.

Indunature, 2009

1989 is the beginning of the end of over 200 years of continuous production of coal, steel, and other products. The Silesian Machine screeched and began to fall apart. We inherited an ecological and social catastrophe. The political system changed, the unrestrained free market arrived. They closed, liquidated, privatized or left the iron works, mines, and most of the factories to their fate. People felt lost, they could not imagine a life without factories. Everything was getting more expensive, there were fewer jobs – what's more, there was a sense of exploitation and abandonment. The tradition of generations, the profession of a miner and steelworker passed from father to son, almost overnight became unnecessary and worthless. In the workers' colonies and estates, due to unemployment, social stagnation persisted. The landscape also began to change. Many buildings were demolished or abandoned, and nature gradually took over. There are ruins where plants have grown on roofs and walls; among others, birches, the post-industrial trees growing from everywhere, even from concrete. A birch grows on the Cement Plant in Grodziec, and it turned its roots upward after the roof collapsed. It grew downward and it also started to grow upward – a beautiful view! The power of nature is great. Several historical objects were saved by civic initiatives, mostly by former employees who could not come to terms with the closure of their factories. They literally defended buildings against scrap metal collectors, for whom a working steam machine represents only kilograms – only to be cut up and taken out. This was the case in Szopienice just a few years ago. Today, proud elderly men show tourists around their former workplace – the Zinc Rolling Mill. It was saved, purchased, and

renovated by a private lover of industrial monuments. In Upper Silesia, fortunately, there are more such preserved objects, which constitute a piece of our heritage.

The Industry of the Fall also left behind a lot of extracted, milled, burned, degassed and processed soil – slag heaps, some still smoldering. However, artificial hills have been disappearing for several years. The material is recovered, ground and used, for example, as slag for roads and highways, and you can cover paths in a park with it, too. Once more, humans change the landscape of the region. We gain free space for development. Again, you can expand, raise funds for revitalization, encourage investors, develop infrastructure and generate income. Thanks to various ways of revitalization, hectares of post-industrial wastelands have been recovered. However, not all cities have equal opportunities for rapid change. Bytom is a perfect example. Twelve mines, two iron works, and many other factories operated here once. The city was exploited to its limits. After 30 years, most of the land for investment is not revitalized, many buildings still bear the traces of industrial history. Most of the underdeveloped space is post-industrial contaminated areas, including the worst ones – slag heaps, swathes of useless land, whose revitalization often takes years and costs a fortune, as you can read on boards – literally millions thrown away. The main method consists of filling in coal subsided areas with various materials; I heard of sludge from sewage treatment plants, rubble, rubbish, soil... Bytom seems to be the most derelict Silesian city. It is here that McDonald's and a church were demolished – few cities can boast about a similar thing. Changing local authorities cannot cope with such an amount of problems, lack of funds clearly being the main one. A few years ago, there was a lot of talk about revitalization in the center, there was a large grant to take, but “everything went pear-shaped.”

Of course, many things have also changed for the better, mainly thanks to the residents who started to look after their houses, backyards, and surroundings, who also protested against the storage of “mysterious” waste. Several architectural gems have been renovated and modernized, they perform new functions as museums, studios, offices, apartments or pubs. For example, the ROZBARK Dance and Movement Theater in Bytom is located in the revitalized building of the Rozbark Mine Pithead Building. One of the first lofts in Silesia,

the Bolko Loft, also appeared in Bytom, as well as a golf course on the heaps in Szombierki. There are also objects as if suspended in time: the Winding Tower “Krystyna”, the Heat and Power Plant “Szombierki”, the workers’ colony “Kolonія Zgorzelec”, the Repair Shops of Upper Silesian Narrow Gauge Railways in Rozbark, the Coal Mine “Centrum”, for which time isn’t really working.

Abandoned and non-revitalized areas are also taken over by nature. Vacant buildings are overgrown with plants, animals appear in place of people. An ideal example is the Landscape-Nature Protected Complex “Żabie Doły”, located on the border of Bytom, Chorzów, and Piekary Śląskie, formed on loose heaps and ponds – reservoirs of post-flotation waste. For 200 years, the surrounding areas were owned by Georg von Giesches Erben’s industrial concern (Georg von Giesche’s Heirs Mining Company) – heavy industry, mainly zinc and coal. They started with extracting and exporting calamine, i.e. zinc ore, and admixtures of other metals. George Giesche owned a mine in Bobrek (a part of Bytom), and in 1704 he acquired the exclusive rights for the Upper Silesian calamine for the following 20 years. The next stage was pure zinc, then sheet metal, bars, and all the products they made a fortune on. For example, they built the Zinc Foundry Uthemann in Szopienice, as well as workers’ housing estates Nikiszowiec and Giszowiec, and a narrow-gauge railway network, including so-called “Balkan”, free-of-charge. Let’s go back to slag heaps and ponds – “Żabie Doły” has officially been a Nature Reserve since 1997, on the area of the former Mining and Metallurgical Plant “Orzeł Biały”. It was probably formed during a long absence of humans. Originally, they were not walking and fishing areas, and birds liked them. Several dozens of species nested here, including many breeding birds (e.g. the little bittern) threatened with extinction in the region. Despite the waste discharged by the factories, the birds lived in peace. Perhaps the water in the ponds was warmer...

Another place is the above-mentioned Cement Plant in Grodziec with its unique birch – a curiosity of the region, which has been overgrown by vegetation since the liquidation of the plant in 1979. *Back in the day, “clouds of cement dust” fell on the walls. Dust mixed with rain and snow, then hardened, forming a kind of concrete growth...* My Indunature Reserve, which is slowly falling apart. However, it isn’t because of the roots of the birch

in ferro-concrete reinforcements, but because of the Concrete Beavers, or Scrap Metal Collectors. It is a pity, because there is a huge concrete silo – an industrial construction from which sound can't escape.

Former Silesia no longer exists, there is only *us* and our basic needs. I am aware of the industrial heritage – our history and its negative effects, i.e. contaminated areas, ruins of factories, smog, unemployment. Over 30 years, many changes have occurred, we have already dealt with many consequences of deindustrialization. In retrospect, some solutions seem to be wrong. The disappearance of brick under a layer of polystyrene foam, due to the popularity of thermal modernization of buildings, can serve as an example. But red, brown, clinker buildings are the characteristic look of Upper Silesia. First, factories were built from bricks, then the houses for employees. Due to its advantageous properties – its durability, high heat accumulation, and aesthetics – brick was used well beyond Silesian architecture. The cost of investment which requires plasters, painting, and insulation will exceed the one-off cost of brick. In the 20th century, brick was replaced by reinforced concrete, from which apartment blocks were built after World War II. I was raised on one of the housing estates of concrete buildings, called “Syberka” in Będzin. Blocks were built from components manufactured in prefab tower block factories, they were built relatively quickly and several of them at the same time. The walls were thin and hard, in winter you really had to heat up. I was a kid when my block was insulated with glass wool and asbestos sheets. After many years, it turned out that asbestos is harmful to health. We used to break the sheets with one hand, just like Bruce Lee, and the pieces of glass wool got into our eyes. For many years we have been tearing off asbestos sheets and replacing it with polyester foam sheets. I trust that this treatment is good for apartment blocks, and the fungus will not grow under the layer of polystyrene foam.

I am not against insulating with polyester foam sheets, but I am worried about our lack of moderation. This is another disaster, this time aesthetic. On the one hand, the facades of buildings are smooth and some residents are warmer. On the other hand, everything seems to be a mockup, which you had better not touch, not to damage the wall. Under the masking layer of polyester foam and glue, we hid cornices, brick reliefs, ornaments, inscriptions, tiles and other decorative elements. Only recently have we begun to pay attention to architectural qualities, some cut out of polystyrene

foam, and others not covered. I wonder what will come after polystyrene foam, what will be the next construction and thermal revolution? And what we will do with the material that will be left – crushed into white balls, it is almost impossible to catch, in addition, it does not sink. I feel that in time, we will tear it off like asbestos sheets. Who knows, maybe for eco-funding...

We usually learn too late about how human activity affects the environment and future generations. The consequences were and still are felt especially in Upper Silesia and the Coal Basin. The Industry of the Fall has bequeathed us many disasters, and the topic of coal is still current here. Not only because of the centuries-old tradition of mining, but also due to the excessive emission of carbon dioxide into the atmosphere, which is an important element of the global discussion on energy saving and climate change. The search for the most ecological method of obtaining energy will probably not end until its production generates waste. Maybe it's time to use the solutions of Nikola Tesla, such as using the electricity of the universe. Otherwise, we will have to wait till non-ecological oil runs out...

My generation is called the Children of Velvet Revolution

Mikuláš Černík

My generation is called the Children of Velvet Revolution. I was born in 1990 in the Czech Republic, and never had a personal experience of the previous regime. It was the year when history was supposed to end. In school we were told that we live in the best of times, that we have all the opportunities and freedoms, and it is solely up to us what we want to achieve. We were also told to praise the virtue of compromise. Compromise, which is the ideal result of a discussion. Democracy is formed by such discussions, where we are all allowed to participate. Participation has rules we need to follow: obey laws, be decent, and be rational.

When I was in school, it was a time when privatisation was still going on. Our history has certain praised milestones, but nobody taught us about how a new group of the richest people in the country appeared. Nobody taught us about what their business has to do with the lives of the people directly affected by coal mining and the fear of losing their homes.

I was lucky to be born a privileged male. I had the doors always open, I was able to choose my studies freely, to move to a bigger city, to travel and study abroad. It has always been easy to get further ahead. To look up to the people in suits in conference rooms, rather than to the people in the streets.

One night we went home late with my friend. On the way we met a homeless woman and it was the first time I heard the story of somebody who was not winning, for whom this time was not the best period in history. And I felt that I gained my privilege at the expense of others, at the expense of her.

I was growing up in a time when our president denied climate change. During that time every attempt to care about the environment was publicly dismissed. It was a time when they created and appropriated the word "ecoterrorist." The word that is fitting to them, but was used against us.

We were taught that we have to become experts for our arguments to be heard. At that time the so-called experts legitimized the illegal logging in Šumava National Park. At that time experts argued for introducing tuition fees at public universities. Experts argued for austerity measures, against the "abuse" of social support, against the "unadaptable." They said we can't afford that. Experts argued for further lignite mining, for the demolition of Horní Jiřetín. They said it is necessary, that we need those joules, that it is a security issue.

Nobody asked us if we agree with that. We had many options on the market shelves, but very few on the voting ballot, and even less when our fu-

ture was decided. The lesser evil I have voted for every time has always lost. Nobody has asked us whether we want to continue coal mining, whether we want to build nuclear power plants, whether we want to pay for university, whether we want cars and airplanes with their highways, airports, and logistics centers.

I met my best friends in the streets during protests against this. We were blocking fascists in the streets, we were loud during government meetings, we were colourful on bikes taking back our streets, we were sweating in the coal dust on the rusty rail tracks to a power plant. During those events it was possible to meet those who had been in disagreement for a long time, who were acting against the blind adoption of the worst of the so-called West, be it fancy catalogue suburbs with swimming pools, or cheap flights to tourist destinations. During those protests it was possible to meet those who are never heard but always marginalised, who have problems to send their kids to school, or get a decent pay, or housing. During those events it was possible for me to meet the generation already born in the period of the hottest years on record, those for whom smog is more familiar than cross-country skiing or ice skating on frozen ponds.

We are also told that our country is too small, too weak, too insignificant. That the effects of climate change here could even be beneficial for us, or at least that we could adapt to them. But throughout our history we have thrived on global injustice. There is a cradle of coal-based industry, there is a legacy of exploitation of the environment by every single regime. We are not isolated from the rest of the world now and we have never been.

Once we met our friends from abroad who had put their lives in danger while protesting against the injustice produced by Europe, which it is still benefitting from. Extractivism in other parts of the world does have many victims, it is a continuation of colonisation. Whereas in Europe, we are killed really slowly. We are denied the future, we are dying slowly from air pollution. As a friend of mine put it, for them to protest means sacrificing everything, whereas for us it is a duty.

I know how it feels being hit by a baton, or by pepper spray. I know how it is to pay a fine, spend time in custody. I am very afraid of violence, I have never been beaten in the street. Batons and pepper spray are the means by which I was protected by the police. All this discomfort was a sign of be-

ing heard. It was a sign that we have pressed a node, that we cannot be avoided and ignored any longer.

We are sometimes accused of not caring about nature. That we do not know the species, that we are not real ecologists. Our personal lifestyle is questioned and our consumer choices are investigated with great care. One of the climate justice parolés is saying that we are nature defending itself. It is indeed so. Nature for us is the place where we live, work, and play. It is not anything detached from us, anything pristine. There are no pristine environments on the planet anymore.

It came out of the Blue:

Fragment of compara tive plan etology

Lukáš Likavčan

32

By way of an accident, COP24 in Katowice takes place almost exactly on the fiftieth anniversary of the very first publicly released photographs of the Earth, which were made by the crew of Apollo 8 on their mission during Christmastime in December 1968. One of the most iconic of these is called *Earthrise* – an image of the Earth on the horizon of the lunar landscape. According to theorist Benjamin Bratton, this picture stands for the first successful attempt at capturing the “formal coherency of Earth as one geophysical unit.”¹ Complementarily, curator Anselm Franke interprets these pictures of the Blue Planet as the turning point in the development of the late modernist version of universalism, which reverberates in our academic, social, as well as everyday life to this day.² Another scholar, Bruno Latour has recently adopted the anti-universalist (at least in the old sense of top-down universalism) concept of *Gaia* in order to overcome not only the old modernist notion of nature strictly separated from the realm of culture, but also the imagination of the Earth as a *Globe* or *Sphere*, criticized also by philosopher Peter Sloterdijk.³

What I will do in this essay is an exploration of the conceptual terrain circumscribed by these propositions, in order to shed light on the concept of the *planet* itself. Hence, I will engage in a philosophical endeavour in the vein of what science fiction writer Kim Stanley Robinson calls *comparative planetology*. As we will see, our era is marked by a confusion about the meaning of this concept, resulting from competing imaginaries struggling to take the position of the authoritative interpretation of the *planet* as a philosophical concept.

Globe

Jules Verne's *Around the World in Eighty Days* (1873) stands in Peter Sloterdijk's interpretation for the first big literary metaphor of capitalist modernity,

-
- 1 Benjamin Bratton (2016). *The Stack*. Cambridge (MA): MIT Press, p. 300.
 - 2 Anselm Franke (2013). *Earthrise and the Disappearance of the Outside*. In Anselm Franke – Diedrich Diederichsen (eds.). *The Whole Earth*. (pp. 12-18). Berlin: Sternberg Press, pp. 12-14.
 - 3 Bruno Latour (2017). *Facing Gaia*. [e-book]. Cambridge: Polity; Peter Sloterdijk (2013). *In the World Interior of Capital*. Cambridge: Polity.

33

understood here as the project of the global acceleration of the mobility of commodities, capital, and labour.⁴ The hypermobility of basic elements in this version of modernity is not a mere consequence of technological change – it is logically preceded by the transformation of our conception of the very space in which the movement of bodies and things is realized. According to Sloterdijk, this transformation is characteristic of globalization, which advances in three phases. The first one is a *cosmological*, or *metaphysical* globalization, characterized by the development of the aesthetic image of the totality of the world in the form of a perfectly smooth *Sphere* in ancient Greece. Here, the concept of the *Globe* is born. Its early articulations can be found in Pythagorean and Platonic cosmological imagery, or in Parmenides' description of the *Sphere* as the finest of all shapes that belongs to Being as such.⁵

The second phase is *terrestrial* globalization; in Sloterdijk's words, practically realized by sea transport as the technology of the commercial, political, cultural, scientific and military dominance of the West. For the first time, the world is not only theoretically, but also practically taken as a finite, unified, and intelligible whole. Here, the spatial profile of modernity adopted by the cosmopolitan bourgeoisie is also gradually translated into the vocabulary of capitalist universalism.

Lastly, the third (and current) phase of globalization is *electronic*. It is accompanied by a cultural shift that begins with a peculiar synthesis of cybernetics and ecology in Californian counterculture in the 1960s.⁶ One of the main artefacts of this countercultural "movement" is the *Whole Earth Catalog*, published between 1968 and 1972 by Steven Brand. On the pages of this pamphlet, DIY culture and psychedelia meet the most advanced computers of the era as well as a sense of ecological awareness, often appearing in the spiritual aura of peak hippie/early New Age environmentalism: everything is interconnected in the sacred web of life. The front cover of each issue is dominated by a picture of the Earth taken from space, to under-

4 Peter Sloterdijk (2013). *In the World Interior of Capital*, pp. 36-38.

5 Parmenides (1892). *Poem of Parmenides*. [online]: <http://philoctetes.free.fr/parmenide-sunicode.htm>.

6 Fred Turner (2006). *From Counterculture to Cyberculture*. Chicago and London: University of Chicago Press.

score the basic universalist assumption of the culture propagated through the pages of *Whole Earth Catalog*. These pictures mark the symbolic *disappearance of the outside* – suddenly, we can contain the whole Earth in one photographic frame.⁷ For this reason, Franke points out that California had become "the site at which Western colonial expansion reached its natural terrestrial limit, and thus changed its direction, from outward expansion to inner intensification"⁸ – an intensification of global reality by digital networks.

This way, the transformation of Earth into its ideal model of the *Globe* – first conceived by Parmenides – is completed; the Earth becomes a glass dome levitating in the cosmic void; all regions of this frictionless space manifest identical universal qualities. The masses of commodities, which make for the only wealth of this cold world, can move above its surface with vertiginous lightness, and the eye of the capital floats above this perfect shape. The event of climate change, however, collapses this imaginary – the chthonic forces of the planet awaken, and the certainty of the firm soil below ceases to be absolute. The system of production of capital flows' abstract territories hinges upon the massive extraction of fossil fuels, which veil everything in clouds of dust and smoke. This fog is about to give birth to a brave new world of global injustices.

Gaia

It is the event of climate change, as a result of the global expansion of capitalism, that prompted Bruno Latour to claim in his most recent book *Down to Earth* (2018) that "there is no planet, no earth, no soil, no territory to house the Globe of globalization."⁹ According to him, the figure of the *Globe* is guilty of top-down universalism that is actually nothing but an ambitious extension of a very peculiar, niche imaginary (in this case, that of Californian counterculture) onto the whole planet. To compete with this figure, he embraces the concept of *Gaia*, originally envisioned by Lynn Margulis and James Lovelock in the 1970s. The original version of the *Gaia* hypothesis describes Earth as superorganism capable of sustaining homeostasis in a

7 Anselm Franke (2013). *Earthrise and the Disappearance of the Outside*.

8 Ibid., p. 14.

9 Bruno Latour (2018). *Down to Earth*. Cambridge: Polity, p. 5.

complex web of life.¹⁰ However, Latour tones down Lovelock's bombastic claims and tries to reconstruct a more "down to earth" concept of *Gaia*.

Unfortunately, the list of *Gaia*'s features in Latour's account is never-ending and obstructs its clear understanding. It is cunning and terrifying, and full of contradictory attributes;¹¹ it is not a figure of harmony, it does not bring peace and unity, only chaotic multiplicities;¹² it is a process that closely resembles the unfolding of history;¹³ it is neither an organism (at least not in the standard account of an organism composed of parts which create a whole), nor a system, and it cannot be accounted for in the vocabulary of complexity and feedback loops.¹⁴ To untangle this dizzying enumeration of more or less useful metaphors, let us focus on two focal characteristics Latour highlights:

"[F]irst, that it is composed of agents that are neither deanimated nor overanimated; then, contrary to what Lovelock's detractors claim, that it is made up of agents that are not prematurely unified in a single acting totality. *Gaia*, the outlaw, is the anti-system."¹⁵

For the first part, agents of *Gaia* are never identified in advance, they slowly emerge and disappear as an effect of their collective or network. As Latour has repeated throughout most of his career, agency is always distributed and uneven, it cannot be localized in one place and one time – at least that is the main tenet of his signature *actor-network theory*.¹⁶ In such networks, there are, strictly speaking, no parts, since they are not arranged from specialized functional clusters that create a whole. Such a configuration comes only after the network actually acts – the model of functional composition is a special effect of the network's agency, which is, furthermore, diverting our attention from its ontological substrate, which remains functionally

underdifferentiated. Hence the second part of Latour's characterization of *Gaia*: if there are no parts, there are no wholes, because organisms are integral to and undetachable from their surrounding environments, which they, moreover, actively transform.

In the end, in Latour's account *Gaia* is treated as a thin "perishable envelope"¹⁷ of life-sustaining processes that covers the surface of the planet. This finally sheds some light on what exactly this mystical, yet secular entity is: an attempt to replace the old Nature/Culture distinction with a notion better suited for the Anthropocene. However, by stacking one description on top of another, Latour produces only a sense of confusion – which might actually be his only real take-away: perhaps we should treat *Gaia* as a symptom of our conceptual disorientation in the age of ecological emergency. For this reason, we must look for the meaning of the "planet" somewhere else.

The Planetary

The most significant among contemporary attempts to avoid *Gaia* is the concept of *the planetary*. William Connolly defines it as

"... a series of temporal force fields, such as climate patterns, drought zones, the ocean conveyor system, species evolution, glacier flows, and hurricanes that exhibit self-organizing capacities to varying degrees and that impinge upon each other and human life in numerous ways."¹⁸

According to Gayatri Chakravorty Spivak's reading, *the planetary* includes a gesture of the *defamiliarization of the home*, rendering the planet uncanny (in the Freudian understanding of the *Unheimlich*).¹⁹ It is a figure of alterity that points towards an "impossibility of grounding,"²⁰ and she claims that the appropriate register of the imagination of *the planetary* is

10 Bruno Latour (2017). *Facing Gaia*, pp. 237-238.

11 Ibid., p. 211.

12 Bruno Latour (2017). *Facing Gaia*, p. 211, 354.

13 Ibid., pp. 257-258.

14 Ibid., p. 222, 236-238, 249, 346-347.

15 Ibid., p. 222.

16 Bruno Latour (2005). *Reassembling the Social*. Oxford: Oxford University Press. p. 46.

17 Bruno Latour (2017). *Facing Gaia*, p. 219.

18 William Connolly (2017). *Facing the Planetary*. Durham: Duke University Press, p. 7.

19 Gayatri Chakravorty Spivak (2003). *Death of a Discipline*. New York: Columbia University Press. pp. 73-77.

20 Ibid., p. 82.

to be found in pre-capitalist cultures.²¹ What is especially valuable about Connolly's proposition is the possibility of a principal alienation of the human from the planet, which in Spivak's conceptualization is unfortunately quickly foreclosed by employing *the planetary* only as a figure that opens up new ways of being human. Spivak appreciates the planet insofar as it is articulated in psychoanalytic discourse as the impossible Other, upon which new subjectivity can be constituted. In other words, *the planetary* is still human, all too human.

My bet would be to stick to the vision of *the planetary* – but evacuate it out of the vector of humanism. Such an *inhumanist*²² position would mean to remove human agency from the core of planetary processes: seeing humans as a medium rather than the prime movers of the planet, accompanied by a radical reconsideration of the very meaning of the concept of “human” (which might result in its ultimate deconstruction or fragmentation). Such a conceptual rotation invites humans to approach the problem of the planetary response to climate change in an ethical and political gesture of humility on the species level. As the climate emergency of the Anthropocene shows us, the ultimate horizon of our activities has always been the terrestrial arc. Worse still, the *anthropos* in Anthropocene denotes the medium of geological change that humans are, rather than humans being *the* primary cause of this change. It is our energy-intensive and futile compulsion to place ourselves at the centre of this process that makes the Anthropocene an era of climate emergency. What brought us here is not that much a mastery over nature, but our primitive urgency to control the uncontrollable. Therefore, what shall be called the post-Anthropocene necessitates a decentering of human autonomy within the realm of planetary forces. Here, the post-Anthropocene also stands for the post-climate change era – which will, hopefully, also be post-capitalist.

21 Ibid., p. 101.

22 Reza Negarestani (2014). *The Labour of the Inhuman, Part II: The Inhuman*. *e-flux journal* 53.

Marta Senk

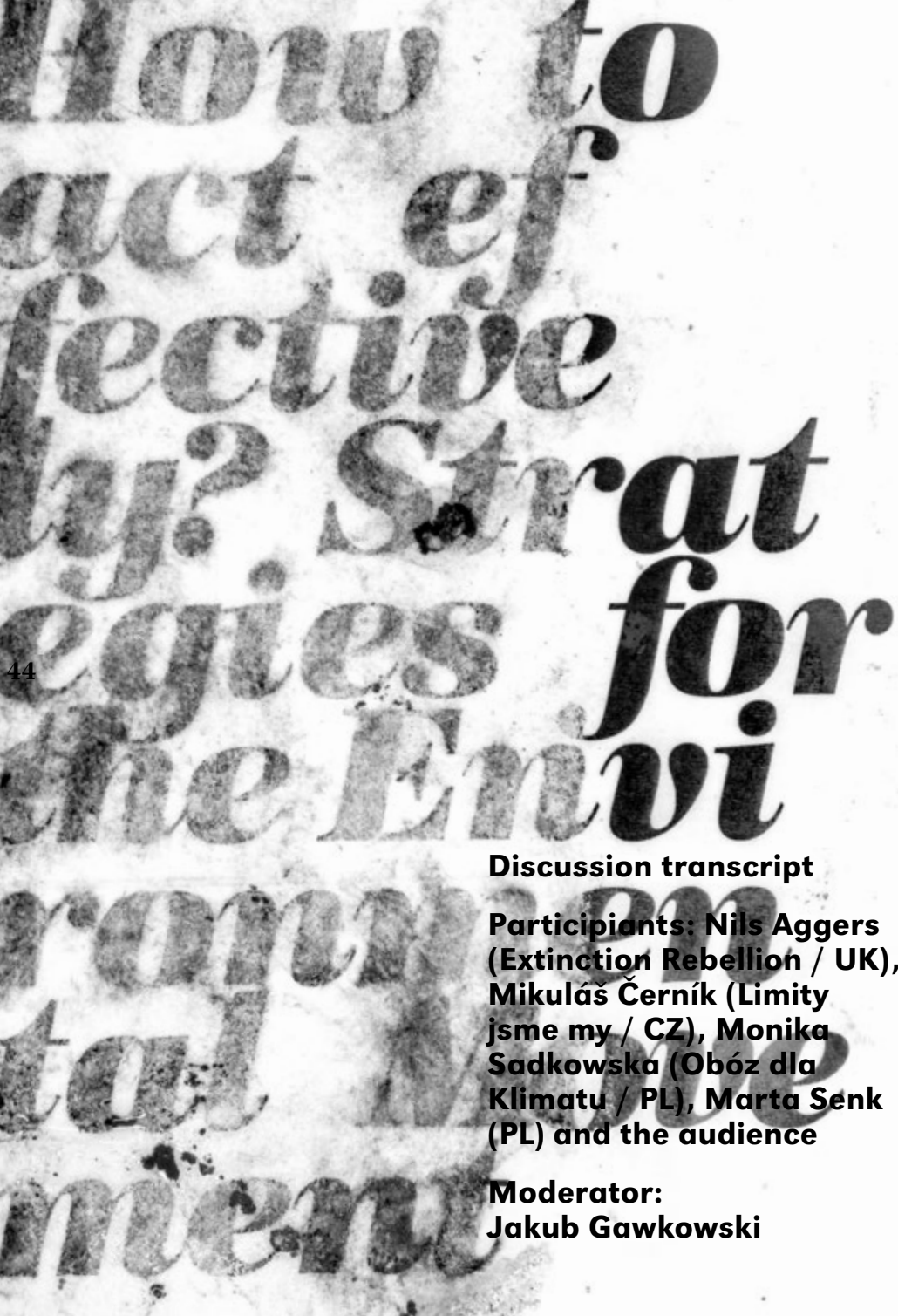
Activism is a necessary attitude today: it is the moral duty of every human being faced with the policies and corporations that ruin the planet. Activism is our response to the aggression of politicians and businessmen against all human and non-human inhabitants of the Earth.

Activism often occurs against the established law which protects the interests of the few. Taking action requires us to be aware of the consequences – but courage emerges when we realize the importance of the matter: that there is no legal norm that should be followed when the game is about “to be or not to be”.

Activism is a form of violating many of our boundaries, of going beyond our comfort zone in order to change the unacceptable state of affairs. This struggle comes with social ostracism, misunderstandings, and legal consequences. The time of action is also the time of doubt, helplessness, weariness and frustration.

The triggering of climate change must evoke our anger, because it is directed against all living beings. Political decisions that lead to ecological disasters must evoke our anger, because they are made within the four walls of the office, and the law is often introduced through the back door. Anger is therefore a healthy defense reaction to the actions of politics and business.

When protesting, we will be called terrorists – but it is the degradation of the natural environment that is the world’s greatest act of terrorism, committed by power.

Discussion transcript

Participants: Nils Aggers (Extinction Rebellion / UK), Mikuláš Černík (Limity jsme my / CZ), Monika Sadkowska (Obóz dla Klimatu / PL), Marta Senk (PL) and the audience

Moderator: Jakub Gawkowski

Jakub Gawkowski: One of the main issues in environmental activism now is that we are very often speaking to people already convinced, and it's hard to overcome this. But Extinction Rebellion is a massive movement at this point, and it has managed to reach beyond the usual leftist and/or liberal bubble. Nils, based on your experience in Extinction Rebellion, how is it possible to build a movement that reaches out to the wider public?

Nils Aggers: One thing that we've tried to do is to not go too much into ideological discussions. We've had an almost universalist approach to it, saying that the ecological crisis is happening on a massive scale, so it can be seen as universally wrong, no matter where you are on the political spectrum. Instead, we've been focusing more on pushing for better democratic structures – such as a Citizens' Assembly, which would make decisions on how we transition out of the crisis. We don't see it as our responsibility to come up with detailed proposals on how exactly to deal with the crisis. We are focusing on communicating the emergency, communicating the crisis – and then advocating for an improved version of democracy.

JG: How did you manage to organise this in practical terms? Because this is now a UK-wide movement, right?

NA: One thing we did was to have a standard talk of about an hour that we went out with across the UK; doing the talk at universities, at festivals, citizen townhalls; and using that as a way of getting out and speaking to the people. That talk was structured into two halves: the first half about how the situation actually looks like, not only looking at what the IPCC or scientists project *might* happen; but looking at observations and not shying away from telling people how bad the situation actually is. The second half of the talk discussed mass civil disobedience and how it had been used successfully in the past; claiming that you can actually create quite a bit of change with a fairly small amount of people willing to make big sacrifices, such as getting arrested or risking imprisonment. We wanted our claim to be empowering: the situation is really bad, but you can have a lot of influence if you choose to take part in an act of disobedience. And by doing the talk and going out to different places in the country, we were also trying to reach the people who know that the situation is quite bad and who feel that not enough is being done, but who aren't already involved in any existing group or network. The sort of

people who are not necessarily ideologically interested, but nevertheless know that something is not right.

We did about 60-70 of these talks, handed out sign-up forms at the end where people could indicate if they're willing to help organise – and then followed up with the people one-by-one: phoning them, fitting them into the organisation, encouraging them to go to non-violent action trainings. And we built it up step-by-step. Then we had some notable figures coming out in support; George Monbiot from the *Guardian* wrote a column endorsing us, which made a lot more people interested in what we're doing, and we suddenly became a lot bigger. But we had our organisational base from doing the talks and organising new people one by one, and building it up slowly but steadily.

JG: Reaching beyond the bubble is also important to prevent a situation where you have parachuted activists just appearing somewhere. Starting with Monika: when organising Obóz dla Klimatu ["Climate Camp"], how were you trying to reach out to and cooperate with the people who actually live there, and not only appearing from some academic or activist backgrounds from somewhere else?

Monika Sadkowska: We chose the location because the local community there was already involved in issues related to our aims: they have huge problems with mines, and the water is spoiled by lignite mining. Of course, there are places in Poland where it would be much harder to organise the Climate Camp, so we decided that for the first Camp we don't need more obstacles than necessary.

The locals there are mostly conservative and right-wing – but they know that they need water to live, and it's not unusual for them to stand up for the environment, for their small piece of land, for their small world. During the Camp, we don't talk about party political things: the Camp itself, and a lot of talks there were political, but not in the sense of parties or elections.

JG: But this is not always the case, right? In many cases, like Obóz dla Puszczy ["Camp for the Forest"], it was a big obstacle that some from the local community were very much against the activists being there.

Marta Senk: It was very hard to convince local people that we are not the enemy, that we should cooperate, because it's our common cause. But

because the locals from the Białowieża Forest earn money from logging, they do think so. It was very hard for us to address this way of thinking, so we tried to take it step by step, to build a different narrative about the forest. We didn't act aggressively, we didn't want to tell them that we're right and they should follow our way – we knew that we need to work together and ask people what they want and how they see this area. Then, step by step, they told us that the forest is important because of tourism, so they need to protect it because it brings them money. We don't approve of this point of view – we don't want to treat the forest as just woods, or as a resource. We think it has value on its own.

JG: Same question to Mikuláš – how did you cooperate with the local community?

MC: There was a difference between the Camp in 2017 and this year: in 2017 we were in the stronghold of the opposition against coal mining in Horní Jiřetín – whereas this year it was in Louka u Litvínova, where the mayor even published on the village webpage that the local council disagrees with the camp, but it was on private property, so they couldn't do anything against it. We expected that it would be tough meeting the people who were all against us. Then we met them in a pub, we were drinking beer together, talking about football, and they said, "Yeah, I think the police are wasting money and resources on a few hippies at the camp. You are doing your own stuff, but you are not treating the inhabitants badly..." Sometimes you can find solidarity or a common ground with people with whom you would not expect to. Even though the environment could be hostile, it creates a space where discussions can physically appear, and that's very important.

JG: How can we take this very particular pub discussion to a higher level? It is clear that you can meet someone from a different background and have a discussion – but how can we take this communication further?

MoSa: This is always a long process. You can't come to the communities and say, "You are so important for me, your problem is my problem," and then leave, because that makes you untrustworthy. If "your problem is my problem," we have to stay connected and involved. And that can be very difficult.

MS: You can't trust people who arrive out of the blue and promise that they will build a nice future for you because they know better, whether they are

academics or not. In the Białowieża Forest we were once physically attacked by the locals, some people got beaten up. It was really, really hard for us to go to the village and talk to them, but we knew that we had to if we wanted to create a stable cooperation. Then, step by step, they started accepting us.

MC: The second crucial thing is being honest, so the people know what they can expect from you. There will definitely be other struggles, and other common grounds where you can meet people and fight together for another common cause.

MS: When people understand that you don't want to use them, then they will believe you and trust you.

NA: The actions that we have been focusing on is obstructing traffic in London; which is a very different particular situation, but it was also interesting in terms of meeting and talking to people, and it's quite interesting to see the mix of reactions. Some people get instantly aggressive. Our approach is just listening as much as possible, for the people to calm down their anger, and trying to maintain, as much as possible, a friendly, engaging atmosphere – handing out flowers to drivers stuck in traffic. It's interesting to see the change in people's reactions: for example, they start out very angrily, but once you start listening to them, they start engaging with the question of why we're there initially. Most people really sympathise or take our side once you get the space to talk about why we're doing this.

JG: I'd like to come back to what Monika said about not being political. Is that really the case? There are very strong political forces acting against the environment, that are actually denying climate change, for instance. Is depoliticisation the right way? Is it even possible?

MoSa: If I'm doing a public act, agreeing or disagreeing with something that has meaning for more people than myself, it is political. The Camp is not political in the sense that we are not sympathising with any party or politician. During the Camp, we had guests who were members of local governments, and nobody told them to leave, we were happy that they came, because then we had such biodiversity in the Climate Camp! The point is that we are not apolitical in the broad sense.

JG: Is it possible to debate this issue outside of the political system? To build a movement which goes beyond the political labels and divisions that we are used to?

MoSa: As Marta said, we don't want to use the locals; but we've had situations when locals tried to use the activists. It's the same with politicians: they have tried to use us, not once, not twice, but every time. So, in turn, sometimes we try to use them – because they are our employees.

MC: The "political" is also connected to the language and the topic you are debating. What I see as an important part of building a movement is using an understandable language, which states clearly which side you are on; I think that is very important to get out of the bubble. For example, at one point we were discussing degrowth, the main topic of this year's Climate Camp. It's a relatively new movement, and it's not bringing in the old theories of anticapitalism. It deals with the issues of economic inequality and power relations, but in a different language.

MS: Every time I use my voice or make a decision, I'm politically active. I think when people are really tired, and they've had enough of politicians and parties, then they think that the alternative is to stay apolitical. But that is still a kind of action, because they don't resist and allow politicians to pass bad laws. Everything around us is political.

NA: We've been using the frame of "rebellion" to describe what we are doing partly because this word is recognised by political thinkers from across the political spectrum, at least in the English-speaking world. The word is used even by right-wing members of Parliament when they disagree with the Prime Minister or other leaders – they'd say that Tory MPs are "in rebellion" against their government. It seems as if it is seen as part of human rights to rebel against your government if it is not protecting you. And that's very different with "revolution", which is seen as a leftist term.

MS: I agree with what Monika said, that politicians are our employees. We elected them and they can expect them to make policies which are good for us. If they don't, we can dissent, and call for change.

JG: To change the angle a bit – you speak of the language the movements are using, and I'm wondering about the narratives that movements can construct. Some say that having a very apocalyptic vision of the climate – that we have twelve, or twenty, or fifty years, and then we're done – is not something you can build anything on. That you need a positive message, something different than "We are going to die in a few years." What kind of narrative and vision of the climate do you want to – or are able to – give to people?

MC: What we are bringing in is the issue of justice. The global climate justice movement has several slogans, such as “System change, not climate change”. This is exactly it. You are changing the world to make it more just, so we can all live better. At the same time, we are all bound by the biophysical materiality of Earth, to say it in academic terms... [All laugh.] We all live here on Earth, and we can all have a much better time, without exploiting the planet. That’s what we are trying to bring in as the positive narrative.

NA: We’ve been trying to not shy away from voicing the entire extent of the situation. We’re trying to not motivate people by hope alone, and say that we can’t guarantee that everything is going to work out. That it could be that we’re beyond the tipping point, and maybe we’ve only got a couple years left – but we do still have the possibility to do something to make the situation better. There is a climate scientist, who, when she’s asked about what kind of information can be given to people to give them hope, replies that “I can’t give people any hope – but maybe that’s not necessary.” Maybe it’s not necessary to motivate people by courage, even though it might not work out in the end. We try to reach people who want to do it because it’s the right thing to do, rather than by vision alone. We might be facing a catastrophe no matter what, but there are still a lot of things we can do to make it less severe.

MC: There’s a term, “environmental sorrow”: when you are depressed because of the state of the environment and the hopelessness of the situation. Hana Librova, a Czech scholar, argues that to overcome this environmental sorrow, we are engaging in palliative care for Earth.

NA: I think it is important to face the grief of it, the grief of losing it – but at the same time to not shy away from accepting it as a part of being human and of living in these times. For me, it’s like facing the void and processing it, and then we can move forward as a movement.

MC: Exactly. Even if we fail, it’s much better to die with dignity than die in the streets, without palliative care, isn’t it? [All laugh.]

Q FROM AUDIENCE: Who is the patient and who is the caregiver in this situation?

MC: We were saying earlier that we are a part of nature; and another slogan of the global climate justice movement is “We are nature defending itself.” It’s hard to say who’s the patient and who the doctor. It’s mutual.

MoSa: I see Extinction Rebellion as a game changer movement. As you said, apocalyptic visions are not very appealing, and the danger of being arrested is not that appealing for many people either. But this movement makes two statements: there will be mass arrests; and we are living at the time of extinction. So why are so many people supporting it, why are so many people fascinated by this narrative? I think that people feel a kind of authenticity; that someone said it out loud. Of course, Poland is in a different era than the UK when we speak of climate justice: the activists might think similarly, but the locals really don’t. On the other hand, more than 80% of Poles support switching to renewables, and more than 80% know that climate change is caused by human activity. So why are they doing so little? Why is this 80% not active? Because they don’t believe they can do anything. They are looking to politicians; and of course, they should act as well. But Extinction Rebellion found a way to wake people up, to say, “You can do something. Try!” That it can be more than just recycling or ethical shopping. That we are much more than that, and we can do much more. This authenticity is very refreshing, and I think that this is the way to go.

MS: Also, to be honest, when I open Facebook and I see news about the climate in a very negative light, I get tired. I don’t want to see more of this, because then I feel powerless and I don’t want to do anything. The catastrophic narrative, from my point of view, is very wrong. In my collective we were discussing how to design our posters. At the beginning, some said we should paint a lot of dust, and everything in black. But then we thought, when people see these posters, will they want to join our movement and fix this world? So instead we decided to make colourful posters with positive slogans.

There is also another image of activism: people think that it’s very cool to go to a demonstration, take a picture, post it on Facebook, and that’s it. A one-day activism, as if it’s enough and we don’t have to do more. As an anarchists’ collective, we tried to work out some structures: we want to offer people conditions in which they can act, and work, because we respect and welcome all voices.

MoSa: I have a theory for myself that you are as big as the obstacle you’re facing. If we recognise our enemy as a huge entity, there is a part of us that is also growing: in the very moment when we see how big the problem is.

MS: It is very important to recognise our enemy. If we don't have an enemy, then we don't know how and with whom we should fight.

JG: This brings me to the next question: who is the enemy? Can we speak about particular coal mines, particular politicians, particular parties? Or should we speak of the enemy as the whole system we live in? Whom should we fight, and where should our anger be directed? Who are we fighting with, and can we achieve success within the existing system? Marta, you are speaking from a clearly anarchist perspective – while Extinction Rebellion's message is not anticapitalist in itself, right?

NA: Yes. And we've been trying really hard to not go into blaming and shaming, or to point to specific people as the enemy. We see it as all being part of the same system one way or another. My approach is to be polite, respectful, and not antagonistic. Ultimately, we're in need of people in government who will support of us, who will be willing to make the necessary changes. We need to see the people in the police and security forces as people who might come out in support of us, and to make it easier for them to do so, by being as friendly and approachable as we can. If we seem less unrealistic, it becomes easier for the people in power to agree with what we're saying, even in Parliament. This approach of being as friendly as possible got us a lot of criticism from the activist community in the UK: for example, during demonstrations it's a sort of standard advice within the community to not speak to the police at all.

MoSa: I'm also thinking about the enemy within ourselves: we are all each other's enemies in here, in a way, because we are all involved in the system. I meet many people who don't want to see their own sorrow of being part of the system, they try to hide it or escape from it. They prefer to deny climate change, or be suspicious of activists. If we would see that everybody is involved in the system, it would be possible to not get stuck on the level of fighting among ourselves – us, who will be the most affected by the burdens of climate change. Once we're all involved, we can ask, who created this system? But let's stop blaming ourselves and each other.

MC: The question is, do we fight the players or the game? In the Czech case it's clear where climate change stems from: very few people get very rich. There's an expression, "coal barons" – I don't know where it comes from, but even many locals use it. It reminds me of feudalism, where they

are the elite in an undemocratic system. It's absolutely legitimate to point this out. It is not sustainable to find a compromise with them; we cannot ask them to change the situation – no, we have to change the rules of the game! It is not A or B, it is a mixture of both, and it's necessary to not to be too idealist or focus too narrowly on the here and now.

MS: Okay – capitalism. But it's a system, and how can we fight the system? We don't have any material things. What should we do, go to the forest and occupy it, or occupy a government building? I think we should analyse the system's structures and which institutions and politicians are responsible for it. Bruno Latour says that we should make a new collective and put everything that exists on Earth. Then, when we put all things alive and not in there, we will see that there are relations between everything and everyone, between institutions and people, people and animals, people and resources. And if we focus on these relations, we can change and fix the system. For me, our struggle is about these relations.

JG: This is a good moment to open up the discussion to questions and comments from the audience.

Q: The Czech example is very successful, comparable to Obóz dla Klimatu: you both managed to convince the locals to cooperate.

MC: I think Obóz dla Klimatu is a more positive example in this regard.

MoSa: But these are two different cases. Our Climate Camp was without any civil disobedience: we decided not to do that because the local community asked us. Imagine if we did anything against the will of the local community...!

MC: In our case, the mayor disagreed with us, of course. But there were also people from the region who helped us with a lot of things, people from nearby towns and villages, people who because of the camp realised that there's a struggle going on and came by. Not hundreds, of course, but a couple dozen.

Q: But in the end, wasn't it about their private property being endangered by the coal mines? Isn't it then a different situation – because it's not about our common climate, but about their village which might disappear, and their houses might be demolished? Do you think that is why they were more eager to cooperate? Do you think it is possible to convince people to fight for "our Earth"?

MC: Since 2015, governmental restrictions prevent further demolitions – the locals won that fight. Last time, we were at the stronghold of the movement, a more than 10-year-long struggle, which also enabled us to be there. They also participated in the camp, they helped building it and running the programs. This year, it was in a village which was not in danger of being demolished. But our aim was connecting those two things: showing that coal mining means coal combustion, which means demolitions – as well as climate change. That this is where climate change starts, and you cannot separate these things.

Q: Marta and Monika, how do you deal with political polarisation? Do you think it's possible to overcome it and be independent from the liberals' and the conservatives' strategic use of ecology?

MS: For us it's easy to stay independent because the anarchist movement doesn't cooperate with political parties. We can create our own narrative and can criticise both the right-wing government, as well as the liberal opposition for playing a game, also with us. We've had bad experiences with liberal parties who invited us to take part in some actions, and when we agreed we felt like they used us: they needed people with organisational skills, but they didn't take into account our ideas. So we don't cooperate anymore. We can't allow them to build political capital in our spaces.

Q: Monika, you said before that activists could cooperate with or "use" politicians?

MoSa: Yes, but not make alliances with any party. We are, of course, considering that the polarisation is not only about parties but about the two major narratives. For example, in the anti-lignite movement, which is mostly left-wing, there are also collectives which are strongly right-wing and conservative. Ecology has no political component. We approach politicians as people and as public employees, and encourage everyone to talk to their representatives and tell them that they are not doing their job.

Q: How do you see a possible bridge between people in charge and people with knowledge? How can we make the discussions between activists mainstream?

MoSa: The aims of our movements are not just saying "fuck you" to "system". Very specific movements are being represented here today. There are plenty of academics and journalists who are speaking to different audiences, since you can't talk to everyone at once. We choose to address regular people, and this way of influencing politics. That's our focus.

Q: I have comment to the question of positive experiences. We know that we're in the middle of the global catastrophe, the sixth mass extinction, on the finish line of our species. At the same time, this is the moment when capitalism cannot exist the way it has been any longer, and this is a fantastic opportunity. Maybe we need this catastrophe to change the system.

Q: Isn't the right-and-left dichotomy also a tool to divide? Perhaps the climate crisis can push us to think differently about the political system.

MS: Our Western culture is built on dualisms: right and left, white and black – and nature and society. It becomes very easy to exploit nature because we are not seen as part of it. This also means that the anarchist movement should join forces not only with the ecological movement, but also with the feminist movement, the labour associations, the tenants' rights associations. If we created a huge movement with different affinity groups, we could really achieve something, because we have the same interests.

Q: How are you going to do that? So far, you've been saying that you're avoiding contact with politicians and with politics. The actions you've run and the victories you've achieved are tiny even on the scale of the Western world. And we've got much more than that to cover. You've been mentioning our enemies – but how are you hoping to make them your allies?

NA: We try to reach people with whom we wouldn't normally agree. As some of us were saying, uprisings or revolutions really succeed when people who usually disagree start working together towards a common purpose. We are trying to focus on overarching objectives, and on finding a way out of the crisis.

Q: Most people don't even understand that there can be a common objective.

MS: I can give an example from my experience. Some members of the anarchist movement created a labour association within Amazon, which later became a large group of people who started to cooperate. Last year, the situation in the factory turned really bad, with longer hours and tougher conditions. They wanted to organise a strike, for only one day – that would have been enough. And it worked: people stopped working for a day.

Q: You're talking about factories, but I'm more interested in events on a much larger scale.

MoSa: If you take 12 people in a room and try to decide which film to see at the cinema, how long will that take you? A really long time. We don't have this time to agree on one overarching plan. There are a lot of people who work with workers, local communities, with politicians, people who are watching how money moves. Sometimes you have to speak not with politicians, but with people who have the money. For example, if you know which plant is insured by which company, you can try to influence this company. We had a situation with Minister Tchórzewski, who was saying for months that the power plant in Ostrolęka will be a great investment for Poland. Two days ago, he decided that it's actually not that great for the environment – but he still found other reasons to support it. You can see that politicians are dancing to the tune of money. My point is that there will be no one plan – and don't ask us for one. There is not enough time for it.

MC: When you look at the tactics of the global climate justice movement, you see that they have changed. People tried to speak to politicians; in Copenhagen, in Paris, and it's clear that they don't listen, and it's clear that because they don't listen, they are going to lose. Around the globe, there are thousands of people in protest – in Australia, in the US, even in Eastern Europe. It was unthinkable some time ago that people would be against mines. In Germany, in Hambach, five years ago there were a few hippies in trees – right now there are fifty thousand demonstrating and five thousand blocking railway tracks. It is clear the debate is changing, and those who are ignoring it are going to lose. In the Czech Republic there is one guy investing big money into coal power plants because he's betting on the option that all regulations will dissolve, that the EU will dissolve. But he's going to lose! There is no discussion about it, and should be none with the likes of him.

Q: All these changes we achieve, can they ever be enough? Something bigger has to happen: not fifty thousand, but five million people would need to be involved. Isn't it all of this too little too late?

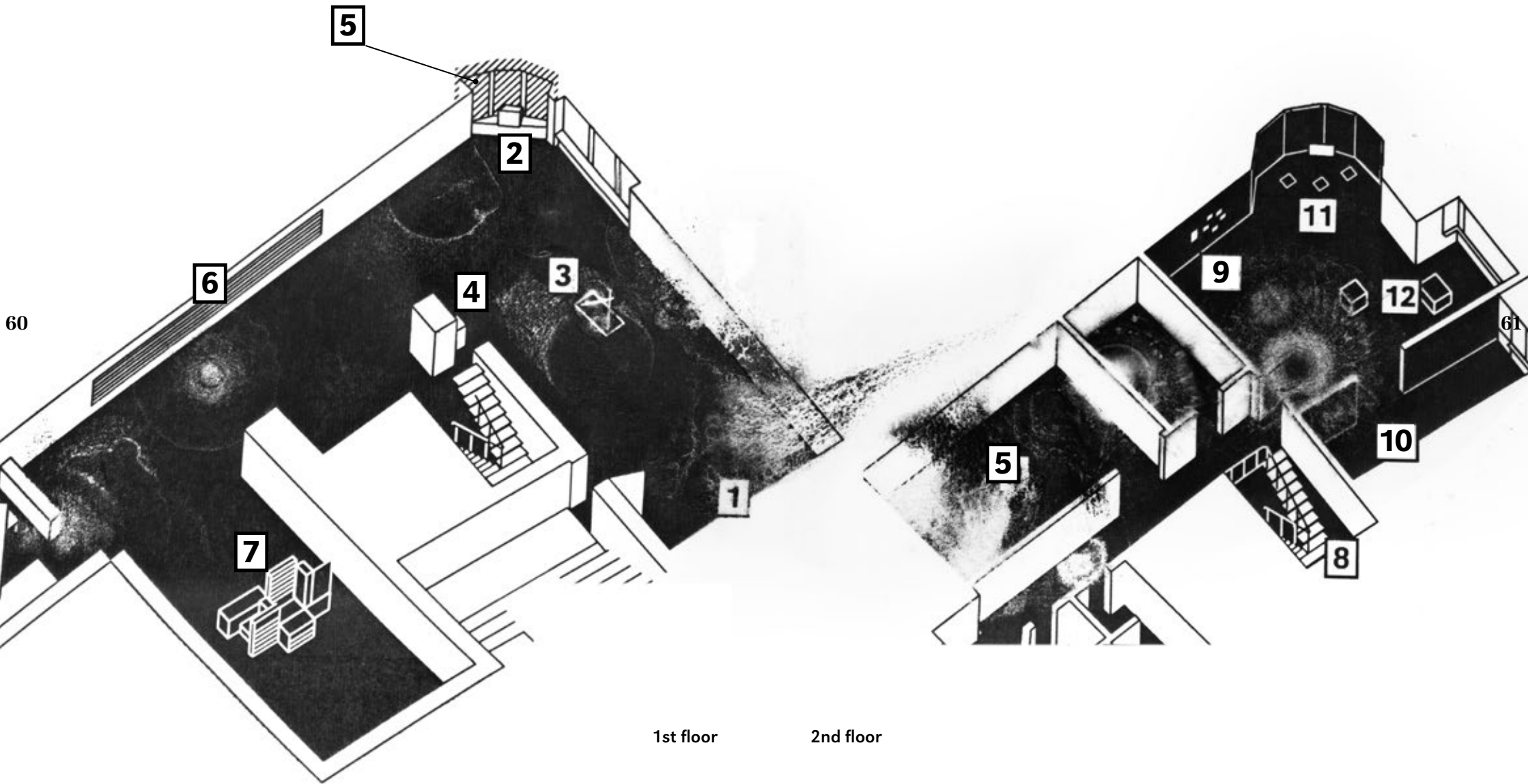
MoSa: Yes, it is possible that we will not manage. We have to be clear about this: this is really an option. Never in human history has there been such challenge, nobody knows what to do. For example, the scientific re-

ports aren't even considering permafrost, which is a huge factor in climate change. We just have to do it.

NA: That's true. At the same time, politics and economics can change very rapidly in the case of existential threats. For example, the UK and the US during World War II managed to make sweeping economic changes in a matter of months because it was clear that we were being demolished. Other movements, like the early Christians, were facing immense persecution, but within a couple decades they managed to go from nothing to being the dominant religion of the Roman Empire. Even if we can't explain such shifts in materialistic terms, we can never know when a movement will pass the tipping point. We can never see when the big shifts become possible.

MS: What is clear is that we can't turn back. We can't fix everything at this point. We have to think now about what to do in order to protect humans – or at least nature without them.

works

1st floor

2nd floor

1 Vladimír Turner

Nothing Left Behind

2018 (video, 2'37")

For several years, many governments and the media that support them have defined civil climate change activism and environmental conservation activities as leftist extremism or "ecoterrorism." The large-scale video installation by Vladimír Turner refers visually to the tradition of a horse portrait. This scene was captured during the first Czech Climate Camp, during which over 100 activists, who protested against the mindless exploitation of the environment, were arrested. The image of peaceful nature here is disturbed in a twofold manner, by the armed representatives of the repressive apparatus, guarding the progressive exploitation of the Earth, and the degraded landscape visible in the background. —————> page 75

2 Barbara Sass

Sicily 1957 (video, 7'20")

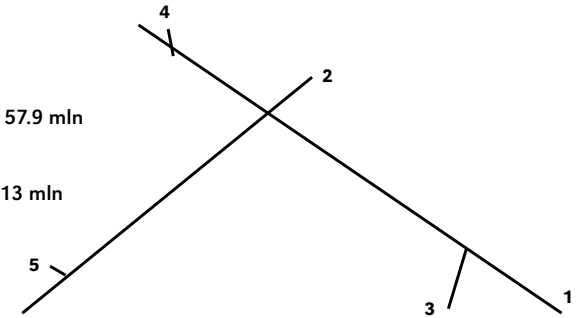
A student short film of Barbara Sass (1936-2015) a director and screenwriter which was made in Bytom. The interventional, socially involved film, in the style of the Black Series of the Polish School of Documentary, describes the destruction of historical monuments caused by coal mine drilling, as well as the daily lives of residents abandoned by the authorities. —————> page 77

3 Karolina Brzuzan

SOFI '16 2018

SOFI is the abbreviation of State of Food Insecurity, used by the Food and Agriculture Organization of the United Nations. Karolina Brzuzan (1983) dulls the viewer's vigilance by presenting global hunger statistics in the form of an elegant, minimalist object. About 40% of globally produced food is wasted, just as the energy, raw materials, human work and animal life

1. Africa 333.2 mln
2. Asia 309.9 mln
3. West Asia and North Africa 57.9 mln
4. Latin America 38.3 mln
5. North America and Europe 13 mln

which are needed to manufacture it, are also wasted. UN reports indicate a direct relationship between global hunger and climate change, more frequent droughts, hurricanes and floods. The presented work is part of Brzuzan's larger project, who is interested in the socio-historical theme of hunger. —————> page 83

4 Sara Czyż

Untitled 2018

„I wanted to estimate the amount of harmful dust absorbed by M. throughout her life (she died of lung cancer, lived in Bytom, did not smoke). The data is ambiguous, because the state of air quality was previously checked by the TSP indicator without distinguishing between the types of pollution; but it is about half a kilo. I visited hospitals in which M. was treated to find out that they are heated with coal. I asked for a bit of ash, which remains in the furnaces, and made a half kilo photo stand for an X-ray of M.'s lungs, which is also the last picture taken of her. But unfortunately, as it turned out, the photo was burned by her widower.” —————> page 85

Xenophilia₂₀₁₈ ***The Most Beautiful Catastrophe***₂₀₁₈
Collapse Under The Stars₂₀₁₈ ***Untitled, from series Continuously Growing Horizontal Underground Stems***₂₀₁₇
The Most Beautiful Catastrophe_{2018, (video, 27'00")}

APART collective made a visit to the region of upper Nitra to film a short movie, concerning coal mining and its impact on the living environment. It is our contribution, on how we try to approach ever so more growing threat of the climate change, which became a crucial topic for us to examine by artistic and activist means. The film ties to the last year's exhibition *Continuously Growing Underground Stems: Geopoetics in time of Anthropocene*, where we worked in close cooperation with Lukáš Likavčan to elaborate the topic of technological progress and its impact on global warming and on the contrary, the question of geopoetical writing with the planet, not about the planet.

What Chernobyl means for nuclear energy, climate changes means for technologies driven by fossil fuels. The way we approach our future can therefore leave nothing to chance – we must plan, think, recalculate and contextualize our existence within the planetary ecosystem. That is why we need radical political and technological imagination which pulls down the ideas of what the limits and possibilities of individual human bodies are.

We chose Košovsko-Laskár wetlands as a key motive, located in the Central-Western Slovakia, rare and probably the only example of emerging wetlands and marshes in Slovakia. They form as a by-product of the underground extraction of coal near the Nitra river. These wetlands have been created for over 40 years of coal mining done under the surface.

The landscape has been changed, large sinkholes have been created, affecting the housing. This landscape change has pushed people away from the area, forming biotopes as a way for the nature to even out with the radical intervention to the ecosystem. After several years it was abused again by a crisis situation in the still operating mine, which drained the water from its flooded bowels to the surface. The miners began to pump it straight into the creek, their skin was burned. Water mixture of ash and hydraulic emulsion managed to kill all life in that creek and all of its ichthyofauna.

Things got into movement, when just a week and a half after our visit of the mines and coal power plant in Nováky, group of twelve Greenpeace activists climbed on the top of the mining rig and hanged their transparent - asking for the end of the coal age . After the expected contact with the police they were sent to the toughest prison in Ilava to wait for further hearing under the restriction of their freedom. We consider the fact that the the seizure of the mines takes authorities such long time to execute and securing the local miner population a decent life after the closure an absolute nonsense. The planned closure of the mines in Slovakia and as well in other countries is planned in 2030, which is undoubtedly late with the prognosis of the world climate changes.

The theoretician Benjamin H. Bratton even challenges the human-kind to engage with prudence in the practice of committed geodesign to avert the impending ecological disaster. In other words – we need more daring geopoetics and less stupid geoengineering.

The work *Xenophilia*, on the facade of the building, makes a clear standpoint for us, being a voice of the voiceless. The conjunction of *Xenos* and *Philia* meaning “the affection for unknown” lets us remain open and ready to deal with the upcoming unknown clima conditions. Unknown is also happening in the mentioned region of Upper Nitra underground shafts of the mines. However *Xenophilia* doesn't mean approval of the violent changes made by decisions of the ignorant authorities - mainly led by their personal profit. It represents the other side of the environmental catastrophe, the creation and adaptation on the crevases on the surface and invisible hollow spaces underground – in this case a forming of new wetlands in the visited area. —————→ page 87
Coal belongs to underground.

Seaberry Slagheap

2018 (installation, project documentation, work in progress)

In the Konin Coalfield, opencast mines have led to the degradation and modification of the landscape, drying out of lakes, formation of slagheaps, and resettling of entire towns. Although mining is doomed to fail (loaves will only last for another 30 years, and mining is becoming less and less profitable), there is no coherent vision of a post-coal reality. The question of how to conduct the just transition of the region remains open.

Diana Lelonek proposes a solution: reinventing the character of the region. To do so, she uses the potential of seaberry, a plant that grows abundantly in post-mining areas, and can cope well with barren soil. Seaberry is also a plant known as a „superfood”, rich in vitamin C and antioxidants. Lelonek suggests making the seaberry the new symbol of the region, and creating a line of local food products, based on its fruits picked up on slagheaps.

Seaberry Slagheap is an artistic project and an actually existing initiative producing jams and juices. It offers a positive vision of development for the degraded region, from which locals and small-scale manufactures could benefit. At the same time, it problematizes the categories of green and conscious consumption.

The stall created by Lelonek refers to „ecological” aesthetics, currently used both by local sellers, as well as countries or international corporations. One of the reactions of capitalism to the advancing climate change is not to redefine the principles on which it is based, but to profit from the growing ecological awareness of society. Consumers are held responsible for the upcoming catastrophe, and consumption is presented as the only available method of saving the world. —————→ page 109

The zero-waste stand was designed by Jan Garstka

Special thanks to Jarek Koźlarek (Fundacja Miasto Prowincjonalne)

Sci-Fi Agit Prop Bulletin Board 2009-2018

The exhibition of graphics by Tamás Kaszás (1977) refers to the bulletin boards used in socialist Hungary for propaganda and communication in schools and public institutions. The artist constructs his own visual language using Communist propaganda codes, combining them with the aesthetics of a modernist poster or contemporary anarchist materials.

Kaszás imagines scenes in the near future, when civilization as we know it will fall due to the ecological and economic catastrophe. He presents situations of shortages, a human community formed on the ashes of the old world, and ways of surviving in a post-capitalist reality. He creates his works using easily accessible materials and simple techniques that in the future – after the catastrophe – will again become a common method of communication.

Despite the awareness of the threat and considering the upcoming catastrophe obvious or even necessary, Kaszás avoids fatalism that is common today. In the work *We Are All from Pangea*, he goes back 200 million years, to the times of the supercontinent. He emphasizes the common origin, and indicates the possibility of a new start, which will take place after the current model has been exhausted. —————→ page 103

Drawing of an Insect ¹⁹⁷⁷ ***Human Hybrid Fig. 25*** ¹⁹⁷⁷
Drawing of an Insect ¹⁹⁷⁷ ***Cockroach*** ¹⁹⁷⁷
Antlion ¹⁹⁷⁷ ***Erotic Fly*** ¹⁹⁷⁷ ***Antlion*** ¹⁹⁷⁷ ***Eros Embryo*** ¹⁹⁷⁷ ***Dedicated to Wojtek Karpiński*** ¹⁹⁷⁷
Eros ¹⁹⁷⁷ ***Memory*** ¹⁹⁷⁷ ***Two Copulating Insects*** ¹⁹⁷⁷

Courtesy of the Museum of the Academy of Fine Arts in Warsaw.

Krzysztof Jung (1951-1998), painter, educator, performer, and creator of the Plastic Theater associated with the Repassage Gallery in Warsaw, has referred in various ways to the processes taking place in the world of nature throughout his work. In surreal compositions, Jung combined two, at the first glance, completely incompatible worlds: he wedded the world of sexual energy and desire with his longtime passion, i.e. insects, which he persistently portrayed from an early age. He put on paper amazing visions of crawling, penis-like larvae and a series of other beings with a vague, erotic-entomological status. Jung's world of art and boundless imagination is not easily accessible, it repulses those for whom „bugs” are something repugnant. Bugs in Jung's approach are an emanation of the force of nature, and one of its many forms, no less beautiful and attractive than dignified animals, lush thickets or noble flowers. —————→ page 119

8 Michal Kindernay

Cargo ^{2016 (video, 4'00'')}

The waterway seems to be the most responsible and environmentally friendly means of long-distance transportation. However, just 15 of the huge container ships, visible on the work of Michal Kindernay (1978), cause more pollution than all cars in the world put together. The video comes from the industrial port of Hamburg, the third largest port in Europe. The small city resembling a depopulated agglomeration, which the artist observes from the perspective of a cyclist, covers an area of 73.99 km². Where did your groceries come from? —————→ page 117

10 Pavel Sterec, Tereza Stöckelová

Vital Syndicates

2016 (video)

„We do not want to deny the successes of modern medicine, but we want to show and hear background noise, parasites, biological travel companions and physiological collectives, we want to talk about the value of hybridization.” This video essay is the result of a collaboration between Tereza Stöckelová (1977), a sociologist, and Pavel Sterec (1985), a visual artist. The starting point is contemporary concepts in the field of biology – mutual relations and connections between organs, fluidity of the genome, research on parasitic symbiosis or horizontal gene transfer. The artist and the scientist draw the audience’s attention to unobvious communities, looking at homo sapiens not as a separate species, but rather as a partnership in which hundreds of varieties of microbes, protozoa, and parasites also take part. Using artistic tools, the film tries to discover and cross the boundaries of the academic world, without escaping from the analogy to the language of xenophobic politics. It also overcomes the contemporary obsession with purity, and is an attempt to appreciate what contemporary medicine and modernization projects have tried to eliminate. —————→ page 137

11 Michal Kindernay

Transformation, Vapours, Melanosis 2017 (video)

The rhythm of Michal Kindernay’s (1977) video is set by the slow flow of water, the movement of ships, and toxic waste leaking from the power plant. Water ceases to exist as a freely available resource, and turns into a commodity, evoking a sense of ecological anxiety. —————→ page 123

12 Diana Lelonek

Centre For Living Things 2016 – ongoing

The *Centre* was established by Diana Lelonek (1988) to collect and conduct research on new forms of relations between objects and non-human organisms. The collection draws on the long tradition of displaying specimens in museums of natural history and works as an archive of human leftovers absorbed by nature. Lelonek presents the afterlife of human-made objects that lost their original function and came into relation with other organisms or became their nutrient. Cataloguing the *Living Things* is an attempt to look differently at the processes of decomposition. Decomposition, as the artist puts it, “is usually associated with something negative: like spoiling or ruining. For me, it is a positive phenomenon, it is a pure leaven of transformation that is inherent in marginal processes. Institutions do not usually deal with these types of facilities. If a museum is established, it is usually a museum of significant things. But aren’t those rejected things significant too?” The *Centre* is a vision of a new start for the planet, where the post-human world will become a base for the development of other organisms. —————→ page 129

71

works prace

Untitled, from series *Continuously Growing Horizontal Underground Stems*, 2017

→ page 64

Bez tytułu, z serii *Continuously Growing Horizontal Underground Stems*, 2017

→ strona 158

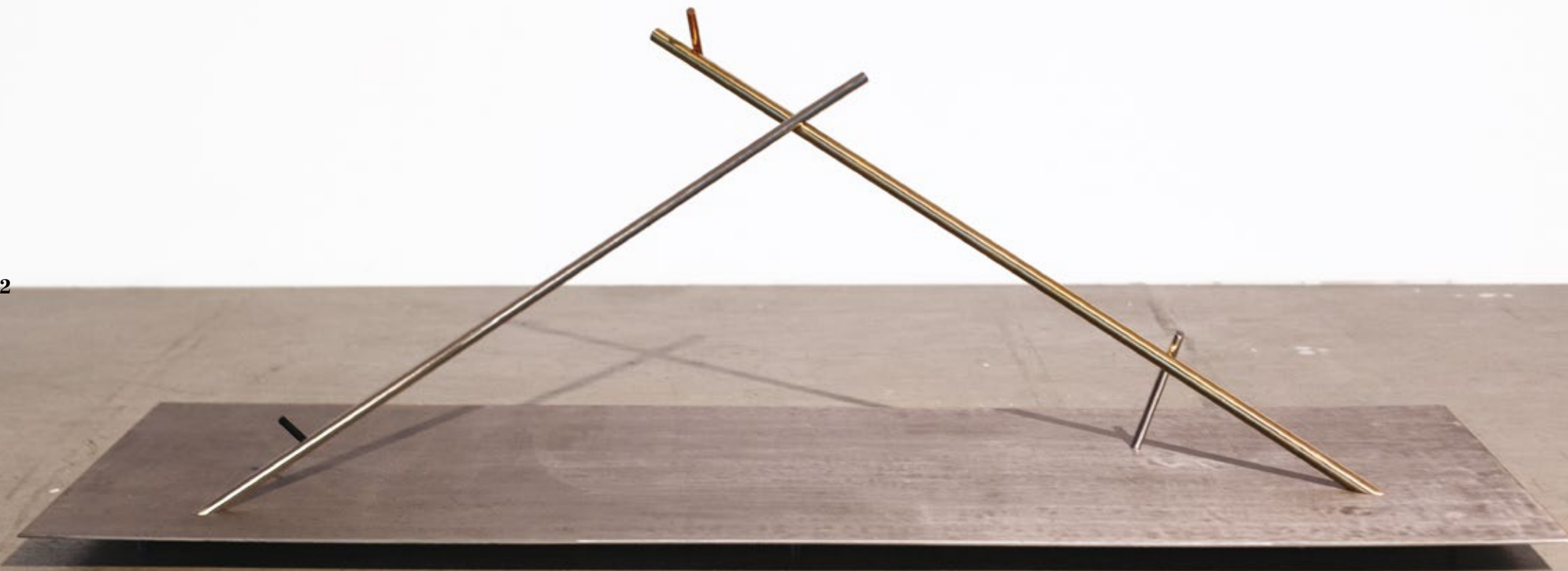

74

75

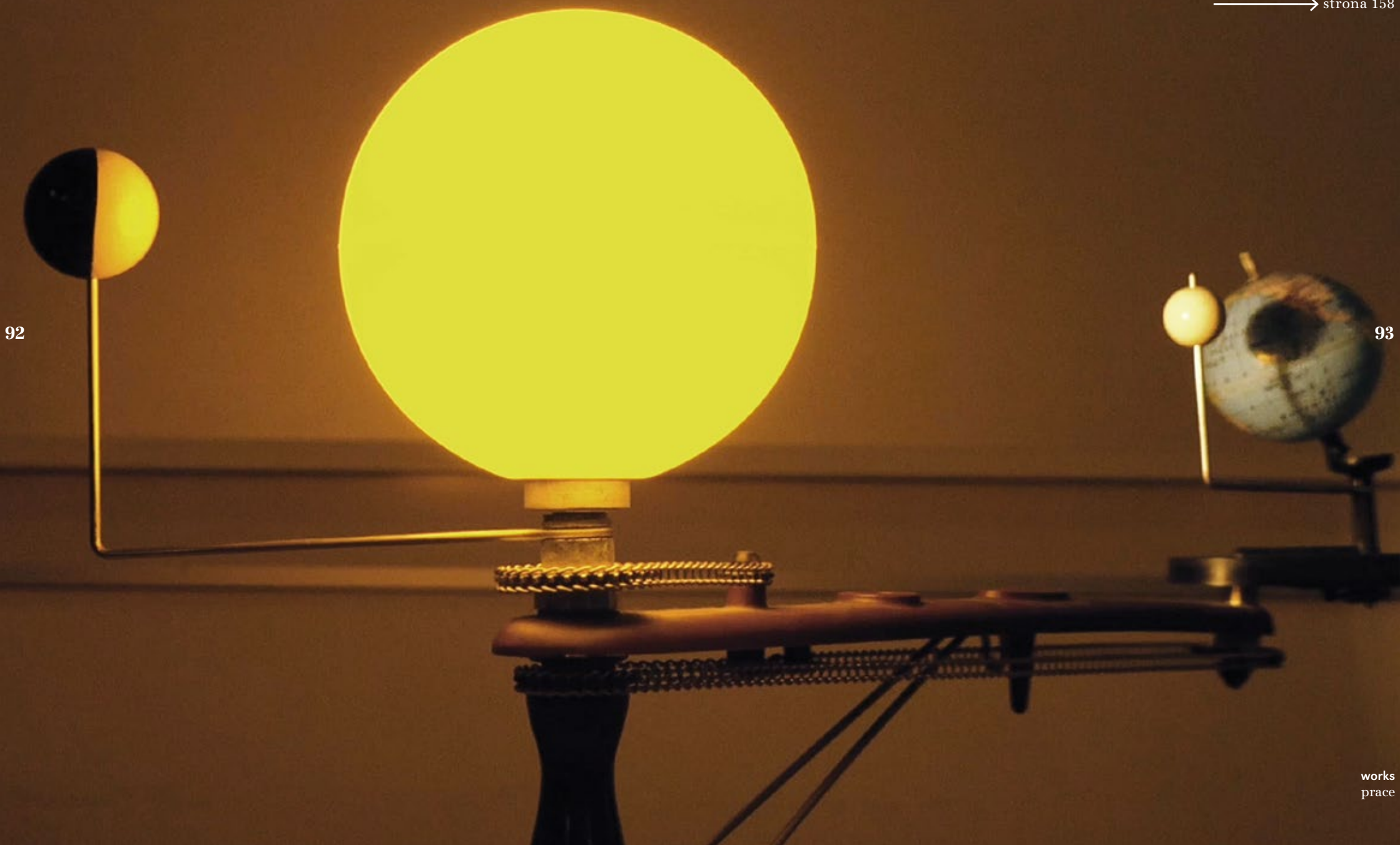

Untitled, from series **Continuously Growing Horizontal Underground Stems**, 2017

→ page 64

Bez tytułu, z serii **Continuously Growing Horizontal Underground Stems**, 2017

→ strona 158

98

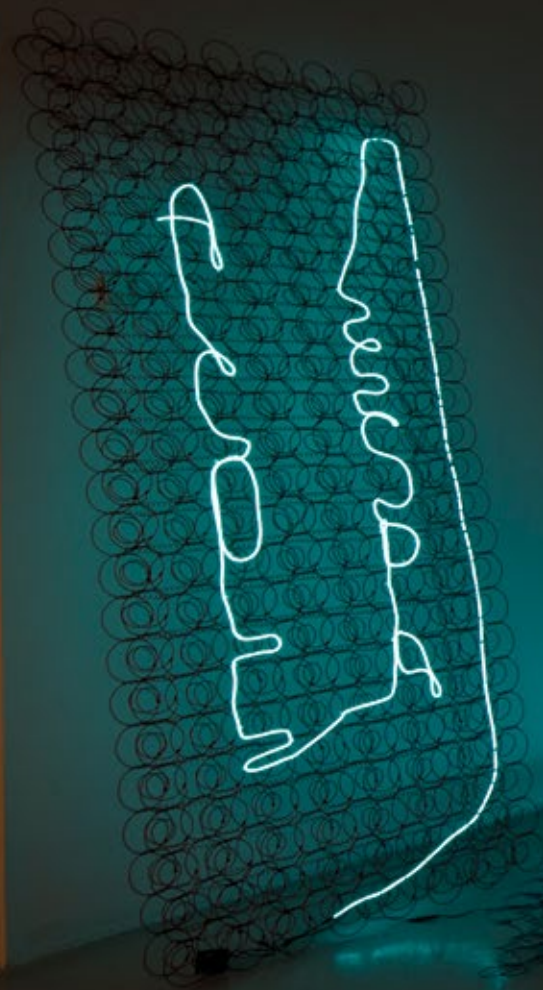
99

Collapse Under The Stars, 2018 *Untitled*, from series **Continuously Growing Horizontal Underground Stems**, 2017 **The Most Beautiful Catastrophe**, 2018 (video)

→ page 64

Collapse Under The Stars, 2018 *Bez tytułu*, z serii **Continuously Growing Horizontal Underground Stems**, 2017 **Najpiękniejsza Katastrofa**, 2018 (video)

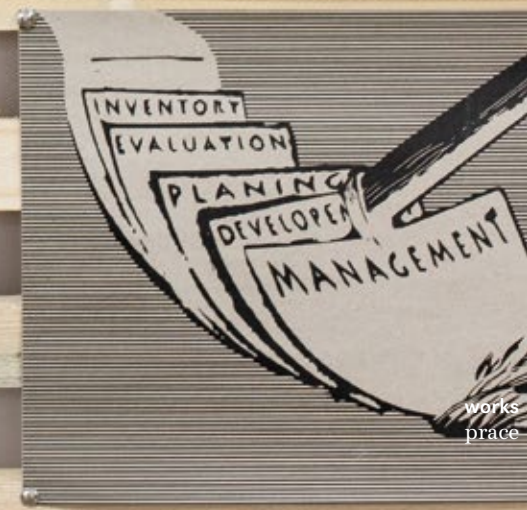
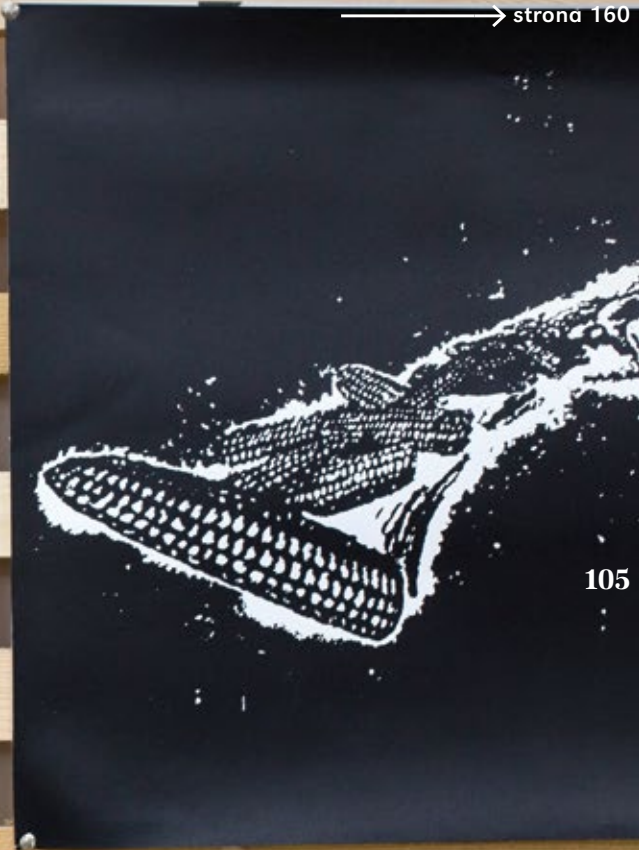
→ strona 158

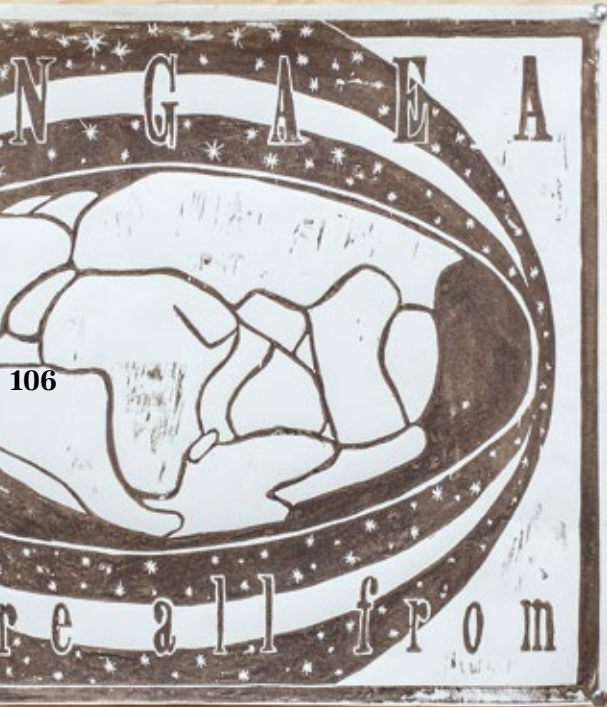

102

103

106

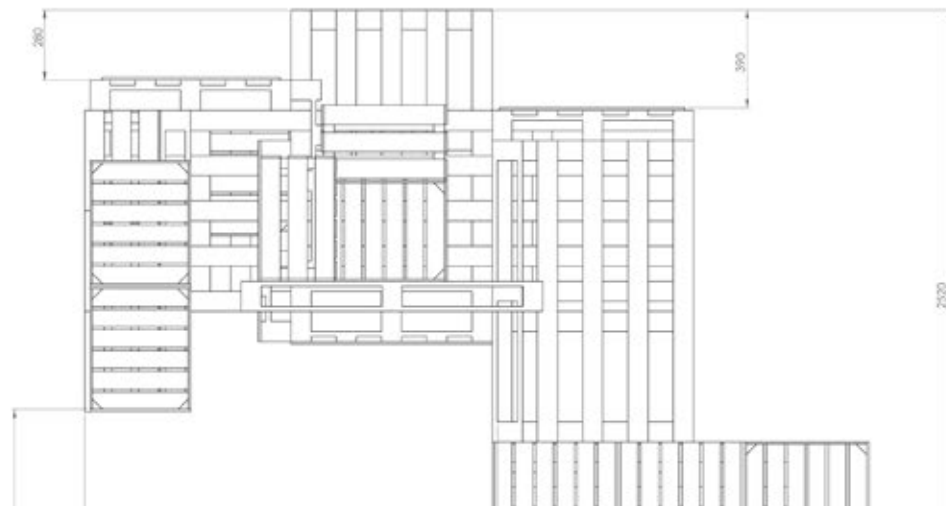
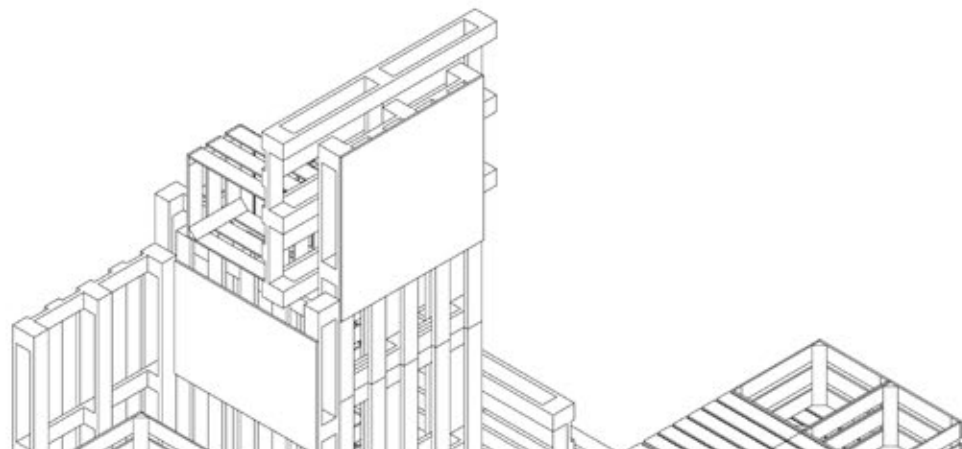
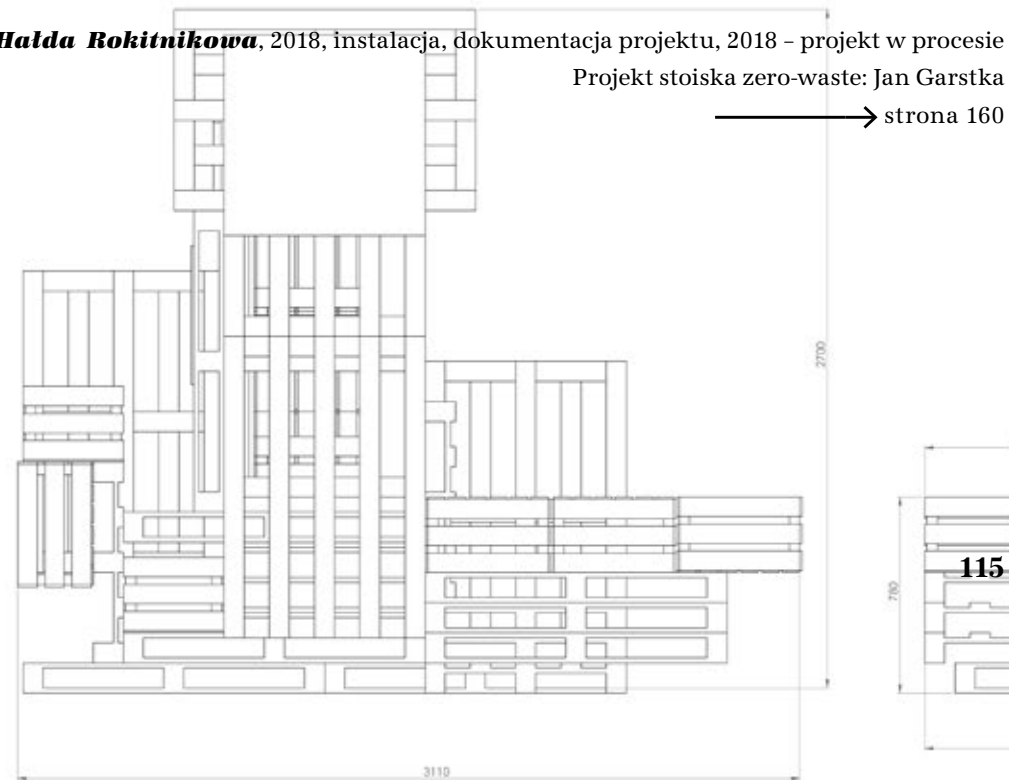
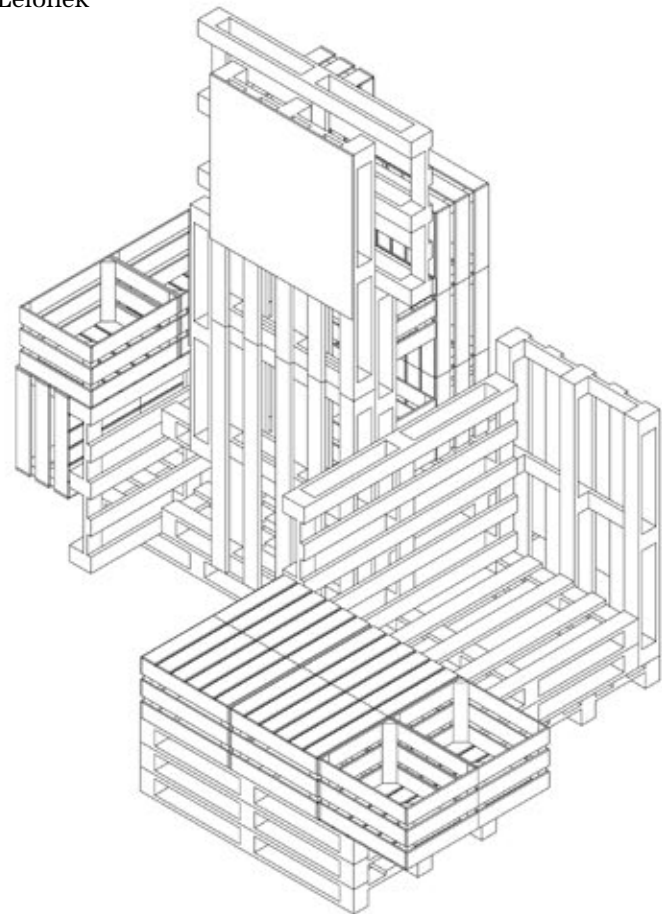
107

 Hapag-Lloyd

GESeaco

 Hapag-Lloyd

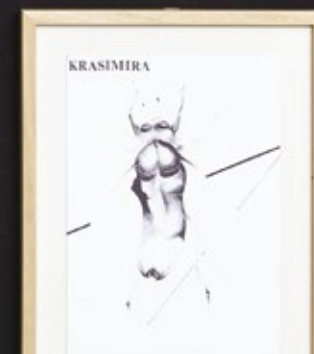
apag-Lloyd

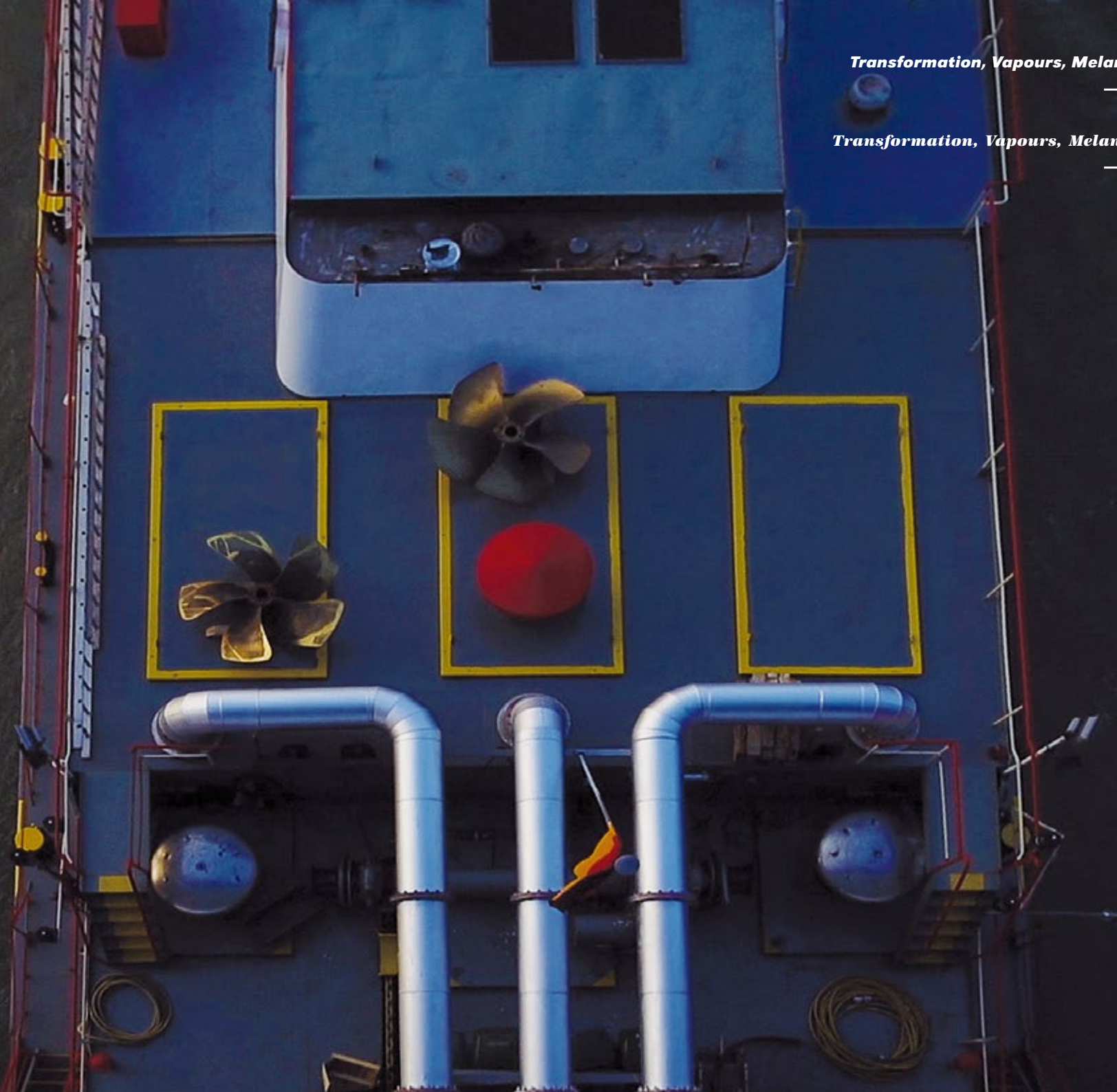

118

119

128

gmer Habitat

Object-derived forms formerly serving as food packaging. Species that grow on plastic packaging are extremely undemanding. These plants expedite plastic erosion, causing its degradation to progressively smaller

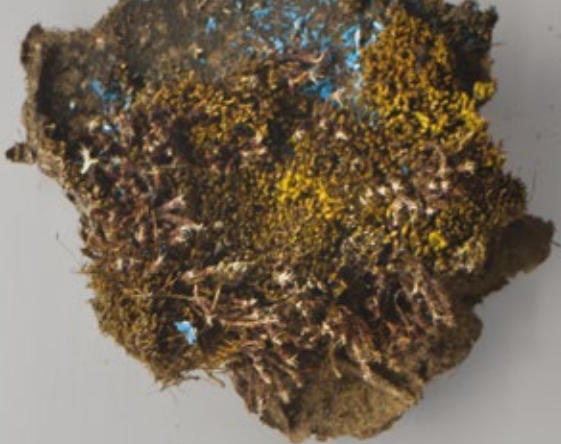
129

05.

130

03.

10.

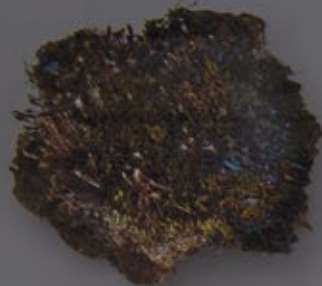

131

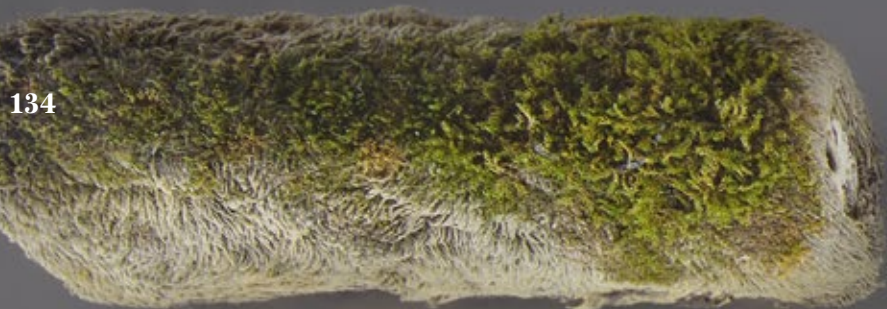

03.

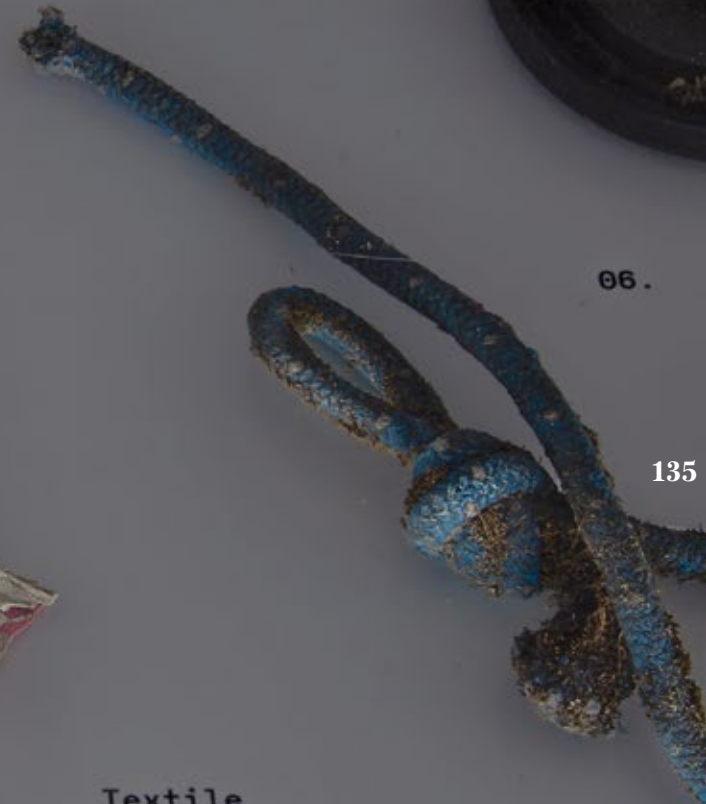
10.

134

05.

06.

135

Old Ground

Objects such as shoes and clothes, which have been left in the ground, are often covered in moss. These mosses play a role in the decomposition of organic matter and are considered as a natural habitat for many species of insects and small animals.

Polymer Habitat

Object-derived forms, formerly serving as food packaging, species that grow on plastic packaging are extremely undemanding. These plants expedite plastic erosion, causing its degradation to progressively smaller elements (burning plastic into plastic sand that in the future will create plastic rocks.)

Textile Environments

Former objects of everyday use such as clothes and shoes can become the substrate for undemanding plants and may serve as a perfect hideout for many species of insects and snails. Due to their construction, lots of nooks and also partially organic materials (e.g. cotton) this type of object provides a base for many rich micro-ecosystems.

02.

Ceratodon purpureus (Tort. moss)

Ground

The Place of Growing

Waste dumpsite in the pine forest, dry subsoil, shaded, near a village

SPRZĘTOWNIA

03.

Brachythecium rotundifolium (Rough-stalked Feather-moss), *Agapostichum poligonale* L. (Star-shaped moss), *Ortilux dilatata* L. (Common nettle)

Ground

The Place of Growing

A backyard in the city center, shaded, moist

04.

Marchantia polymorpha (Common Liverwort), *Brachythecium rotundifolium* (Rough-stalked Feather-moss)

Ground

The Place of Growing

Waste dumpsite in the pine forest, dry subsoil, shaded, near a village

SPRZĘTOWNIA

05.

Forbulla auraria (Hedge) P. Grevill., *Z. My. & Schreb.* (Twisted Moss)

Ground

The Place of Growing

Waste dumpsite in the pine forest

SPRZĘTOWNIA

06.

Syntrichia curvata (Star-moss)

Ground

The Place of Growing

Waste dumpsite in the pine forest

SPRZĘTOWNIA

07.

Brachythecium rotundifolium (Rough-stalked Feather-moss)

Ground

The Place of Growing

Waste dumpsite in the area of Czerniaków Lake Nature Reserve

SPRZĘTOWNIA

08.

Brachythecium rotundifolium (Rough-stalked Feather-moss)

Ground

The Place of Growing

Waste dumpsite in the area of Czerniaków Lake Nature Reserve

SPRZĘTOWNIA

136

137

138

139

140

141

144

145

146

147

view of the exhibition, CCA Kronika

widok wystawy, CSW Kronika

148

works
prace

view of the exhibition, CCA Kronika

widok wystawy, CSW Kronika

150

151

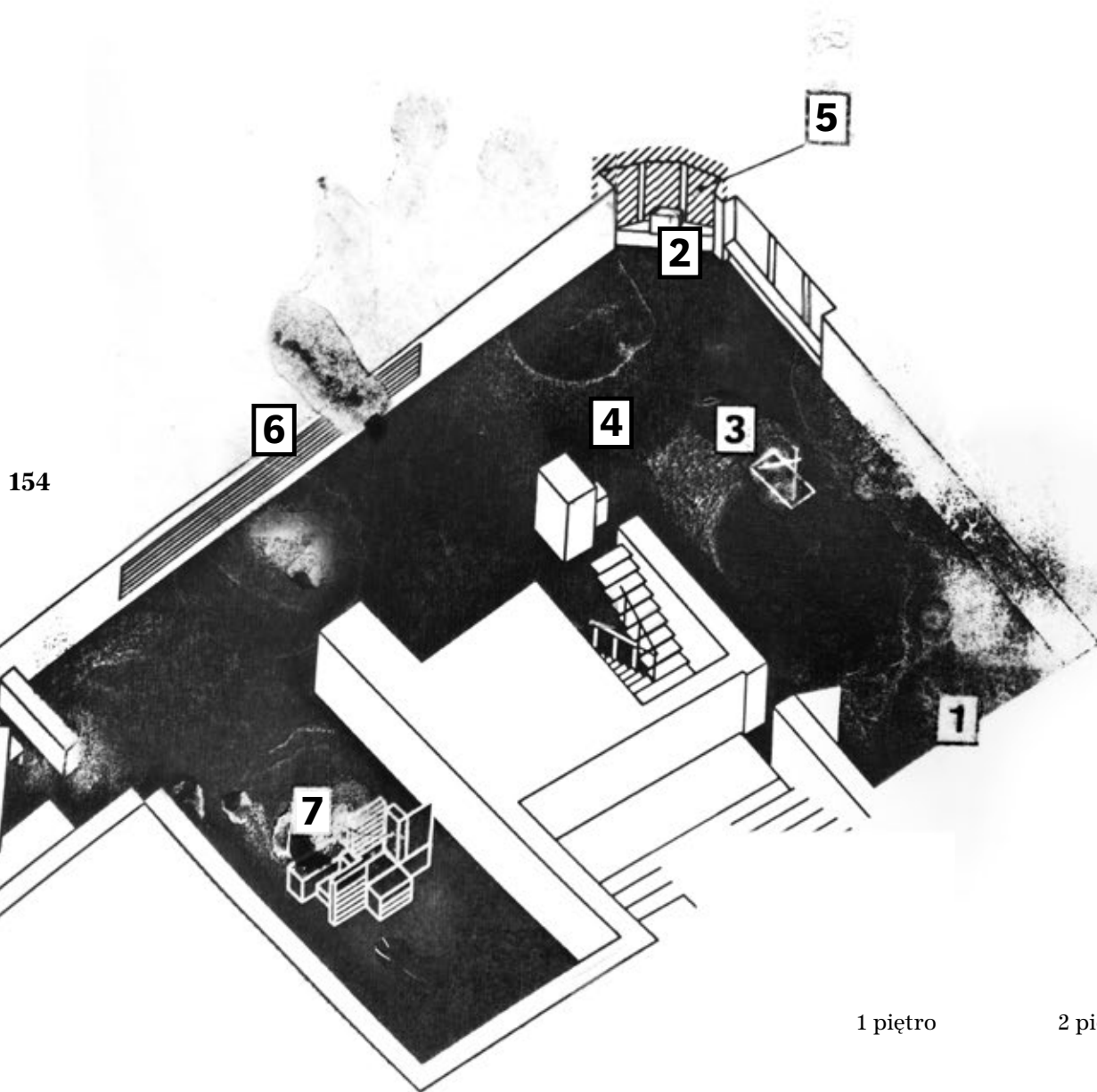
works
prace

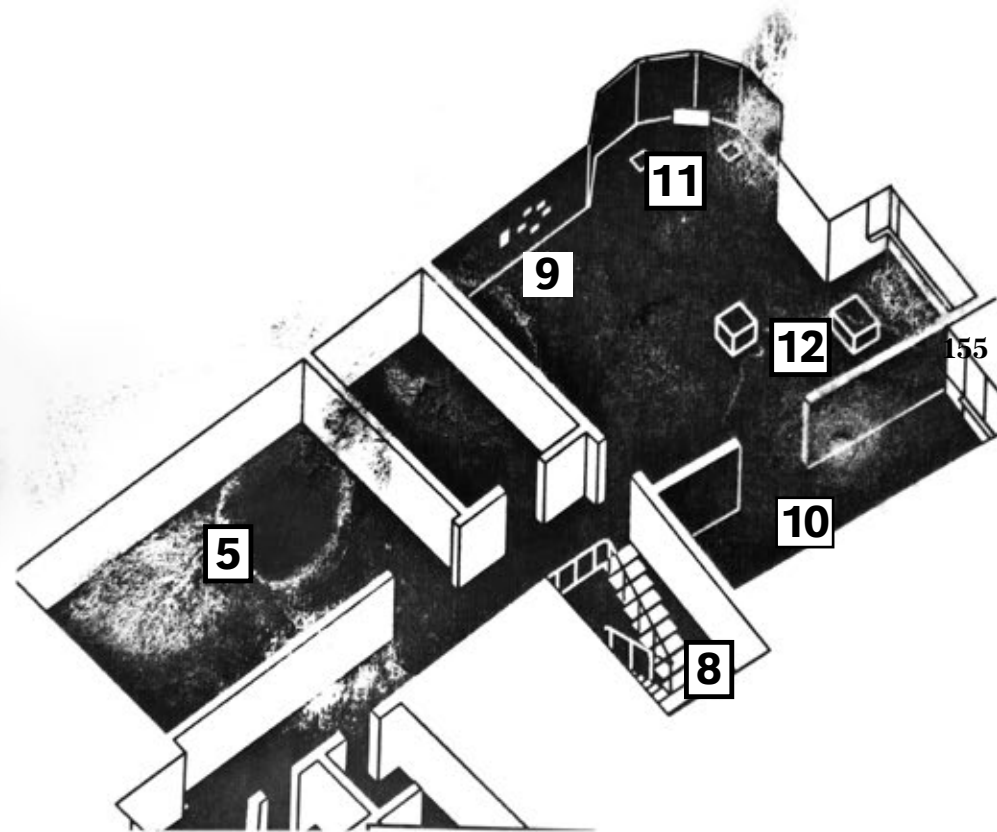
view of the exhibition,
CCA Kronika

widok wystawy,
CSW Kronika

prace

1 piętro

2 piętro

1 Vladimir Turner

Nothing Left Behind 2018 (wideo, 2'37'')

Od kilku lat władze niektórych państw oraz sprzyjające im media określają obywatelski aktywizm klimatyczny i działania ochrony przyrody jako lewicowy ekstremizm czy ekoterroryzm. Wielkoformatowa instalacja wideo autorstwa Vladimira Turnera wizualnie nawiązuje do tradycji portretu konnego. To scena uchwycona podczas pierwszego czeskiego Obozu Klimatycznego, w czasie którego zatrzymanych zostało ponad 100 aktywistów, sprzeciwiających się bezmyślnej eksploatacji środowiska. Obraz spokojnej przyrody zostaje tu zakłócony w podwójny sposób, za sprawą uzbrojonych przedstawicieli aparatu represji pilnujących postępującej eksploatacji Ziemi oraz widocznego w tle zdegradowanego krajobrazu. —————> strona 75

2 Barbara Sass

Sycylia 1957 (wideo, 7'20'')

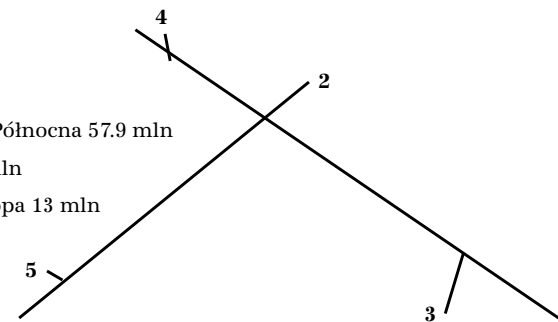
Studencka etiuda Barbary Sass (1936-2015) – reżyserki i scenarzystki filmowej, zrealizowana w Bytomiu. Interwencyjny, zaangażowany społecznie film utrzymany w stylistyce czarnej serii polskiego dokumentu, opisuje zniszczenia historycznych zabytków, których przyczyną są odwierty górnicze oraz codzienne życie porzuconych przez władze mieszkańców. —————> strona 77

3 Karolina Brzuzan

SOFI '16 2018

SOFI to skrót od State of Food Insecurity (Stan Braku Bezpieczeństwa Żywnościowego), używany przez Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa. Karolina Brzuzan (1983) usypia czujność widza, przedstawiając globalne statystyki głodu w formie eleganckiego, minimalistycznego obiektu. Około 40% produkowanej globalnie żywności marnuje się,

1. Afryka 333.2 mln
2. Azja 309.9 mln
3. Azja Zachodnia i Afryka Północna 57.9 mln
4. Ameryka Łacińska 38.3 mln
5. Ameryka Północna i Europa 13 mln

a wraz z nią potrzebne do jej stworzenia energia, surowce, ludzka praca oraz życia zwierząt. Raporty ONZ wskazują na wyraźny związek globalnego głodu ze zmianami klimatu i coraz częściej występującymi suszami, huraganami i powodzią. Prezentowana praca jest częścią większego projektu Brzuzan, zainteresowanej społeczno-historyczną tematyką głodu. Artystka posługuje się w swojej praktyce rzeźbą, performansem, a ostatnio pracuje nad głodową książką kucharską. —————> strona 83

4 Sara Czyż

Bez tytułu 2018

„Chciałam obliczyć jaką ilość szkodliwego pyłu pochłonęła M. w przeciągu całego swojego życia (zmarła z powodu nowotworu płuc, mieszkała w Bytomiu, była niepaląca). Dane nie są jednoznaczne, bo wcześniej sprawdzano stan powietrza przez wskaźnik TSP (bez rozróżnienia na rodzaje zanieczyszczeń), ale to około pół kilograma.

Odwiedziłam szpitala, w których leczyła się M., aby dowiedzieć się, że są ogrzewane węglem. Poprosiłam o odrobinę popiołu, który pozostaje w piecach po spaleniu węgla i wykonałam z nich ważącą pół kilo podstawkę na zdjęcie rentgenowskie płuc M., które jest jednocześnie ostatnim zrobionym jej zdjęciem. Niestety, jak się okazało, zdjęcie zostało spalone przez pogrążonego w żałobie wdowca.” —————> strona 85

Xenophilia 2018 ***The Most Beautiful Catastrophe*** 2018
Collapse Under The Stars 2018 ***Untitled, from series Continuously Growing Horizontal Underground Stems*** 2017 ***The Most Beautiful Catastrophe*** 2018 (video, 27'00'')

Odwiedziliśmy region Górnej Nitry, aby nakręcić krótki film o górnictwie węglowym i jego wpływie na środowisko. Zagrożenia wynikające ze zmian klimatycznych to temat dla nas kluczowy, który badamy za pomocą środków artystycznych i aktywistycznych. Film nawiązuje do wystawy *Continuously Growing Underground Stems: Geopoetics in time of Anthropocene* (Ciągłe Powiększanie Podziemi: Geopoetyka w czasach Anthropocenu), podczas której współpracowaliśmy z Lukášem Likavčanem w celu opracowania tematyki postępu technologicznego i jego wpływu na globalne ocieplenie, a także kwestii geopoetycznego pisania wraz z planetą, a nie o planecie.

Zmiany klimatyczne są dla technologii napędzanej paliwami kopalnymi tym, czym Czarnobyl był dla energii jądrowej. Sposób, w jaki podchodzimy do naszej przyszłości nie może pozostawiać niczego przypadkowi - musimy planować, myśleć, przeliczać i kontekstualizować nasze istnienie w ekosystemie planety. Dlatego potrzebujemy radykalnej wyobraźni politycznej i technologicznej, która obali idee granic i możliwości poszczególnych jednostek ludzkich.

Jako główny motyw wybraliśmy mokradła Košovsko-Laskár, położone w środkowo-zachodniej Słowacji - rzadkie i prawdopodobnie jedyne tego typu mokradła i bagna w kraju. Podmokłe tereny powstają tu od ponad 40 lat, jako efekt uboczny podziemnego wydobywania węgla w pobliżu rzeki Nitry. Zmiany krajobrazu wpłynęły na warunki

mieszkańców i wyparły ludność z tego obszaru. Powstały biotop był sposobem, w jaki przyroda mogła poradzić sobie z radykalną ingerencją w ekosystem. Po latach teren został ponownie dotknięty sytuacją kryzysową nadal działającej kopalni, która odprowadzała wodę z zalanych korytarzy na powierzchnię. Górnicy zaczęli pompować ją prosto do potoku, w którym mieszanina wody z popiołem i emulsją hydrauliczną zabiła całe życie, niszcząc w efekcie ichtiofaunę.

Sprawy nabrały tempa, gdy zaledwie półtora tygodnia po naszej wizycie w kopalniach i elektrowni węglowej w Nováky, grupa dwunastu działaczy Greenpeace wspięła się na szczyt platformy górniczej, wieszając swój transparent - prośbę o koniec ery węgla. Po spodziewanej interwencji policji, działacze zostali zamknięci w więzieniu w Ilavie, przeznaczonego dla najcięższej kategorii skazanych, gdzie czekają ich dalsze przesłuchania w celu ograniczenia wolności. Za absolutny nonsens uważamy fakt, że przejmowanie kopalni i zapewnienie miejscowej ludności górniczej godnego życia po ich zamknięciu, zajmuje władzom tak wiele czasu. Planowana na rok 2030 likwidacja kopalni na Słowacji, jak również w innych krajach, jest niewątpliwym opóźnieniem w stosunku do prognoz globalnych zmian klimatycznych.

Teoretyk Benjamin H. Bratton wzywa ludzkość do rozsądnego angażowania się w praktykę geoprojektowania, aby zapobiec nadchodzącej katastrofie ekologicznej. Innymi słowy, potrzebujemy bardziej śmiałej geopoetyki i mniej bezmyślnej geoinżynierii.

Praca *Xenophilia*, eksponowana na elewacji budynku, przedstawia jasny przekaz, będący głosem tych, którzy go nie posiadają. Połączenie Xenos i Philia, oznaczające "sympatię wobec inności/odmienności", pozwala nam otworzyć się i przygotować na niewiadomą w postaci nadchodzących zmian klimatycznych. Nieznane wydarza się również we wspomnianym regionie podziemnych szybów górniczych kopalni Upper Nitra. Ksenofilia nie oznacza aprobaty dla gwałtownych zmian dokonywanych przez ignorancję władze, nastawione na osobiste korzyści. Reprezentuje ona drugą stronę katastrofy ekologicznej - potencjał twórczy i adaptacyjny w szczelinach i na powierzchni, a także w pustych przestrzeniach pod ziemią - w tym przypadku powstanie nowych terenów podmokłych. —————> strona 87
Węgiel należy do podziemia.

Sci-Fi Agit Prop Bulletin Board 2009-2018

Ekspozycja grafik Tamása Kaszása (1977) nawiązuje do tablic ogłoszeniowych używanych w socjalistycznych Węgrzech do propagandy i komunikacji w szkołach i instytucjach publicznych. Artysta buduje własny język wizualny wykorzystując kody propagandy komunistycznej, łącząc je z estetyką modernistycznego plakatu czy współczesnych materiałów anarchistycznych.

Kaszás wyobraża sobie sceny w niedalekiej przyszłości, kiedy znana nam cywilizacja upadła za sprawą katastrofy ekologicznej i ekonomicznej. Przedstawia sytuacje niedoborów, międzyludzką wspólnotę powstającą na zgliszczach starego świata oraz sposoby przetrwania w post-kapitalistycznej rzeczywistości. Swoje prace wykonuje za pomocą łatwo dostępnych materiałów oraz prostych technik, które w przyszłości - po katastrofie - znów staną się powszechną metodą komunikacji.

Mimo świadomości zagrożenia i traktowania nadchodzącej katastrofy jako oczywistość, a nawet konieczność, Kaszás stroni od powszechnego dziś fatalizmu. W pracy *We Are All from Pangea* cofa się o 200 milionów lat, do momentu istnienia superkontynentu. Podkreśla wspólny początek, wskazuje na możliwość nowego startu, który nastąpi po wyczerpaniu się obecnego modelu. —————> strona 103

Hałda Rokitnikowa,

2018 - projekt w procesie 2018

W Konińskim Zagłębiu Węglowym, kopalnie odkrywkowe prowadzą do degradacji i modyfikacji krajobrazu, wysychania jezior, powstawania hałd pokopalnianych oraz wysiedlania całych miejscowości.

Chociaż wydobywanie jest na porażkę - złóż wystarczy jedynie na kolejnych 30 lat, a już dziś wydobywanie staje się coraz mniej opłacalne - nie istnieje żaden spójny plan na przyszłość po węglu. Pytanie, jak przeprowadzić sprawiedliwą transformację nadal pozostaje otwarte.

Diana Lelonek proponuje wymyślenie charakteru regionu na nowo, wykorzystując komercyjny i wizerunkowy potencjał rokitnika - rośliny bujnie porastającej tereny pokopalniane, która doskonale radzi sobie na wyjałowionych gruntach. Rokitnik jest jednocześnie rośliną nazywaną „supefoodem”, bogatą w witaminę C i antyoksydanty. Lelonek proponuje uczynienia z rokitnika nowego symbolu regionu oraz stworzenie linii lokalnych produktów, opartych na jego owocach zebranych z hałd podkrywkowych.

Hałda rokitnikowa to projekt artystyczny oraz realnie działająca inicjatywa produkująca i sprzedająca dżemy i soki. Oferuje pozytywną wizję rozwoju dla zdegradowanego regionu, z której mogliby skorzystać mieszkańcy, jednocześnie problematyzując kategorię zielonej i świadomej konsumpcji.

Stoisko stworzone przez Lelonek nawiązuje do „ekologicznej” estetyki wykorzystywanej obecnie zarówno przez lokalnych sprzedawców, jak i kraje czy międzynarodowe korporacje. Jedną z reakcji kapitalizmu i wielkiej polityki na postępujące zmiany klimatu jest nie redefinicja zasad na jakich się opiera, ale czerpanie zysków z postępującej świadomości ekologicznej społeczeństwa. Odpowiedzialnością za nadchodzącą katastrofę obarczeni są konsumenci, a konsumpcja przedstawiana jest jako jedyna dostępna metoda ocalenia świata. —————> strona 109

Projekt stoiska zero-waste: Jan Garstka.

Wsparcie merytoryczne i praktyczne: Jarosław Koźlarek (Fundacja Miasto Prowincjonalne)

8 Michal Kindernay

Cargo 2016 (wideo, 4'00'')

Droga wodna wydaje się najbardziej odpowiedzialnym i przyjaznym środowisku środkiem długodystansowego transportu. Jednak tylko 15 z maszynowych kontenerowców, widocznych na pracy Michala Kindernaya (1978), powoduje więcej zanieczyszczeń niż wszystkie samochody na świecie razem wzięte. Wideo pochodzi z przemysłowego portu w Hamburgu, będącym trzecim co do wielkości portem w Europie. Nie wielkie miasto przypominające wyludnioną aglomerację, które artysta obserwuje z perspektywy rowerzysty, zajmuje powierzchnię 73,99 km². A skąd przyplęły twoje zakupy? → strona 117

9 Krzysztof Jung

Rysunek owada 29, 1977
Hybryda ludzka, rys. 25, 1977
Rysunek owada, 1977
Karaluch, 1977 **Mrówkolew**, 1977
Muchaerotyczna, 1977
Mrówkolew, 1977 **Embrion**
Erosa, 1977 **Dedykowane**
Wojtkowi Karpińskiemu, 1977
Eros, 1977 **Pamięć**, 1977
Dwa kopulujące owady, 1977

Krzysztof Jung (1951–1998) – malarz, pedagog, performer i twórca teatru plastycznego działający w kręgu warszawskiej galerii Re-passage, w całej swojej twórczości w różny sposób odnosił się do procesów zachodzących w świecie przyrody. W surrealistycznych

kompozycjach Jung łączył dwa, na pierwszy rzut oka zupełnie nieprzystające światy: świat seksualnej energii i pożądania połączył ze swą wieloletnią pasją – owadami, które od wczesnych lat z uporem portretował. Przelewał na papier zadziwiające wizje pelzających, przypominających larwy penisów oraz szereg innych bytów o niejasnym, erotyczno-entomologicznym statusie. Świat sztuki i bezkresnej wyobraźni Junga nie jest łatwo dostępny, odrzuca szczególnie tych, dla których „robactwo” jest czymś odrażającym. Robactwo w ujęciu Junga jest emanacją siły przyrody i jedną z jej wielu postaci, nie mniej piękną i pociągającą niż dostojne zwierzęta, bujne zarośla czy szlachetne kwiaty. → strona 119

Dzięki uprzejmości Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

10 Pavel Sterec, Tereza Stöckelová

Vital Syndicates 2016 (wideo, 35'00'')

Nie chcemy zaprzeczyć sukcesom współczesnej medycyny, ale chcemy uwidocznic i uslyszec hałas w tle, pasożyty, biologicznych towarzyszy podróży i fizjologiczne kolektywy, chcemy mówić o wartości hybrydyzacji.” Wideoesej jest efektem wspólnej pracy socjolożki nauki Terezy Stöckelovéj (1977) i artysty wizualnego Pavla Stereca (1985). Punktem wyjścia są współczesne pojęcia z dziedziny biologii - wzajemne relacje i połączenia między organami, płynność genomu, badania nad pasożytniczą symbiozą czy horyzontalnym transferem genów. Artysta i naukowczyni kierują uwagę widzów na nieoczywiste wspólnoty, patrząc na homo sapiens nie jako na osobny gatunek, lecz raczej jako spółkę, w której udział biorą także setki odmian mikrobów, pierwotniaków i pasożytów. Film za pomocą narzędzi sztuki stara się odkrywać i przekraczać granice świata akademickiego, nie uciekając od analogii do języka ksenofobicznej polityki. Przekracza także współczesną obsesję nad czystością i jest próbą docenienia tego, co współczesna medycyna i projekt modernizacyjny próbowały wyeliminować. → strona 137

Transformation, Vapours, Melanosis 2017 (wideo, 8'40")

Rytm pracy Michala Kindernaya (1977) wyznacza powolny przepływ wody, ruch statków i wyciekających z elektrowni zanieczyszczeń. Choć jej skład chemiczny pozostaje taki sam, woda na naszych oczach zmienia swój status: przestaje funkcjonować jako dobro wspólne, stając się zatrutowym, ograniczonym i prywatyzowanym towarem, wzmagając uczucie ekologicznej niepewności. —————> strona 123

Instytut dla żywych rzeczy 2016, w toku

Instytut został założony przez Dianę Lelonek (1988) w celu gromadzenia i prowadzenia badań nad nowymi formami relacji między przedmiotami i organizmami nie-ludzkimi. Kolekcja opiera się na długiej tradycji eksponowania okazów w muzeach historii naturalnej i stanowi archiwum ludzkich odpadów pochłoniętych przez naturę. Lelonek przedstawia życie pozagrobowe przedmiotów stworzonych przez człowieka, które utraciły swoją pierwotną funkcję i weszły w związek z innymi organizmami lub stały się ich składnikiem odżywczym. Katalogowanie *Żywych Rzeczy* jest próbą odmiennego spojrzenia na procesy dekompozycji. Dekompozycja, jak mówi artystka, z „reguły kojarzy się z czymś negatywnym, z psuciem się. Dla mnie to bardzo pozytywne zjawisko, to czysty zaczyn przemian tkwiący w procesach z marginesu. Instytucje nie zajmują się z reguły tego typu obiektami. Jeżeli zakłada się muzeum, jest to przeważnie muzeum rzeczy istotnych. Ale czy te odrzucone rzeczy nie są istotne?”. Centrum jest wizją nowego początku dla planety, gdzie świat po człowieku stanie się podstawą rozwoju innych organizmów. —————> strona 129

Jakub Gawkowski

Wszyscy jesteśmy jednocześnie widzami i uczestnikami zmian, prowadzących do końca znanego nam świata. Wystawa, działania oraz publikacja, którą trzymasz w rękach, to efekty projektu *Najpiękniejsza Katastrofa*, stawiającego pytania o zaangażowanie, aktywizm i indywidualną odpowiedzialność, a także realny i wyobrażony wpływ na walkę ze zmianami klimatu. Punktem wyjścia jest doświadczenie dnia codziennego, kiedy tuż po przebudzeniu bombardowani jesteśmy apokaliptycznymi wizjami, raportami i informacjami o nieuchronnej katastrofie, napędzanej nadprodukcją odpadów, wycinką lasów, hodowlą zwierząt czy wydobywaniem i spalaniem paliw kopalnych. Widoczna na horyzoncie katastrofa powodowana jest ludzką chciwością i cynizmem, bo przecież nie ignorancją – sytuacja, w której się znaleźliśmy oraz perspektywy na przyszłość są więcej niż jasne. Pytanie tylko, czy jesteśmy w stanie pojąć, z czym tak naprawdę się zmagamy. Z drugiej strony, współczesny neoliberalizm przerzuca odpowiedzialność za potencjalną katastrofę na barki pojedynczego człowieka. Mimo że politycy znają skalę problemu oraz jego źródła, konsekwencjami próbują obarczyć najsłabszych.

Bezpośrednią inspiracją do stworzenia *Najpiękniejszej Katastrofy* była informacja o organizacji Szczytu Klimatycznego ONZ w sercu przemysłowego Górnego Śląska, regionu, którego historię zdefiniował przemysł ciężki i górnictwo, a miasta są dziś jednymi z najbardziej zanieczyszczonych w Europie. Jak wygląda globalna katastrofa ekologiczna i szóste wymieranie z perspektywy Bytomia, średniej wielkości miasta, które do dziś odczuwa skutki wieloletniego wydobywania węgla? W jakim wymiarze postępujące zmiany klimatyczne i dewastacje środowiska dostrzegalne są na bytomskich ulicach, w mieszkaniach, na szpitalnych oddziałach? Aby stworzyć wspólny front walki ze zmianami klimatu, konieczne jest budowanie powiązań między tym co lokalne i planetarne, na poziomie edukacji, zrozumienia codziennych sytuacji, refleksji politycznej, naukowej i artystycznej. Trudno jednak o myślenie w kategoriach globalnej wspólnoty, kiedy do głosu dochodzą wyraźne i ostre jak brzytwa narode, lokalne i neo-plemienne podziały.

Wzrost świadomości na temat klimatycznego zagrożenia musi nieść ze sobą również świadomość relacji władzy oraz realnie działających sił, pchających świat w przepaść. Nie odrzucając sprawczości jednostki ani rewolucyjnego potencjału kryjącego się za oddolnymi ruchami, musimy zdać sobie sprawę ze skali problemów oraz rodzajem rozwiązań koniecznych w walce z kryzysem klimatycznym. W momencie oddawania tekstu do druku, przez Francję przetacza się właśnie spektakularna fala protestów szerokiego ruchu

społecznego określanego mianem Żółtych Kamizelek - *Gilets Jaunes*. Protesty te nie wpisują się w obowiązujące spektrum polityczne podzielone na lewicę i prawicę, a interpretowane są jako prototyp zamieszek klimatycznych, które niebawem mogą stać się codziennością. Francuzi, protestując przeciwko podwyżkom cen paliw, w istocie sprzeciwiają się sytuacji, w której społeczne koszty zmian klimatu przenoszone są na klasy pracujące, tak aby nie ucierpiał interes elit. W ten sposób ekologia, zamiast troszczyć się o wspólną przyszłość, staje się państwowym narzędziem realizacji projektów oszczędnościowych, pogłębiania nierówności i wyzysku.

Odbywający się w Katowicach szczyt wyraźnie unaoczniał zagrożenia i absurdu podejmowanej systemowo walki ze zmianami klimatu. Światowe media obieżyły obrazy wszechobecnego węgla, ukazywanego przez organizatorów jako dumy regionu, a nie palącego problemu, z którym trzeba się uporać. Delegatom jak gdyby nigdy nic serwowano mięsny catering, gdy w rzeczywistości hodowla zwierząt i przemysł odzwierzęcy odpowiadają za 14,5 procent globalnej emisji gazów cieplarnianych. Organizowany w trakcie COP24 Marsz dla Klimatu, w którym tysiące osób wezwały uczestników konferencji do podjęcia natychmiastowych działań, potraktowany został przez rządzących jak zbieranina przestępców i otoczony setkami uzbrojonych policjantów. Sposób, w jaki podjęto organizowany oddolnie marsz wyraźnie pokazał, że interes protestujących nie jest zbieżny z interesami władzy.

Wydarzenia towarzyszące COP24 zilustrowały także na czym polega *greenwashing* i w jaki sposób kategoria ekologii jest dziś cynicznie wykorzystywana, zamieniając się w pusty slogan, bez żadnego przełożenia na realne działania. Na katowickim rynku z okazji COP24 stanął „ekologiczny” pawilon DOBRY KLIMAT, aby jak piszą organizatorzy „zintegrować grupę ludzi, którym środowisko naturalne nie jest obojętne”. Oprócz warsztatów z udziałem zaproszonych artystek i aktywistek, odbyły się tam również wydarzenia organizowane przez McDonald’s oraz instytucje tak zainteresowane dobrostanem środowiska, jak Jastrzębska Spółka Węglowa czy Lasy Państwowe, odpowiedzialne m.in. za wycinkę Puszczy Białowieskiej oraz prześladowania broniących jej aktywistów. W pawilonie miała też funkcjonować *Rokitnikowa Hałda* Diany Lelonek, której pierwszą odsłonę prezentowaliśmy na wystawie w Kronicy – projekt oferujący nowe rozwiązania dla po-kopalnianej rzeczywistości, który jednocześnie problematyzuje techniki czerpania zysków z ekologicznego wizerunku i „świadomej” czy zielonej konsumpcji. Szybko okazało się, że koncept Diany to samospełniająca się

przepowiednia. Artystka wycofała *Rokitnikową Hałdę* z Dobrego Klimatu, nie zgadzając się na współpracę z Lasami Państwowymi i Jastrzębską Spółką Węglową, prowadzoną pod hasłem dbania o środowisko naturalne. Groteskowa sytuacja pawilonu ze słomy, w którym o ochronie środowiska wypowiadają się przedstawiciele przemysłu węglowego, ukazuje wykorzystywanie „ekologii” do doraźnych celów politycznych. Warto pamiętać, że zmiany klimatu to proces, z którym należy walczyć w skali globalnej. To również proces, w który zaangażowane są konkretne instytucje i osoby, bogające się kosztem kompletnej dewastacji środowiska. I to właśnie próby powstrzymania i nagłaśniania ich działalności są realną strategią, która może doprowadzić do zmiany.

Wydarzenia te stały się tłem dla wystawy i spotkania w Kronicy, wykraczających jednak poza doraźne dyskusje polityczne. W obliczu nadchodzącej katastrofy, należałoby oprócz zwiększania świadomości i przeprowadzania interwencji w celu ochrony środowiska, przemyśleć samo pojęcie natury i nowe modele międzygatunkowego współżycia. Oprócz lamentów i aktywnego działania, warto szukać nowych rozwiązań, wykraczających poza prostą dychotomię czystej natury i toksycznej cywilizacji. Ale jak przewyciężyć kryzys, gdy nie ma jedzenia, które możemy zjeść, ubrania, które możemy kupić, ani energii, którą możemy zużyć, nie uczestnicząc jednocześnie w łańcuchu destrukcji, wyzysku i cierpienia? Alexis Shotwell pisze o potrzebie przekroczenia dominującego dziś paradygmatu czystości, który towarzyszy również naszemu myśleniu o naturze. Ruchy wolnościowe i prodemokratyczne od dekad walczą o świat wolny od rygorów, w którym wszyscy będą czuć się swobodnie, niezależnie od stopnia dopasowania do istniejących kategorii. W języku ochrony środowiska funkcjonuje jednak nieustanny reżim czystości: konserwatywny lęk przed zabrudzeniem i zaburzeniem istniejącego porządku.

Dziś nie ma już „środowiska” w sensie nieskażonego ludzką działalnością otoczenia przyrodniczego. Wszystko zostało przetworzone naszą działalnością lub nosi jej ślad. Jeżeli zaakceptujemy fakt, że dotychczasowy porządek nie ma szans na przetrwanie, kolejnym krokiem powinno być poszukiwanie nowych metod życia, przekraczających binarną opozycję natury i człowieka. Proces prowadzący do katastrofy już się rozpoczął. Ona sama to kwestia dekad, lat, miesięcy. Jeżeli istniejący porządek naprawdę się wyczerpał, to może należy go po prostu pożegnać i powitać nowy, mając nadzieję, że katastrofa przyniesie ostateczny koniec systemu, który do niej doprowadził.

MARAZM ANTROPOCENU

**Profesor Ewa Bińczyk
w rozmowie
z Marleną Wilczak**

Marlena Wilczak: W swojej książce, *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu*, stawia Pani tezę, że retoryka środowiskowa antropocenu odzwierciedla postawy rozczarowania oraz bezradności. Czym charakteryzuje się stan marazmu, o którym Pani pisze?

Ewa Bińczyk: Zaczerpnięte z greckiego pojęcie marazmu oznacza niezdolność rozpoznania powagi sytuacji, nieumiejętność poznawczego opanowania tego, co się dzieje, z czego wynika brak możliwości działania. To jednocześnie rodzaj paraliżu, otępienia, letargu. Jest to metafora, która pozwala mi mówić o problemie fiaska polityki klimatycznej albo, mówiąc delikatniej, impasu klimatycznego, to znaczy zastoju, braku nadziei na to, że na czas wdrożymy niskoemisyjną, globalną, skuteczną politykę i zrezygnujemy z paliw kopalnych. Bo mamy tutaj dużo na sumieniu.

Jakie są przyczyny tego stanu?

Szukam różnych możliwych odpowiedzi na pytanie o podstawy marazmu. Najpoważniejsze, moim zdaniem, są uwarunkowania na poziomie globalnym, systemowym, transnarodowym. Wskazuje się na to, że interesy najpotężniejszych aktorów globalnych sprzyjają temu, żebyśmy tkwili w impasie klimatycznym. Brak solidarnego działania państw, polityka Stanów Zjednoczonych, ich wycofanie się z paryskiego porozumienia klimatycznego, nie rokują dobrze, jeżeli chodzi o cele ONZ, które stawiamy samym sobie jako ludzkości à propos walki z problemem destabilizacji klimatu. Potęga przemysłu paliwowego, wydobywczego, militarnego, motoryzacyjnego są mocno ze sobą powiązane. Mówi się o „kompleksie paliwowym”, istnieje nawet takie pojęcie jak „kapitalizm paliw kopalnych”. Chodzi o system bardzo mocno oparty na kopalnych źródłach energii. Nic nie wskazuje na to, żeby udało się go rozmontować, nie ma też takiej woli działania politycznego, ażeby to zrobić.

Problemem jest też transport międzynarodowy na dalekie odległości, który jest oceniany jako niezwykle wysokoemisyjny oraz porozumienia handlowe, które stworzyły bardzo zły klimat dla możliwości odejścia od paliw kopalnych. Do tego wypalanie lasów, przemysł mięsny i tak dalej... Na poziomie potężnych sił, które nami kierują, marazm wynika ze sposobu, w jaki funkcjonuje system kapitalistyczny. Jak współczesny, globalny ład jest urządony.

Widzi Pani szansę na zmianę tej sytuacji i przezwyciężenie marazmu?

Potrzebujemy, co podkreślają zwłaszcza badacze nauki o systemie Ziemi, którzy są świadomi tego, że stoimy u progu wytrącenia systemów

planetarnych ze swojej równowagi, ogromnego impulsu politycznego ze strony mediów masowych. Oskarżałabym bardzo mocno, również za autorami, których czytam, media masowe za to, że w spektrum tematów cały czas wspomniane wątki nie pojawiają się w satysfakcjonujący sposób. My w ogóle nie dyskutujemy o tym, jak bardzo jesteśmy krótkowzroczni i jak bardzo prowizoryczne są nasze systemy ekonomiczne. Moim zdaniem dalsza konsumpcja i pogoń za wzrostem ekonomicznym na skalę globalną powinny zostać napiętnowane jako skandal, jako działania niemoralne. A te wątki w debatach publicznych raczej się nie pojawiają.

Pisze Pani o tym, że nasza sprawność myślenia i działania wobec zagrożeń planetarnych jest ograniczona. Z czego to wynika Pani zdaniem? Powiedziała Pani o mediach masowych, o ich odpowiedzialności...

Szuka się psychologicznych czy bardziej filozoficznych uwarunkowań ograniczeń naszej wyobraźni. Nie umiemy sobie wyobrazić innego świata. Istnieje słynne powiedzenie, że prędzej wyobrazimy sobie koniec świata, co się właśnie dzieje, niż koniec kapitalizmu. Ono się tutaj sprawdza. Mało jest dyskusji, ale alternatywy istnieją. Są alternatywy, które mówią o tym, że zamiast do wzrostu, konsumpcji i dalszego używania zasobów Ziemi, powinniśmy na przykład zmierzać w stronę maksymalizowania czasu wolnego dla obywateli. Wytworzyć dobrobyt, a nie bogactwo towarowo-materialne. Dobrobyt pomyślany jako stan, kondycja społeczna, gdzie stawiamy na więzi, czas wolny, na to, aby wszyscy mogli pracować krócej, mniej, a nie wytwarzać to, co przyczynia się do emisji gazów cieplarnianych. To są też kwestie tak zwanego bezwarunkowego dochodu podstawowego, które formułowane są gdzieś na marginesie. Istnieją w ekonomii koncepcje klimatycznego korygowania kapitalizmu. Mamy bardzo ciekawe teorie postwzrostu.

Co z kapitalizmem paliw kopalnych? Maksymalizowanie czasu wolnego może doprowadzić do jego korekty?

Myślę, że powinniśmy to bardziej nagłaśniać w debatach jako alternatywę, ażeby nasza wyobraźnia nie była tak ograniczona i sparaliżowana. W mojej ocenie i w ocenie innych badaczy da się przesterować gospodarki na tory niskoemisyjne. W książce przywołuję badania zespołu Marka Jacobsona z Uniwersytetu Stanforda, który wykazał, ile by to kosztowało, gdybyśmy jako ludzkość do roku 2030 naprawdę zrezygnowali z paliw kopalnych. Mamy ruch dywestycji – wycofywania się ważnych podmiotów

z inwestowania w paliwa kopalne, który trzeba by mocniej wspierać. Musimy piętnować inwestowanie w paliwa kopalne jako skandal i wspierać ideę pozostawienia paliw kopalnych w ziemi. Nie ma jednak jeszcze ku temu wyraźnej woli politycznej.

Obywatele z kolei nie czują się sprawczy. Mają poczucie, że nasze indywidualne działania to za mało. Jeżeli ktoś przesiądzie się na rower, nie będzie podróżował, latał samolotami czy bezsensownie konsumował, ograniczając swój ślad węglowy, to naprawdę nie wystarczy, bo już jest za późno. Nie obwiniam zwykłych obywateli. Badania pokazują, że wszyscy jesteśmy sparaliżowani bezradnością, doskonale rozumiejąc, że to, co my robimy niewiele da. Brakuje dobrego przykładu. Na kogo głosować? Przecież w spektrum politycznym w Polsce nie mamy nawet do kogo się zwrócić. Partia Zielonych jest cały czas marginalizowana, Partia Razem troszeczkę temat klimatyczny podkreślała, ale inne partie nie biorą tego w ogóle pod uwagę. W żadnym mainstreamie to się nie pojawia, natomiast naukowcy są coraz bardziej przestraszeni.

W 2017 roku badacze sformułowali bardzo wyjątkowy dokument *Drugie ostrzeżenie naukowców świata dla ludzkości*¹. Jest podpisany przez ponad 15 tysięcy badaczek i badaczy. W tym dokumencie naukowcy wskazują, że od 1992 roku, w którym to sformułowali pierwsze ostrzeżenie, ludzkość nie wykonała żadnych znaczących postępów, jeżeli chodzi o katastrofę środowiskową. Naukowcy wprost piszą, że ludzkość naraża na szwank swoją własną przyszłość i że wkrótce będzie już za późno. Ze strony intelektualistów i artystów głosy są wyraźne, natomiast to nie przekłada się na działania. Ludzie rozumieją problem, wiedzą, że leży on w tym, że systemowe uwarunkowania sprzyjają kapitalizmowi paliw kopalnych. Ostatnio natknęłam się na takie analizy, w których badacze wręcz wykazują, że najbogatsi i ci, którzy nami rządzą odwrócili się od reszty ludzkości. To jest wręcz cyniczne, że ten przysłowiowy 1% bogatych, który błąka się w majakach swojego bogactwa, w ogóle nie stawia już na solidarną, wspólną przyszłość całej ludzkości, tylko raczej na militarizm i barbaryzm, aby chronić siebie przed uchodźcami klimatycznymi i tymi

1 Ripple W. J. et al. 2017. *World Scientists's Warning to Humanity. A Second Notice*, „Bioscience”, 15 października, <https://academic.oup.com/bioscience>, dostęp: 10.12.2017.

najuboższymi. A wiemy, że destabilizacja klimatu wywołana anomaliami pogodowymi najbardziej uderzy w najuboższych, w kraje rozwijające się...

Bogaci chętniej budują twierdze wokół siebie, niż inwestują w poprawę warunków życia...

Chronią się i stawiają na militarne doskonalenie, i w ogóle nawet nie wierzą w to, że mogliby zrezygnować z zysków, na które liczą koncerny paliwowe. Nie ma horyzontu wspólnego postępu, coś się załamało. Jeszcze w epoce globalizacji, parę dekad temu, wspólnie liczyliśmy na to, że zmierzamy do takiego świata, w którym będzie miejsce dla każdego, że wyciągniemy najuboższych z nędzy i nie będą powiększały się nierówności. Dzisiaj widzimy, że to marzenie nie jest już podzielane przez decydentów. To bardzo radykalna teza, pochodzi z książki Brunona Latoura, *Down to Earth. Politics in the New Climatic Regime*. Tytuł tej książki sugeruje, żebyśmy zeszli na Ziemię, zobaczyli, co dzieje się z naszą planetą. Najbogatsi nie mogą odwracać się plecami od reszty ludzkości.

Osoby, które decydują o kształcie polityki klimatycznej, odżegnują się od niedających się już zignorować zagrożeń. Jaka jest reakcja humanistyki na te zagrożenia? Czy mogłaby Pani wskazać główne założenia aksjologiczne, które pojawiają się w refleksji o środowisku?

W książce poruszam kwestię słownika debaty o kryzysie planetarnym. Dlatego pojawia się w niej pojęcie antropocenu jako epoki, w której człowiek stał się siłą sprawczą w znaczeniu geologicznym i zakwasza oceany, powoduje utratę bioróżnorodności czy wywołuje problem zmiany klimatycznej. Refleksja XXI wieku to refleksja postśrodowiskowa, gdyż paradoksalnie tak bardzo przejmujemy się środowiskiem, kiedy nie ma już naturalnego środowiska. Mówi się więc o postśrodowisku, o postprzyrodzie, o utracie natury. Tracimy przyrodę, albo być może już nawet w nieodwracalny sposób wiele jej aspektów utraciliśmy. Jest to refleksja mocno skoncentrowana wokół problemu nieodwracalnych strat i tego, co one dla nas jako ludzi znaczą, kim jesteśmy jako ludzkość, skoro do tego dopuszczamy, tkwiąc w marazmie.

W narracjach środowiskowych pojawia się wizja końca świata?

Ta refleksja ma też wymiar eschatologiczny, ale eschatologii świeckiej. Występuje tu przekonanie, że żyjemy w niezwykle wyjątkowych czasach, że to pokolenie jest szczególne, a nasza bierność będzie kosztowała wiele, że być może odbierzemy przyszłość też samym sobie i u końca tego stulecia

nie będzie można już kontynuować takiego ładu gospodarczego i politycznego, jaki znamy. Jeżeli przekroczymy punkt przełomowy 20C, to, jak ostrzegają nas naukowcy, dojdzie do aberracji pogodowych i nowego reżimu klimatycznego, nieprzewidywalnego z naszego punktu widzenia, gdy ciężko będzie utrzymać rolnictwo i sam ład społeczno-polityczny. Kwestia nieodwracalnej straty i narażania na szwank przyszłości dominuje w debacie o antropocenie. Przyrodoznawcy informują nas o skali tego, co się dzieje, natomiast humaniści już wcześniej, pod koniec XX wieku, ostro krytykowali arogancję antropocentryzmu, czyli to, że naszym priorytetem jest dobro własne, przez co podcinamy gałąź, na której siedzimy. Nie możemy na taką skalę doprowadzać do destrukcji gleb, planety, oceanów. Po stronie humanistów refleksja o planetarnej odpowiedzialności była obecna w obrębie ekoetyki, etyki środowiskowej. Tylko tego nikt nie słucha, to jest właśnie problem.

Etycy środowiskowi odwołują się do ludzkiej odpowiedzialności za Planetę. To wystarczy?

Uważam, że dla nas newralgiczne jest nagłaśnianie klimatycznych korekt kapitalizmu ze strony ekonomii, bo tutaj wszystko sprowadza się do mechanizmów rynkowych. Nie wystarczą już zmiana wartości i postaw. Główne modele ekonomiczne oskarża się nawet o to, że są nazbyt autystyczne, nie widzą kosztów środowiskowych dalszego rozwoju. Koszty środowiskowe muszą być włączone do modeli ekonomicznych. Truciele muszą płacić za to, że trują. Nie może być tak, że tylko oni generują swoje zyski, a płaci Planeta i zwykli ludzie. Ekonomia jest przecież również nauką humanistyczną. Ona musi się zmienić. Jest krótkowzroczna, stawia na prowizoryczność.

Czym dla nas jest przyroda w antropocenie?

Z pojęciem przyrody w debacie na temat antropocenu dzieją się bardzo ciekawe rzeczy. Z jednej strony jest już mowa o postprzyrodzie, o utracie przyrody: nie ma już dzikich zwierząt, szacuje się, że w 2050 roku w oceanach będzie więcej plastiku niż ryb. Planety, jaką znaliśmy, już nie ma. Jest to planeta naszego własnego wyrobu. Z drugiej strony dyskursy klimatyczne mówią, że Gaja czy Ziemia zemści się na nas, gdy ją wyprowadzimy z równowagi. Klimat będzie reagował jak „groźna bestia”. Odegra się na człowieku. Problem destabilizacji klimatu to jest jakby rewanż ze strony Ziemi za to, że ignorowaliśmy jej uwarunkowania.

Jako filozofka w książce śledzę też paradoksy debaty na temat antropocenu i refleksji postśrodowiskowej. Z jednej strony zachwycamy się tu gatunkiem *homo sapiens*, że jest taki supersprawczy. Byłam zszokowana, gdy przeczytałam, że poprzez ocieplenie klimatu roztopiła się pokrywa Grenlandii i w 2016 roku naukowcy podali, że ponieważ zmienił się ciężar pokrywy lodowej Grenlandii, to odchyliła się również oś Ziemi. Skutki naszych działań mają wymiar kosmiczny. Z drugiej strony, jesteśmy równocześnie bezradni i bezsilni tkwiąc w marazmie. Zwłaszcza najslabsi. Potęga zostaje tu skontrastowana z bezradnością i poczuciem winy. Nie jest tak, że ludzie nie są świadomi tego, co się dzieje. Popierają działania na rzecz klimatu. Obywatele krajów uprzywilejowanych mają ogromne poczucie winy. W jednym z badań przeczytałam, jak ludzie mówią, że „wszyscy pójdziemy do ekopiekła” za to, że do tego doprowadzamy.

Zastanawiam się nad tym, co pisze Pani o mechanizmach myślowych, które legitymizują marazm, jak denializm, ignorowanie alternatywnych wartości... W jaki sposób można mówić o zagrożeniach, jak edukować, aby mobilizować, a nie utrwalać bierność i bezradność?

Możemy posłużyć się świetnymi badaniami z zakresu psychologii klimatycznej, żebyśmy nie popadli w katastrofizm, który nas sparaliżuje. Badacze podkreślają, że przede wszystkim opinia publiczna potrzebuje pozytywnego przykładu i konkretnego wskazania, co można robić. Pomogłoby, gdyby w Polsce pojawili się aktorzy czy organizacje pozarządowe, które pokazałyby, na kogo głosować, jak działać w życiu codziennym, że zależy im na przyszłych pokoleniach i na planecie. Potrzebujemy pozytywnego, konstruktywnego przykładu, może jakichś wybitnych osób, które będą liderami opinii.

Na pewno możemy odwoływać się do wartości świętości natury, w rozumieniu czegoś potężnego, co w takiej skali nie powinno być niszczone, bo to trafia zarówno do serc osób zorientowanych konserwatywnie, jak i niekonserwatywnie. Możemy odwoływać się do umiejętności wyobrażenia sobie alternatyw. To może jest trudne, ale jestem filozofką, więc patrzę na te sprawy bardzo ambitnie. Powinniśmy przetasować naszą wyobraźnię i moim zdaniem powinna się tutaj pojawiać kategoria skandalu. Polityka stawiania na węgiel wobec wiedzy, którą przekazują nam naukowcy to skandal. Radykalizowanie pomaga, bo pokazuje jasno, gdzie zmierzać, więc tutaj nie ma co owijać w bawełnę. Na pewno już do dzisiaj wiele się

zmieniło. Trudno dziś nie wierzyć w globalne ocieplenie, bo ilość danych empirycznych jest obezwładniająca. Badacze i badaczki z dziedziny studiów nad nauką i technologią pokazali, że mieliśmy do czynienia z kampaniami dezinformacyjnymi na temat globalnego ocieplenia, sponsorowanymi przez prawicowe *think-tanki*, zasilane pieniędzmi z przemysłu paliwowego. Opinię publiczną wprowadzano systematycznie w błąd, podkreślając, że istnieją rzekomo jakieś wątpliwości.

A istnieją?

Klimatolodzy nie mają wątpliwości, panuje konsensus co do tego, że mamy problem ocieplania się klimatu wywołanego działalnością ludzką. Jesteśmy w innym miejscu niż kilka lat temu. Teraz faktycznie moglibyśmy zastanowić się, jak przedstawiać problem zmiany klimatycznej. Badania sugerują na przykład, żeby nie przedstawiać go jako strasznie złożonego, bo to też ludzi paraliżuje. Wydaje się, że prezentacja tego problemu powinna wyglądać następująco: jest to niezwykle wyzwanie, przed którym stajemy po raz pierwszy w historii naszego gatunku, ale możemy sobie z nim poradzić. Musimy zmienić to i to. Chodzi o konkrety, jak odejście od wzrostu i konsumpcji na rzecz czasu wolnego. Alternatywne modele ekonomiczne powinny być znane szerszej publiczności. Nie wiem, czy społeczeństwo jest świadome, że szereg ekonomistów (takich jak Tim Jackson, Joseph Stiglitz, Nicholas Speth) od lat przekonuje, że dziś pogoń za wzrostem jest irracjonalna i donikąd ludzkości nie doprowadzi. Mało tego, wcale nie generuje ona szczęścia. Szczęście daje nam czas wolny, to że możemy poświęcić go swoim dzieciom, rodzicom, starszym osobom, swoim pasjom, a nie dobrom materialnym. Dysponujemy badaniami, które pokazują, że od pewnego poziomu bezpieczeństwa materialnego twoje bogactwo w ogóle nie przekłada się na wzrost szczęśliwości. Natomiast relacje społeczne, poczucie sensu działania i czas wolny – jak najbardziej.

Marcin Doś

Węgiel i stal - siła, która tworzyła i niszczyła. Dawała życie i zabierała zdrowie. Pochłaniała niezliczoną ilość ludzkiego wysiłku, wspartego pracą najpierw zwierząt, później tylko maszyn. Fabryki z osiadłym pyłem i kurzem, przesiąknięte wszelkimi oparami, smarem i potem, nierzadko krwią, karmiły setki tysięcy ludzi - Robotników. Robotnicy i maszyny wydobywały, wytapiały i produkowały, za wszelką cenę wciąż więcej i więcej. Indunature, CSW Kronika 2009

Za początek ery industrialnej na Śląsku przyjmijmy dwa wydarzenia: uruchomienie w Tarnowskich Górach maszyny parowej - pierwszej na kontynencie europejskim (1788 r.) oraz opracowanie przez Johanna Christiana Ruberga tzw. Śląskiej Metody Wytopu Cynku (1798 r.) w Hucie Szkła w Wesolej. Przemysłowa technologia uzyskiwania cynku rozpędziła Górnośląską Maszynę Przemysłową. Śląski cynk był znany na rynku światowym i słynął z wysokiej klasy czystości - to na nim zarabiano się najwięcej. Obydwa wynalazki domagały się potężnej ilości węgla, którego spalano tony dziennie. Nieustanna produkcja tysiącami kominów wydalała potworne pyły, obsypując i stopniowo trując wszystko w zasięgu wielu kilometrów. Zimą, w niektórych miejscach na Górnym Śląsku, padał szary śnieg. W Szopienicach opowiadają, że powietrze było lepkie, jakby słodkawe, a z parapetów zmiatało się pokaźne ilości pyłów cynku i ołowiu. Ludzie mieszkali tuż obok fabryk, wielu z nich miało przydomowe ogródki, niektórzy wciąż żyli z uprawy roli. Część roślinności nie wytrzymywała trujących dawek odpadów. Na potrzeby przemysłu wycięto wiele obszarów leśnych, powodując m. in. opad wód gruntowych, uniemożliwiający życie wielu roślinom. Tak powstała m. in. Pustynia Błędowska - efekt wpływu człowieka na grunt i zmianę klimatu, od lat 50. XX w. stopniowo zalesiana, słynna z niewypałów (np. w trakcie II WŚ poligon dla Afrika Korps). Na domiar złego padały „kwaśne deszcze” z groźnych chmur generowanych z coraz większych i wyższych kominów, wysyłając niektóre daleko stąd, jakby pocztówkę ze Śląska.

Na początku nie zdawano sobie sprawy, jak bardzo śląski wytop metali i wydobywanie węgla mogą być niebezpieczne dla człowieka i środowiska. W pierwszych latach cynkowej rewolucji hutnik wytapiał zaledwie przez kilka lat, systematycznie truł się i umierał, dosłownie powykręcany od wiecznych przeciągów w hali pieców. Wiatry szalały by przegonić

niezdrowe wyziewy - coś za coś. Podobnie w kopalni praca nie oszczędzała ludzi. Ginęli gwałtownie pod ziemią od wybuchu gazu lub powoli, zasypani i odcięci po zawaleniu. Czterdziestolatek był już staruszką, jeśli przeżył. Problemy z wykwalifikowaną kadrą zwróciły uwagę zbijających fortuny na fakt, że duża śmiertelność Robotników podnosi koszty produkcji. Nowych trzeba nauczyć, a ci wykształceni często pracowali za krótko. Lekarze wiedzieli, że większość wykonywanych prac jest szczególnie szkodliwa dla zdrowia, życia i środowiska. Po 100 latach cynkowy hutnik nie spał już pod piecem, za to mieszkał na Kolonii Robotniczej, czasem miał ogródek (działkę), a maszyny wyposażono w filtry lub pracowano w maskach, powstawały łaźnie i zapewniano badania lekarskie, odszkodowania za skażone ogródki, tramwaje, oczyszczalnie ścieków, betonowe bloki, świętowano Dzień Górnika i Dzień Hutnika... Na hałdach zakładano parki miejskie. Dla przykładu Bytomski Park Kachla powstał na nieużytkach po kopalni galmanu „Teresa”, tu było także pierwsze ZOO na Górnym Śląsku (1898 r.). Również Park Śląski (do 2012 Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku im. gen. Jerzego Ziętka) - jeden z większych w Europie - został stworzony na hałdach, zapadliskach, biedaszybach, bagnach i wysypiskach.

Mimo rosnącej świadomości o wpływie produkcji przemysłowej na środowisko, Maszyna Przemysłowa nigdy nie osiągnęła 100% czystości produkcji. Eksploatowano i wytwarzano za wszelką cenę „więcej”, wykorzystując i niszcząc naturę, pozostawiając po sobie niezliczone tony wszelkiej maści odpadów, rudy cynku i ołowiu, węgiel, kamień i szlam. Z nich powstały „rzeki ścieki”, zalewiska, zapadliska i hałdy - sztuczne góry bez roślin, zmieniające krajobraz regionu. Górnośląska kraina pod tym względem przypomina błędne koło. Mimo zagrożenia i katastrofalnych skutków dla otoczenia, przemysł zapewniał ludziom przeżycie. Wraz z rozwojem technologii zmieniały się procesy produkcyjne, warunki pracy i standardy socjalne. Jednak wciąż przybywało maszyn, które umożliwiały coraz większą produkcję, a co za tym idzie większy zysk oraz więcej odpadów i pyłów. Samonapędzający się Przemysł Upadku.

Węgiel - „Czarne Złoto”, był dla Śląska tak samo dobry, jak zły. Z jednej strony był towarem przynoszącym zyski, z drugiej, jego wydobycie pozostawiało mnóstwo szkód. Tapnięcia to z reguły efekt eksplozji w podziemnych sztolniach, takie małe trzęsienia ziemi. Szklanki przesuwają się na

półkach, budynki pękały. Bytom jest chyba najbardziej „podkopanym” śląskim miastem. Mimo obietnic ówczesnej władzy, że nie będzie wydobywania pod miastem, robiono to przez kilkadziesiąt lat. Z roku na rok coraz większe wydobycie. W końcu przemysł umarł, zostawiając w spadku zniszczone miasto, środowisko i ludzi, którzy nie bardzo mieli alternatywę na inne życie.

Indunature, CSW Kronika 2009

Rok 1989 to początek końca ponad 200-letniej, nieustannej produkcji węgla, stali i innych wyrobów. Śląska Maszyna zazgrzytała i zaczęła się sypać. W spadku odziedziczyliśmy katastrofę ekologiczno-społeczną. Zmienił się ustrój, nastał dziki wolny rynek. Zamykano, likwidowano, prywatyzowano lub pozostawiano na pastwę losu huty, kopalnie i większość zakładów produkcyjnych. Ludzie byli zagubieni, nie potrafili sobie wyobrazić życia bez fabryk. Wszystko drożało, brakowało pracy, do tego poczucie wykorzystania i porzucenia. Tradycja pokoleń, czyli zawód górnika i hutnika z dziada pradziada, niemalże z dnia na dzień stał się niepotrzebny i bezwartościowy. W koloniach i osiedlach robotniczych, ze względu na bezrobocie, zapanował społeczny marazm. Krajobraz również zaczął się zmieniać. Wiele obiektów wyburzono lub porzucono, stopniowo przejmowała je natura. Istnieją ruiny, gdzie na dachach i ścianach powyrastały rośliny, m. in. Brzozy - postindustrialne drzewa, wyrastające zewsząd, nawet z betonu. Na Cementowni w Groźcu rośnie Brzoza, która po zawaleniu dachu obróciła się do góry korzeniem. Rosła w dół i zaczęła też w górę - piękny widok! Moc Natury jest wielka. Niektóre obiekty zabytkowe zostały uratowane przez działania obywatelskie, przeważnie przez byłych pracowników, którzy nie mogli pogodzić się z zamknięciem swojej fabryki. Dosłownie bronili budynki przed złomiarzami, dla których działająca maszyna parowa to tylko kilogramy - byle pociąć i wynieść. Tak było w Szopienicach jeszcze kilka lat temu. Dziś dumni, starsi panowie oprowadzają turystów po swoim miejscu pracy - Walcowni Cynku. Ocalona, zakupiona i wyremontowana przez prywatnego miłośnika zabytków przemysłowych. Szczęśliwie na Górnym Śląsku jest więcej takich zachowanych obiektów, które stanowią kawałek naszego dziedzictwa.

Przemysł Upadku pozostawił również mnóstwo wydobytej, przemielonej, przepalanej, odgazowanej i przetworzonej ziemi - hałdy, niektóre tłące

się. Jednak od kilku lat sztuczne góry znikają. Materiał jest odzyskiwany, mielony i wykorzystywany np. jako tłuczeń pod drogi i autostrady, można też nimi wysypać alejki w parku. Kolejny raz człowiek zmienia krajobraz regionu. Zyskujemy wolną powierzchnię do zagospodarowania. Znowu można się rozwijać, pozyskiwać środki na rewitalizację, zachęcać inwestorów, rozwijać infrastrukturę i czerpać przychód. Dzięki różnym sposobom rewitalizacji udało się odzyskać hektary przemysłowych nieużytków.

Nie wszystkie miasta mają jednak równe szanse na szybkie zmiany. Bytom jest doskonałym tego przykładem. Działo tu niegdyś 12 kopalń, dwie huty i wiele innych zakładów. Miasto zostało wyeksploatowane do granic możliwości. Po 30 latach większość terenów pod inwestycje nie została zrewitalizowana, mnóstwo budynków wciąż nosi ślady industrialnej historii. Większość niezagospodarowanej przestrzeni to przemysłowe tereny skażone, w tym najgorsze - hałdy hutnicze, połączone nieużytecznego terenu, których rewitalizacja często trwa latami i kosztuje krocie, czytając z tablic informacyjnych - dosłownie miliony w błoto. Główna metoda polega na zasypywaniu ubytków różnymi materiałami, spotkałem się ze szlamem z oczyszczalni ścieków, gruzem, śmieciami, ziemią... Bytom wydaje się być najbardziej zapuszczonym śląskim miastem. To tutaj zburzono McDonalda i kościół - niewiele miast może się tym pochwalić. Zmieniające się władze lokalne nie radzą sobie z taką ilością problemów, z których głównym jest oczywiście brak środków. Kilka lat temu głośno było o rewitalizacji w centrum, był duży grant do wzięcia, ale "sprawa się rypla".

Oczywiście wiele również zmieniło się na lepsze, głównie dzięki mieszkańcom, którzy sami zaczęli dbać o swoje domy, podwórka i otoczenie a także przeciwstawili się składowaniu „tajemniczych” odpadów. Wiele pięknych perełek architektonicznych zostało wyremontowanych i zmodernizowanych, pełnią nowe funkcje jako muzea, pracownie, biura, mieszkania czy knajpy. Dla przykładu w zrewitalizowanym budynku Cechowni Kopalni Rozbark funkcjonuje bytomski Teatr Tańca i Ruchu Rozbark. W Bytomiu powstał również jeden z pierwszych loftów - Bolko Loft czy pole golfowe na hałdach w Szombierkach. Są też obiekty jakby zawieszona w czasie: Szyb Krystyna, Elektrociepłownia Szombierki, Kolonia Zgorzelec, Warsztaty Naprawcze GKW na Rozbarku, Kopalnia Centrum, którym czas raczej nie służy.

Tereny opuszczone i nierewitalizowane doskonale przejmują także natura. Pustostany zarastają rośliny, w miejscach ludzi pojawiają się zwierzęta. Idealnym tego przykładem może być Zespół przyrodniczo-krajobrazowy "Żabie Doły", położony na granicy Bytomia, Chorzowa i Piekara Śląskich, powstały na sypkich hałdach i stawach - zbiornikach pofloatacyjnych. Dobrych 200 lat właścicielem okolicznych terenów był koncern Georg von Giesches Erben. Spadkobiercy Gieschego zajmowali się przemysłem ciężkim, głównie cynkiem i węglem. Zaczynali od wydobycia i wywożenia galmanu - rudy cynku i domieszek innych metali. George Giesche posiadał kopalnię w Bytomiu Bobrku, od 1704 r. na 20 lat nabył wyłączność na górnośląski galman. Kolejnym etapem był czysty cynk, dalej blacha, sztaby i wszelkie produkty, na których zbili fortunę. Wybudowali np. Hutę Uthemann w Szopienicach, Nikiszowiec, Giszowiec, sieć kolei wąskotorowej w tym darmowy Balkan. Wróćmy do hałd i stawików - "Żabie Doły" to od 1997 roku oficjalnie Rezerwat Przyrody, na terenach dawnych Zakładów Górniczo-Hutniczych „Orzeł Biały”. Powstał prawdopodobnie w czasie długoletniej nieobecności człowieka. Pierwotnie nie były to tereny spacerowe i wędkarskie, spodobalo się tu ptactwu. Zagnieżdżyło się kilkadziesiąt gatunków, wiele lęgowych np. Bączka - zagrożonego wyginięciem w regionie.

Mimo odpadów wydalonych przez zakłady, ptaki żyły w spokoju. Być może woda w stawikach była cieplejsza...

Inne miejsce, to wspomniana już Cementownia Grodziec z wyjątkową Brzozą - ciekawostka regionu, która zarasta od likwidacji zakładu w 1979 roku. *Kiedyś przy produkcji „chmury pyłu cementowego” opadały na mury. Pył mieszał się z deszczem i śniegiem, potem twardniał, tworząc jakby betonową narośl...* Mój Rezerwat Indunature, który powoli się rozpada. Jednak nie przez korzenie Brzozy w żelbetowych zbrojeniach, a przez Betonowe Bobry, czyli Złomiarzy. Szkoda, bo jest tam wielki betonowy silos - industrialny instrument, z którego dźwięk nie może uciec.

Dawnego Śląska już nie ma, pozostaliśmy MY i nasze życiowe potrzeby. Mam świadomość przemysłowego dziedzictwa - naszej historii i jej negatywnych skutków: skażone tereny, ruiny fabryk, smog, bezrobocie. W ciągu 30 lat zaszło wiele zmian, z wieloma następstwami deindustrializacji już się uporaliśmy. Z perspektywy lat nie wszystkie rozwiązania wydają

się słuszne. Przykładem może być chociażby znikanie cegły pod warstwą styropianu, na fali termomodernizacji fasad budynków. A przecież czerwone, brunatne, klinkierowe budynki to charakterystyczny wygląd Górnego Śląska. Najpierw budowano z niej fabryki, potem domy dla pracowników. Nie tylko w śląskim budownictwie wykorzystywano walory cegły: trwałość, wytrzymałość, estetykę, dużą akumulacyjność ciepła. Koszty inwestycji nie wymagającej wydatków na tynki, malowanie, ocieplanie, odświeżanie w ciągu nawet 100 lat przewyższą jednorazowy wydatek na cegłę. W XX w. zastąpił ją żelbeton, z którego po II Wojnie Światowej budowano betonowe blokowiska. Wychowałem się na jednym z nich - Syberka w Będzinie. Bloki budowano z komponentów odlewanych w fabrykach domów, stawiano je w miarę szybko i po kilka naraz. Ściany były cienkie i twarde, zimą trzeba było mocno grzać. Byłem dzieciakiem, kiedy mój blok ocieplili watą szklaną i azbestowymi płytami. Po latach okazało się, że azbest jest szkodliwy dla zdrowia. Łamaliśmy te płyty jedną ręką niczym Bruce Lee, opiłki waty szklanej dostawały się do oczu. Od wielu lat zrywamy azbest i w jego miejsce lepimy styropian. Ufam, że ten zabieg blokom pomaga, a pod styropianową warstwą nie wyrośnie grzyb.

Nie jestem przeciwnikiem ocieplania styropianem, mój niepokój wzbudza jednak brak umiaru, z jakim to robimy. To kolejna katastrofa, tym razem estetyczna. Z jednej strony fasady budynków są gładkie i niektórym mieszkańcom jest cieplej. Z drugiej strony wszystko wydaje się być atrapą, której lepiej nie dotykać, aby nie uszkodzić ściany. Pod maskującą warstwą styropianu i kleju ukryliśmy gzymsy, ceglane wypuklenia, ornamenty, napisy, kafelki i inne elementy zdobień. Dopiero od niedawna zwracamy uwagę na walory architektoniczne, niektóre wycinamy ze styropianu, innych nie zalepiamy. Zastanawiam się, co będzie po styropianie, jaka przyjdzie kolejna budowlano-ciepna rewolucja? I co zrobimy z tym materiałem, który pozostał - rozdrobniony na białe kuleczki jest niemalże nie do wyłapania, w dodatku nie tonie. Przeczuję, że za jakiś czas będziemy go zrywać jak azbest. Kto wie, może za ekogranty...

O tym, jak działalność człowieka wpływa na otoczenie i przyszłe pokolenia, dowiadujemy się zwykle za późno. Konsekwencje te były i są nadal odczuwane zwłaszcza na Górnym Śląsku i Zagłębiu. Przemysł Upadku zostawił nam w spadku wiele katastrof, a temat węgla jest tu wciąż aktualny. Nie tylko ze względu na wielowiekowe tradycje wydobywania, ale i nadmierną

emisję dwutlenku węgla do atmosfery, co jest istotnym elementem ogólnoświatowej dyskusji, dotyczącej oszczędzania energii i zmian klimatycznych. Poszukiwania najbardziej ekologicznej metody uzyskania energii prawdopodobnie nie skończą się, dopóki jej produkcja będzie generowała jakiegokolwiek odpady. Może już czas skorzystać z rozwiązań Nikoli Tesli, choćby korzystania z elektryczności Kosmosu. Inaczej będziemy musieli poczekać, aż skończy się nieekologiczna ropa...

Mikuláš Černík

Moje pokolenie nazywane jest Dziećmi Aksamitnej Rewolucji. Urodziłem się w 1990 r. w Republice Czeskiej, nigdy nie miałem osobistych doświadczeń z poprzedniego reżimu. Był to rok, kiedy historia miała się skończyć. W szkole powiedziano nam, że żyjemy w najlepszych czasach, że mamy wszystkie możliwości i swobody i to od nas jedynie zależy, co chcemy osiągnąć. Powiedziano nam również, by pochwalać cnotę kompromisu. Kompromis będący idealnym rezultatem dyskusji. Demokrację tworzy się przez taką dyskusję, w której wolno nam uczestniczyć. Uczestnictwo ma zasady, których musimy się trzymać, przestrzegać praw, być przyzwoitymi i racjonalnymi.

Kiedy chodziłem do szkoły, był to czas, kiedy prywatyzacja wciąż trwała. Nasza historia ma pewne chwalebne kamienie milowe, ale nikt nie nauczył nas, jak pojawiła się nowa grupa najbogatszych ludzi w kraju. Nikt nie nauczył nas, co ich interes ma wspólnego z życiem ludzi bezpośrednio dotkniętych przez wydobycie węgla, obawiających się utraty domów.

Miałem szczęście, że urodziłem się jako uprzywilejowany mężczyzna. Drzwi były dla mnie zawsze otwarte, mogłem swobodnie wybierać studia, przeprowadzić się do większego miasta, podróżować i studiować za granicą. Zawsze było łatwo wspinać się wyżej. Zapatrywać się na ludzi w garniturach w salach konferencyjnych, a nie na ludzi na ulicach.

Pewnej nocy wracaliśmy późno do domu z moją przyjaciółką. Po drodze spotkaliśmy bezdomną kobietę i prawdopodobnie po raz pierwszy usłyszałem osobistą historię kogoś, kto nie wygrywał, dla kogo ten czas nie był najlepszym okresem w historii. I czułem, że otrzymałem swój przywilej kosztem innych, jej kosztem.

Dorastałem w czasie, gdy nasz prezydent zaprzeczał zmianom klimatycznym. W tym czasie każda próba dbania o środowisko była publicznie odrzucana. To był czas, kiedy ukradli i wywłaszczyli słowo „ekoterrorysta”. Słowo, które do nich pasuje, ale zostało użyte przeciwko nam.

Nauczono nas, że musimy stać się ekspertami, aby nasze argumenty zostały wysłuchane. W tym czasie, tak zwani eksperci uzasadniali wyciananie wbrew prawu drzew w Parku Narodowym Szumawa. W tym czasie eksperci argumentowali za wprowadzeniem czesnego na uczelniach publicznych. Eksperci argumentowali za środkami oszczędnościowymi, przeciwko nadużywaniu wsparcia socjalnego, przeciwko „niemogącym się przystosować”. Powiedzieli, że nie możemy sobie na to pozwolić. Eksperci

argumentowali za dalszym wydobyciem węgla brunatnego, za wyburzeniem miasta Horní Jiřetín. Powiedzieli, że jest to konieczne, że potrzebujemy tych dżuli, że jest to opcja bezpieczeństwa.

Nikt nas nie pytał czy się z tym zgadzamy. Mieliśmy duży wybór na półkach sklepowych, ale bardzo mały w głosowaniu, a jeszcze mniejszy, kiedy decydowano o naszej przyszłości. Mniejsze zło, na które głosowałem, zawsze przegrywało. Nikt nie zapytał nas, czy chcemy kontynuować wydobycie węgla, czy chcemy budować elektrownie jądrowe, czy chcemy płacić za uniwersytet, czy chcemy samochodów i samolotów wraz z ich autostradami, lotniskami i centrami logistycznymi.

Poznałem moich najlepszych przyjaciół na ulicach, protestując przeciwko temu wszystkiemu. Blokowaliśmy faszystów na ulicach, hałasowaliśmy podczas spotkań rządowych, ubrani kolorowo na rowerach odzyskiwaliśmy nasze ulice, pociliśmy się w pyłe węglowym na zardzewiałych torach kolejowych prowadzących do elektrowni. Podczas tych wydarzeń można było spotkać tych, którzy już dawno temu nie zgadzali się, którzy działali przeciw ślepemu przyjęciu najgorszego z tak zwanych „zachodów”, czy to wymyślnych katalogowych przedmiotów z basenami, czy tanich lotów do miejsc turystycznych. Podczas tych protestów można było spotkać tych, których nigdy się nie słucha, ale zawsze marginalizuje, którzy mają problemy z wysłaniem dzieci do szkoły lub otrzymaniem godziwej zapłaty lub mieszkania. Podczas tych wydarzeń mogłem spotkać pokolenie urodzone już w najgorętszych latach w historii, tych, dla których smog jest bardziej znany niż narciarstwo biegowe lub jazda na łyżwach na zamarzniętych stawach.

Mówi się nam również, że nasz kraj jest za mały, za słaby, za mało znaczący. To, że skutki zmian klimatu tutaj mogą być nawet dla nas korzystne, a przynajmniej możemy się do nich dostosować. Ale w całej naszej historii, prosperujemy na globalnej niesprawiedliwości. Istnieje kolebka przemysłu opartego na węglu, istnieje spuścizna wykorzystywania środowiska przez każdy reżim. Nie jesteśmy teraz odizolowani od reszty świata i nigdy nie byliśmy.

Kiedyś spotkaliśmy się z naszymi przyjaciółmi z zagranicy, którzy narażają swoje życie na niebezpieczeństwo, protestując przeciwko niesprawiedliwości wytworzonej przez Europę, z której korzystała w przeszłości. Ekstraktywizm w innych częściach świata ma wiele ofiar, jest kontynuacją

kolonizacji. Natomiast w Europie jesteśmy zabijani bardzo powoli. Odmawia się nam przyszłości, powoli umieramy z powodu zanieczyszczenia powietrza. Jak ujęł to mój przyjaciel, dla nas protestowanie oznacza poświęcenie wszystkiego, podczas gdy dla was to obowiązek.

Wiem, jak to jest być uderzonym pałką, lub dostać gazem pieprzowym. Wiem, jak to jest płacić grzywnę, spędzać czas w areszcie. Bardzo boję się przemocy, nigdy nie pobito mnie na ulicy. Pałki i gaz pieprzowy to środki, którymi osłaniała się policja. Ale cały ten dyskomfort był oznaką, że nas słyszą. To był znak, że nadepnęliśmy komuś na odcisk, że nie można nas już dłużej omijać i ignorować.

Czasem jesteśmy oskarżani, że nie dbamy o naturę. Że nie znamy gatunków, że nie jesteśmy prawdziwymi ekologami. Nasz osobisty styl życia jest kwestionowany, a nasze wybory konsumenckie są badane z wielką starannością. Jedną z koncepcji sprawiedliwości klimatycznej mówi, że jesteśmy naturą, która sama się broni. Rzeczywiście tak jest. Natura jest dla nas miejscem, w którym pracujemy, żyjemy i bawimy się. To nie jest coś oderwanego od nas, coś nieskazitelne. Na planecie nie ma już dziewiczych środowisk.

Zbiegiem okoliczności COP24 w Katowicach odbywa się prawie dokładnie w pięćdziesiątą rocznicę publikacji pierwszych zdjęć Ziemi, wykonanych przez załogę astronautów Apollo 8, podczas ich misji w czasie Świąt Bożego Narodzenia w grudniu 1968 roku. Najbardziej znane z nich to *Wschód Ziemi* – widok planety na horyzoncie księżycowego krajobrazu. Według teoretyka Benjamin Brattona, obraz ten oznacza pierwszą udaną próbę uchwycenia „formalnej spójności Ziemi jako pojedynczej jednostki geofizycznej”¹. Kurator Anselm Franke interpretuje te zdjęcia Błękitnej Planety jako punkt zwrotny w rozwoju późno modernistycznej wersji uniwersalizmu, który do dziś rozbrzmiewa w naszym życiu akademickim, społecznym, jak i codziennym². Inny uczyony – Bruno Latour, przyjął ostatnio przypuszczalnie antyuniwersalistyczną (przynajmniej w starym sensie odgórnego uniwersalizmu) koncepcję *Gai*, aby zastąpić nie tylko stare modernistyczne pojęcie natury ściśle oddzielone od obszaru kultury, ale także wyobrażenia Ziemi jako *Globu* lub *Sfery*, krytykowane także przez niemieckiego filozofa Petera Sloterdijka³.

W eseju tym zajmę się eksplorowaniem obszaru pojęciowego ograniczonego przez te twierdzenia, w celu rzucenia światła na koncepcję samej *planety*. Posłużę się filozoficznym przedsięwzięciem w stylu autora fantastyki naukowej – Kima Stanley’a Robinsona, zwanym *planetologią porównawczą*. Jak zobaczymy, nasze czasy cechuje niejasność dotycząca znaczenia tego pojęcia, wynikająca z konkurujących wyobrażeń, które walczą o zajęcie stanowiska autorytatywnej interpretacji planety jako konceptu filozoficznego.

Glob

W *Osiemdziesiąt dni dookoła świata* Juliusza Verne’a (1873) stanowi w interpretacji Petera Sloterdijka pierwszą poważną, literacką metaforę kapitalistycznej nowoczesności, rozumianej jako projekt globalnego przyspieszenia

-
- 1 B. Bratton, *The Stack.*, MIT Press, 2016, s. 300.
 - 2 A. Franke, *Earthrise and the Disappearance of the Outside*, [w:] *The Whole Earth*, pod red. A. Franke, D. Diederichsen, Sternberg Press, 2013, s. 12-14.
 - 3 B. Latour, *Facing Gaia*. [e-book], Polity, 2017; P. Sloterdijk, *In the World Interior of Capital*, Polity, 2013.

192 mobilności towarów, kapitału i siły roboczej⁴. Hipermobilność podstawowych elementów tej wersji nowoczesności nie jest jedynie konsekwencją zmiany technologicznej – jest logicznie poprzedzona transformacją naszej koncepcji przestrzeni, w której odbywa się ruch ciał i rzeczy. Według Sloterdijka transformacja ta jest charakterystyczna dla globalizacji, która rozwija się w trzech fazach. Pierwsza to *kosmologiczna* lub *metafizyczna* globalizacja, charakteryzująca się rozwojem estetycznego wizerunku całości świata w postaci doskonale gładkiej Sfery w starożytnej Grecji. Tutaj rodzi się koncepcja Globu. Jej wczesne artykulacje można znaleźć w pitagorejskim i platońskim wizerunku kosmologicznym lub w opisie Sfery stworzonym przez Parmenidesa, gdzie jest ona najdoskonalszym ze wszystkich kształtów należących do Bytu samego w sobie⁵.

Druga faza to globalizacja *ziemiska*, w słowach Sloterdijka praktycznie realizowana przez transport morski, będący technologią komercyjnej, politycznej, kulturalnej, naukowej i militarnej dominacji Zachodu. Po raz pierwszy świat jest nie tylko teoretycznie, ale także praktycznie uważany za skończoną, jednolitą i zrozumiałą całość. Przestrzenny profil nowoczesności, przyjęty przez kosmopolityczną burżuazję, stopniowo przekłada się tutaj na język kapitalistycznego uniwersalizmu.

Wreszcie trzecia (i obecna) faza globalizacji – *elektroniczna*. Towarzyszy jej zmiana kulturowa, która rozpoczyna się swoistą syntezą cybernetyki i ekologii w kalifornijskiej kontrkulturze lat sześćdziesiątych⁶. Jednym z głównych artefaktów tego „ruchu” kontrkulturowego jest *Whole Earth Catalog* (*Katalog całej Ziemi*), wydawany w latach 1968-1972 przez Stevena Branda. Na stronach tej broszury, kultura DIY (Zrób to sam) łączy psychodelię z najbardziej zaawansowanymi komputerami tamtej epoki oraz ze świadomością ekologiczną, wielokrotnie pojawiającą się w duchowej aurze environmentalizmu, należącego do szczytowego okresu ruchu hippisowskiego/ początków ruchu New Age: wszystko jest połączone w świętej sieci życia.

Na okładkach poszczególnych numerów czasopisma pojawia się widok Ziemi z kosmosu, aby uwydatnić podstawowe, uniwersalistyczne założenie

4 P. Sloterdijk, *In the World Interior of Capital*, dz. cyt., s. 36-38.

5 *Poem of Parmenides*, tłum. J. Burnet, 1892, [online:] <http://philoctetes.free.fr/parmenidesunicode.htm>.

6 F. Turner, *From Counterculture to Cyberculture*, University of Chicago Press, 2006.

kultury propagowane na stronach *Whole Earth Catalog*. Fotografie te podkreślają symboliczne *zniknięcie tego, co zewnętrzne* – nagle możemy zmieścić całą Ziemię w jednym kadrze⁷. Z tego powodu Franke zwraca uwagę, że Kalifornia stała się „miejscem, w którym zachodnia ekspansja kolonialna osiągnęła swoją naturalną granicę lądową, a tym samym zmieniła kierunek, od zewnętrznej ekspansji do wewnętrznej intensyfikacji”⁸ – intensyfikacji globalnej rzeczywistości przez sieci cyfrowe.

W ten sposób transformacja Ziemi w jej idealny model Globu – po raz pierwszy wymyślony przez Parmenidesa – zostaje zakończona; Ziemia staje się szklaną kopułą lewitującą w kosmicznej pustce; wszystkie regiony tej pozbawionej tarcia przestrzeni przejawiają identyczne, uniwersalne cechy. Masy towarów, które składają się na jedyne bogactwo tego ziemnego świata, mogą poruszać się nad jego powierzchnią z zawrotną lekkością, a oko kapitału unosi się nad tym doskonałym kształtem. Zmiana klimatu zaburza jednak ten obraz budzą się chthoniczne siły planety, a pewność twardej gleby pod nogami przestaje być absolutna. System produkcji abstrakcyjnych terytoriów przepływu kapitału opiera się na masowym wydobywaniu paliw kopalnych, które zasłaniają wszystko chmurami pyłu i dymu. Z tej mgły powstanie wkrótce nowy, wspaniały świat globalnej niesprawiedliwości.

Gaja

Zmiana klimatyczna w wyniku globalnej ekspansji kapitalizmu, skłoniła Bruno Latoura do stwierdzenia w jego najnowszej książce *Down to Earth* (2018), że „nie ma żadnej planety, ziemi, gleby, terytorium zdolnych do zapewnienia miejsca dla zglobalizowanego Globu”⁹. Według niego wizerunek *Globu* jest winny odgórnemu uniwersalizmowi, który w rzeczywistości jest tylko ambitnym rozszerzeniem bardzo osobliwej wyobraźni niszowej (w tym przypadku kalifornijskiej kontrkultury) na całą planetę. Aby rywalizować z tym wizerunkiem, przyjął koncepcję *Gai*, pierwotnie wyobrażonej przez Lynna Margullisa i Jamesa Lovelocka w latach 70. XX wieku. Oryginalna wersja hipotezy *Gai* opisuje Ziemię jako super organizm, zdolny

7 A. Franke, *Earthrise and the Disappearance of the Outside*, dz. cyt.

8 Tamże, s. 14.

9 B. Latour, *Down to Earth*. Cambridge: Polity 2018, s. 5.

do utrzymania homeostazy w złożonej sieci życia¹⁰. Jednak Latour tonuje bombastyczne twierdzenia Lovelocka i próbuje zrekonstruować bardziej „przyziemny” koncept Gai.

Niestety, charakterystyka podana przez Latoura jest długa i niejednoznaczna, co udaremnia jasne jej zrozumienie. Gaja jest według niego przebiegła i przerażająca, pełna sprzecznych kompetencji¹¹; nie jest wyobrażeniem harmonii, nie przynosi pokoju i jedności, a jedynie chaotyczną mnogość¹²; jest to proces bardzo podobny do rozwijania historii¹³; nie jest ani organizmem (przynajmniej nie w standardowym przedstawieniu organizmu złożonego z części, które tworzą całość), ani systemem, i nie może być uwzględniona w słowniku złożoności i sprzężeń zwrotnych¹⁴. Aby rozplątać to oszalamiające wyliczenie mniej lub bardziej użytecznych metafor, skoncentrujmy się na dwóch głównych cechach, które podkreśla Latour:

*Po pierwsze, że składa się z agentów, którzy nie są ani pozbawieni żywotności, ani nadmiernie żywotni; następnie, przeciwnie do tego, co twierdzą przeciwnicy Lovelocka, że składa się z agentów, którzy nie są przedwcześnie złączeni w jednej działającej totalności. Gaja, wyjęta spod prawa, to anty-system.*¹⁵

Z jednej strony, agenci Gai nigdy nie są identyfikowani z góry, powoli pojawiają się i znikają jako efekt ich zbiorowości lub sieci. W autorskiej teorii aktora-sieci Latour podaje, że sprawczość zawsze jest rozproszona, nierówna, nie może być zlokalizowana w jednym miejscu i czasie¹⁶. W takich sieciach nie ma ściśle rzecz biorąc żadnych części, ponieważ nie są one zorganizowane z wyspecjalizowanych klastrów funkcjonalnych, które tworzą całość. Takie formatowanie pojawia się dopiero po zadziałaniu sieci model funkcjonalnej kompozycji jest specjalnym efektem sprawczości

10 B. Latour, *Facing Gaia*, dz. cyt., s. 237-238.

11 Tamże, s. 211.

12 Tamże, s. 211, 354.

13 Tamże, s. 257-258.

14 Tamże, s. 222, 236-238, 249, 346-347.

15 Tamże, s. 222.

16 B. Latour, *Reassembling the Social*, Oxford University Press, 2005, s. 46.

sieci, co dodatkowo odwraca naszą uwagę od jej ontologicznego substratu, który pozostaje funkcjonalnie niedostatecznie zróżnicowany. Stąd bierze się druga część proponowanej przez Latoura charakterystyki Gai, która jest omawiana: jeśli nie ma części, nie ma też żadnych całości, ponieważ organizmy są integralne i na stałe połączone z otaczającym je środowiskiem, które ponadto aktywnie przekształcają.

Ostatecznie Gaja traktowana jest w relacji Latoura jako cienka, „nie-trwała otoczka”¹⁷ procesów podtrzymujących życie, która pokrywa powierzchnię planety, co rzuca nieco światła na to, czym dokładnie jest ta mistyczna, a jednak świecka istota: próbą zastąpienia starego rozróżnienia Natura/ Kultura pojęciem lepiej dostosowanym do epoki antropocenu. Jednakże, zestawiając jeden opis z drugim, Latour wytwarza tylko poczucie zamieszania, które może być w rzeczywistości jego jedynym prawdziwym wnioskiem – być może powinniśmy traktować Gaję jako symptom naszej dezorientacji pojęciowej w dobie kryzysu ekologicznego. Z tego powodu musimy szukać znaczenia słowa „planeta” gdzie indziej.

Planetarność

Najważniejszą spośród współczesnych prób uniknięcia Gai jest koncepcja *planetarności*. William Connolly definiuje planetarność jako

*(...) szereg tymczasowych pól siłowych, takich jak wzorce klimatyczne, strefy suszy, system transportu oceanicznego, ewolucja gatunków, przepływy lodowców i huragany, które w różnym stopniu przejawiają zdolności samoorganizujące się i które wpływają na siebie nawzajem i życie ludzkie na wiele sposobów.*¹⁸

Zgodnie z odczytaniem tej koncepcji przez Gayatri Chakravorty Spivak, planetarność obejmuje gest *defamiliaryzacji domu*, czyniąc planetę niesamowitą (w Freudowskim rozumieniu *Unheimlich*)¹⁹. Jest to figura

17 B. Latour, *Facing Gaia*, dz. cyt., s. 219.

18 W. Connolly, *Facing the Planetary*, Duke University Press, 2017, s. 7.

19 G. Chakravorty Spivak, *Death of a Discipline*, Columbia University Press., 2003, s. 73-77.

odmienności, która wskazuje na „niemożliwość uziemienia”²⁰. Chakravorty Spivak twierdzi, że odpowiedni rejestr wyobrażenia planetarności można znaleźć w kulturach przedkapitalistycznych²¹. Tym, co jest naprawdę cenne w takim podejściu, jest możliwość zasadniczego odsunięcia tego, co ludzkie od planety, co w jej konceptualizacji zostało niestety szybko wykluczone przez zastosowanie planetarności tylko jako figury, która otwiera nowe sposoby bycia człowiekiem. Spivak ceni planetę, o ile jest ona wyartykułowana w dyskursie psychoanalitycznym jako niemożliwy Inny, na którym można zbudować nową subiektywność. Innymi słowy, planetarność jest nadal zbyt ludzka.

Stawiałbym na utrzymanie się wizji planetarności, ale ewakuowanie jej z wektora humanizmu. *Niehumanistyczna*²² postawa oznaczałaby usunięcie ludzkiej sprawczości z centrum procesów planetarnych, mianowicie postrzeganie ludzi jako pośredniej, a nie głównej siły napędowej na planecie, wraz z radykalnym ponownym rozważeniem sensu samego pojęcia „ludzki” (co może skutkować ostateczną dekonstrukcją lub fragmentacją). Taka rotacja pojęciowa zachęci ludzi do traktowania problemu planetarnej reakcji na zmianę klimatu w etyczno-politycznym geście pokory na poziomie gatunku. Jak pokazuje nam kryzys klimatyczny antropocenu, ostatecznym horyzontem naszych działań zawsze był łuk ziemski. Co gorsza, *antropos* w antropocenie oznacza, że ludzie są nośnikiem zmiany geologicznej, a nie podstawową jej przyczyną. To nasz, energetycznie kosztowny i daremny, przymus umieszczenia własnego gatunku w centrum tego procesu sprawia, że antropocen jest erą kryzysu klimatycznego. To, co nas tutaj przywiodło, to nie tyle panowanie nad naturą, ale nasza prymitywna potrzeba kontrolowania tego, co niekontrolowalne. To, co ma być nazwane post-antropoceniem, sugeruje usunięcie ludzkiej autonomii z centralności sił planetarnych. Post-antropocen oznacza tutaj także erę zmian postklimatycznych, która, mam nadzieję, będzie również post-kapitalistyczna.

20 Tamże, s. 82.

21 Tamże, s. 101.

22 R. Negarestani, *The Labour of the Inhuman, Part II: The Inhuman*, [w:] “e-flux journal” nr 53, 2014, s. 53.

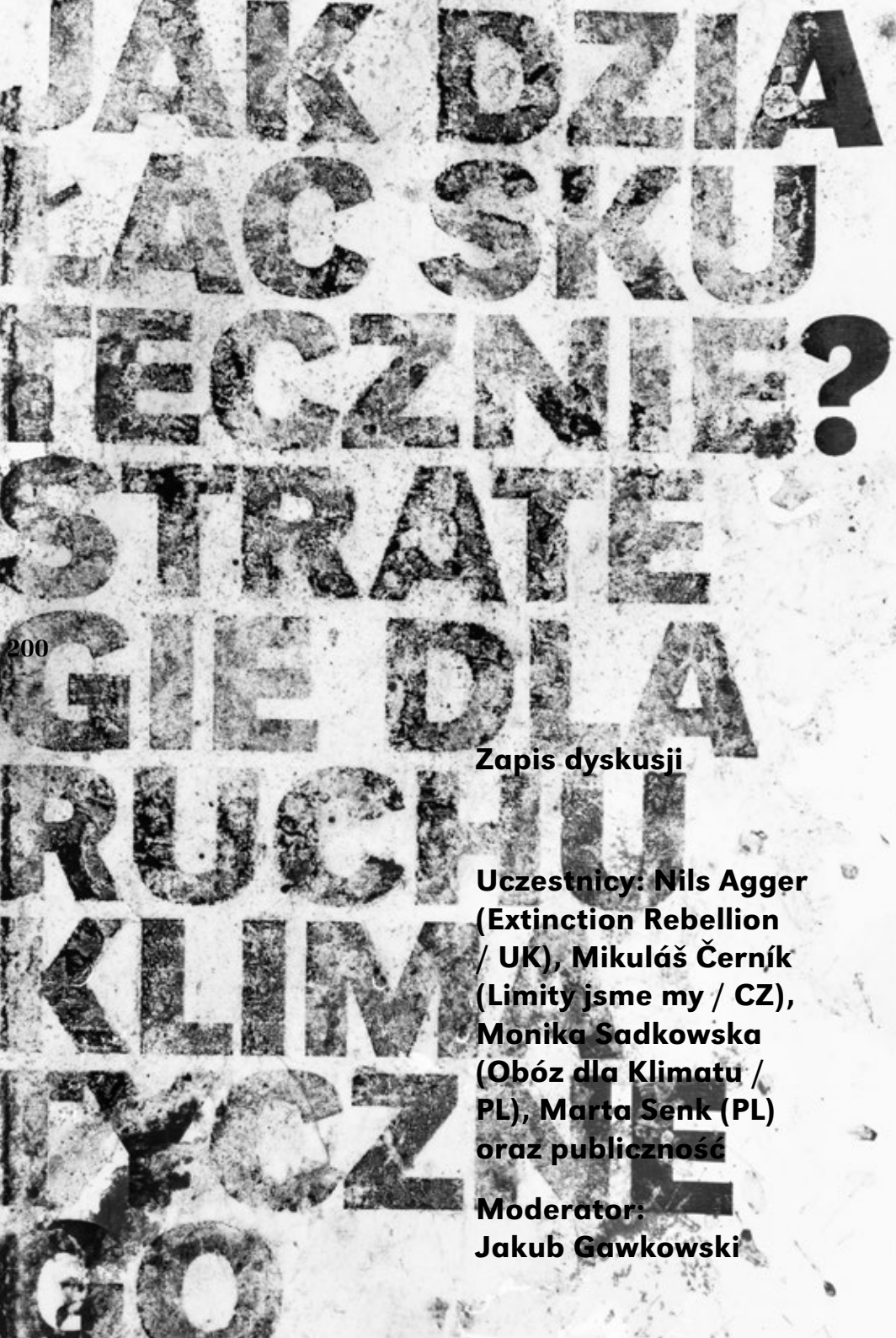
Aktywizm jest dziś postawą konieczną, to moralny obowiązek każdego człowieka w obliczu rujnującej planetę polityki rządów i korporacji. Aktywizm to nasza odpowiedź na agresywne działania polityków i biznesmenów wymierzone we wszystkich, ludzkich i nie-ludzkich, mieszkańców i mieszkanki Ziemi.

Aktywizm często wydarza się wbrew ustanowionemu prawu, które ochrania interesy nielicznych. Podjęcie działania wymaga od nas świadomości konsekwencji i odwagi, która pojawia się, gdy uzmysłowimy sobie wagę sprawy - nie ma takiej normy prawnej, której powinno się przestrzegać, jeśli gra toczy się o „być albo nie być”.

Aktywizm to forma naruszenia wielu swoich granic, wyjścia poza strefę komfortu po to, by zmienić niezadowolający nas stan rzeczy. To zmaganie się ze społecznym ostracyzmem, niezrozumieniem czy prawnymi konsekwencjami. Czas działania to także czas wątpliwości, bezradności, znużenia i frustracji.

Wywoływanie zmian klimatycznych musi budzić nasz gniew, bo wymierzone jest przeciwko wszystkim żyjącym bytom. Decyzje polityczne, które doprowadzają do katastrof ekologicznych muszą budzić nasz gniew, bo zapadają w cieniu gabinetów, a prawo często wprowadzane jest tylnymi drzwiami. Gniew jest zatem zdrową reakcją obronną wobec poczynań polityków i świata biznesu.

Wyrażając głos sprzeciwu nazywani będziemy terrorystami, ale to degradacja środowiska naturalnego jest największym światowym terroryzmem, do którego dopuszcza się władza.

200

Zapis dyskusji

Uczestnicy: Nils Agger (Extinction Rebellion / UK), Mikuláš Černík (Limitsjme my / CZ), Monika Sadkowska (Obóz dla Klimatu / PL), Marta Senk (PL) oraz publiczność

**Moderator:
Jakub Gawkowski**

Uczestnicy: Nils Agger (Extinction Rebellion / UK), Mikuláš Černík (Limitsjme my / CZ), Monika Sadkowska (Obóz dla Klimatu / PL), Marta Senk (PL) oraz publiczność

Moderator: Jakub Gawkowski

Jakub Gawkowski: Jednym z głównych problemów dotyczących aktywizmu ekologicznego jest to, że najczęściej rozmawiamy z ludźmi już do ekologii przekonanymi i trudno jest sięgnąć dalej. Mimo to Extinction Rebellion jest w tym momencie ruchem masowym i udało mu się wyjść poza lewicowe czy liberalne środowiska. Nils, w oparciu o twoje doświadczenia z Extinction Rebellion, jak można zbudować ruch, który dotrze do szerszej publiczności?

Nils Agger: Jedną z rzeczy, którą staraliśmy się zrobić, jest niewdawanie się zbyt w dyskusje ideologiczne. Mieliśmy do tego niemal uniwersalistyczne podejście, twierdząc, że kryzys ekologiczny rozgrywa się na masową skalę, więc można go postrzegać jako powszechnie zły, bez względu na uwarunkowania polityczne. Koncentrowaliśmy się zwłaszcza na dążeniu do utworzenia lepszych struktur demokratycznych - takich jak Zgromadzenie Obywatelskie, które podejmowałoby decyzje dotyczące sposobu wyjścia z kryzysu. Nie uważamy, że naszym obowiązkiem jest przedstawianie szczegółowych propozycji, jak dokładnie sobie z nim poradzić. Skupiamy się na informowaniu o sytuacji kryzysowej, a następnie opowiadamy się za ulepszoną wersją demokracji.

JG: Obecnie ruch Extinction Rebellion obejmuje całą Wielką Brytanię. Jak udało wam się to osiągnąć?

NA: Jednym z naszych działań były standardowe, około godzinne spotkania dyskusyjne, które prowadziliśmy w całej Wielkiej Brytanii: na uniwersytetach, festiwalach, w ratuszach miejskich. Spotkania te były sposobem na wyjście do ludzi i rozmowę z nimi. Ich forma była podzielona na dwa segmenty. Pierwszy dotyczył tego, jak w rzeczywistości wygląda sytuacja, nie tylko z punktu widzenia IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) lub badań naukowych, ale także własnych obserwacji, nie wahając się przed wskazywaniem, jak dramatyczna jest to w istocie sytuacja. W drugiej części omawialiśmy masowe nieposłuszeństwo obywatelskie oraz przykłady tego typu działań w przeszłości, potwierdzając tym samym, że można doprowadzić do całkiem sporych zmian przy dość małej liczbie osób gotowych do wielkich poświęceń, takich jak np.

201

aresztowanie czy ryzyko uwięzienia. Chcieliśmy, aby nasze twierdzenia działały wzmacniająco: sytuacja jest naprawdę zła, ale możesz mieć istotny wpływ, jeśli zdecydujesz się wziąć udział w akcie nieposłuszeństwa. Prowadząc rozmowy i udając się w różne miejsca kraju, staraliśmy się dotrzeć również do ludzi, którzy zdają sobie sprawę ze stanu rzeczy i czują, że nie robi się wystarczająco wiele, ale nie są zaangażowani w żadną istniejącą grupę lub sieć.

Przeprowadziliśmy około 60-70 tego typu spotkań. Rozdawaliśmy formularze zgłoszeniowe, w których ludzie mogli wskazać, czy chcą pomóc w organizacji, a następnie kontaktowaliśmy się z nimi, zachęcając do udziału w szkoleniach i pokojowych akcjach. W ten sposób budowaliśmy ruch krok po kroku. George Monbiot napisał o nas na łamach „Guardiana”, co sprawiło, że wiele osób zainteresowało się tym, co robimy. Ruch nagle zaczął się rozrastać. Wszystko jednak zaczęło się od naszej bazy organizacyjnej, która polegała na prowadzeniu rozmów i zapraszaniu nowych osób - powoli, ale systematycznie.

JG: Wyjście poza zamknięte środowisko jest istotne, aby zapobiec sytuacji, w której gdzieś pojawiają się aktywiści-spadochroniarze. Marta, jak wyglądała współpraca z lokalną społecznością podczas organizacji Obozu dla Klimatu?

Monika Sadkowska: Wybraliśmy lokalizację, w której lokalna społeczność była już zaangażowana w sprawy związane z naszymi celami: ogromne problemy z kopalniami, woda zanieczyszczona przez wydobycie węgla brunatnego. Oczywiście w Polsce są też miejsca, w których trudniej byłoby zorganizować Obóz dla Klimatu, więc zdecydowaliśmy, że podczas pierwszego tego typu wydarzenia postaramy się ograniczyć możliwe przeszkody.

Lokalni mieszkańcy byli w większości konserwatywni i prawicowi, jednak doskonale wiedzieli, że do życia potrzebują wody i nie jest niczym niezwykłym, aby stanąć w obronie środowiska - swojego małego kawałka ziemi, swojego małego świata. W czasie obozu nie poruszamy kwestii partyjnych - sam obóz i wiele rozmów miało oczywiście charakter polityczny, jednak w sensie bardziej uniwersalnym, ponadpartyjnym.

JG: Jednak w wielu przypadkach na miejscu tego typu wydarzeń pojawiają się znaczne utrudnienia. Dla przykładu podczas Obozu dla Puszczy część lokalnej społeczności była przeciwna działaczom.

Marta Senk: Podczas Obozu dla Puszczy bardzo trudno było przekonać miejscowych, że nie jesteśmy wrogami, że powinniśmy współpracować, bo to nasza wspólna sprawa. Konflikt interesów pojawiał się głównie ze względu na to, że miejscowi z Puszczy Białowieskiej zarabiają na wyrębie. Bardzo trudno było nam poradzić sobie z przeciwnymi poglądami, więc staraliśmy się krok po kroku budować inną narrację o lesie. Nie zachowywaliśmy się agresywnie, nie chcieliśmy narzucać naszych racji - wiedzieliśmy, że musimy pracować razem i pytać ludzi, czego chcą i jak widzą ten obszar. Po jakimś czasie stwierdzili, że las jest ważny ze względu na turystykę, więc muszą go chronić, bo przynosi im pieniądze. My jednak nie zgadzamy się z tym punktem widzenia - nie chcemy traktować lasu ani jako zasobu, ani jako atrakcji. Uważamy, że ma on wartość samą w sobie.

JG: Mikułáš, a jak wyglądała twoja współpraca z lokalnymi społecznościami?

Mikułáš Černík: W tym roku wyglądało to trochę inaczej, niż w poprzednim. W 2017 roku działaliśmy przeciwko górnictwu węgla kamiennego w Horní Jiřetín, a ostatnio w Louce u Litvínova, w której to burmistrz opublikował na stronie internetowej wsi, że miejscowa rada miejska nie wyraża zgody na obóz, jednak odbywał się on na prywatnej posesji, więc nie mogli nic zrobić. Spodziewaliśmy się, że relacja ze społecznością lokalną będzie skomplikowana. Potem jednak spotkaliśmy mieszkańców w pubie, razem piliśmy piwo, rozmawialiśmy o piłce nożnej, a oni mówili: „Tak, myślę, że policja marnuje pieniądze i zasoby na kilku hippisów w obozie. Robicie swoje, ale nie traktujecie mieszkańców źle...” Czasami niespodziewanie można znaleźć w ludziach solidarność lub płaszczyznę porozumienia. Nawet, jeśli środowisko jest uprzedzone lub wręcz wrogie, zawsze jest jakaś przestrzeń, w której dyskusje i rozmowy mogą pojawić się naturalnie, to jest bardzo pomocne.

JG: Oczywiście jest, że swobodne sytuacje umożliwiają kontakt i rozmowę z osobami z innego środowiska, ale jak możemy przenieść tego typu konwersacje na wyższy poziom?

MoSa: Jest to zawsze długi proces. Nie można przyjść do kogoś i powiedzieć: „Jesteś dla mnie bardzo ważny, a twój problem jest moim problemem”, a następnie odejść i zostawić go z niczym, bo to czyni cię niewiarygodnym. Jeśli „twój problem jest moim problemem”, musimy pozostać w kontakcie i być ciągle zaangażowani. To może być bardzo trudne.

MS: Nie można ufać ludziom, którzy przyjeżdżają z nikąd i obiecują, że zbudują dla ciebie miłą przyszłość, bo wiedzą lepiej, obojętnie czy są naukowcami, czy nie. W Puszczy Białowieskiej zostaliśmy kiedyś fizycznie zaatakowani przez miejscowych, co skończyło się pobiciem kilku działaczy. Naprawdę ciężko nam było pojechać do wsi i dalej rozmawiać, ale wiedzieliśmy, że jeśli chcemy nawiązać stabilną współpracę, musimy dążyć do dialogu. Powoli zaczęto nas akceptować.

MC: Kolejną ważną kwestią jest uczciwość. Ludzie muszą wiedzieć, czego mogą od ciebie oczekiwać. Na pewno będą różne perturbacje, ale też wspólne płaszczyzny, na których można się porozumieć i walczyć razem o kolejną sprawę.

MS: Kiedy ludzie zrozumieją, że nie zamierzasz ich wykorzystać, będą skłonni ci uwierzyć i zaufać.

NA: Działania, na których się skupiliśmy, utrudniały ruch uliczny w Londynie, co jest zupełnie szczególną sytuacją, ale również interesującą pod względem spotkań i rozmów z ludźmi. Reakcje były mieszane, niektórzy natychmiast stawali się agresywni. Nasze podejście polega na tym, aby zachęcić ludzi do słuchania, aby uspokoić ich gniew i starać się utrzymać, na ile to możliwe, przyjazną, zachęcającą atmosferę, np. poprzez rozdawanie kwiatów kierowcom stojącym w korkach. Ciekawe są zmiany w reakcjach ludzi: często zaczynają się od wzburzenia, ale gdy tylko zaczniemy ich słuchać, rozmawiać, zaczynają pytać dlaczego właściwie tu jesteście. Większość ludzi tak naprawdę sympatyzuje z naszymi działaniami lub zdecydowanie staje po naszej stronie, gdy tylko zdołamy porozmawiać i wyjaśnimy wspólny cel naszych działań.

JG: **Chciałbym wrócić do tego, na co uwagę zwróciła Monika, mianowicie stronienia od polityki. Czy naprawdę tak jest? Funkcjonują przecież wielkie siły polityczne, działające przeciwko środowisku i ruchom ekologicznym, które na przykład zaprzeczają zmianom klimatycznym. Czy odpolitycznienie aktywizmu jest właściwą drogą? Czy jest to w ogóle możliwe?**

MoSa: Organizując akcję publiczną zgadzam się lub nie zgadzam z czymś, co ma znaczenie dla większej liczby ludzi niż ja, więc jest to działanie polityczne. Obóz nie jest polityczny w tym sensie, że nie sympatyzujemy z żadną partią czy politykiem. W czasie Obozu gościliśmy również reprezentantów samorządów lokalnych. Cieszyliśmy się, że przyszli, ponieważ wzbogaciło to różnorodność w obozie klimatycznym!

JG: **Czy w ogóle możliwe jest rozpatrywanie tej kwestii poza systemem politycznym? Czy da się zbudować ruch, który wykracza poza etykiety i podziały, do których przywykliśmy?**

MoSa: Jak wspomniała Marta, nie chcemy wykorzystywać miejscowych, jednak mieliśmy do czynienia z sytuacjami, w których to miejscowi próbowali wykorzystać aktywistów. Tak samo jest z politykami: próbowali nas wykorzystać nie raz, nie dwa razy, ale za każdym razem, więc my też czasami staramy się z nich korzystać - są przecież reprezentantami całego społeczeństwa, pracują dla nas.

MC: Określenie „polityczny” jest również związane z językiem i tematem debaty publicznej. To, co widzę jako ważny element budowania ruchu, to używanie zrozumiałego języka, który jasno określa, po której stronie się znajdujemy. Uważam, że jest to bardzo istotne i umożliwia wyjście z przesłaniem poza środowisko. Na przykład w pewnym momencie omawialiśmy ruch *degrowth* (postwzrost), główny temat tegorocznego obozu klimatycznego. Jest to stosunkowo nowy ruch i nie wykorzystuje starych teorii antykapitalistycznych. Zajmuje się kwestiami nierówności ekonomicznej i relacji władzy, ale przy pomocy innego języka.

MS: Za każdym razem, kiedy używam swojego głosu lub podejmuję decyzję, jestem aktywna politycznie. Myślę, że kiedy ludzie są naprawdę zmęczeni i mają dość polityki, uważają, że alternatywą jest pozostanie apolitycznym. Jednak to nadal rodzaj działania, ponieważ nie sprzeciwiając się pozwalasz politykom uchylać złe prawa. Wszystko wokół nas jest polityczne.

NA: Używamy określenia „bunt”, aby opisać to, co robimy częściowo dlatego, że słowo to jest uznawane przez teoretyków z całego spektrum politycznego, przynajmniej w świecie anglojęzycznym. Słowa tego używają nawet prawicowi posłowie, gdy nie zgadzają się z premierem lub innymi przywódcami - powiedzieliby, że torysowscy posłowie „buntują się” przeciwko ich rządowi. Wygląda na to, że buntowanie się przeciwko swojemu rządowi jest postrzegane jako część praw człowieka, jeśli rząd nie chroni swoich obywateli. Kwestia ta wygląda inaczej w przypadku „rewolucji”, która jest postrzegana jako termin lewicowy.

MS: Zgadzam się z tym, co powiedziała Monika, że politycy pracują dla nas. Wybraliśmy ich i możemy oczekiwać, że będą tworzyć politykę, która jest dla nas dobra. Jeżeli tego nie robią, możemy nie zgadzać się i wzywać do zmian.

JG: Aby nieco zmienić temat - Niels wspomniał o języku, którego używają ruchy, a ja zastanawiam się nad narracjami, które ruchy mogą budować. Niektórzy twierdzą, że posługiwanie się apokaliptyczną wizją klimatu - że mamy dwanaście, dwadzieścia, pięćdziesiąt lat do końca - nie jest czymś, na czym można budować, że potrzebujemy pozytywnego przesłania, czegoś innego niż „za kilka lat umrzemy”. Jakiego rodzaju narrację i wizję klimatu chcecie - lub jesteście w stanie - przekazać ludziom?

MC: To, co wnosimy, to kwestia sprawiedliwości. Globalny ruch na rzecz sprawiedliwości klimatycznej ma kilka haseł, takich jak np. „Zmieńmy system nie klimat”. To jest właśnie to. Zmieniajcie świat, aby uczynić go bardziej sprawiedliwym, abyśmy wszyscy mogli żyć lepiej. Jednocześnie wszyscy jesteśmy związani biofizyczną materialnością Ziemi, definiując to w kategoriach akademickich. [śmiech] Wszyscy żyjemy tutaj, na Ziemi i wszyscy możemy mieć znacznie lepiej, bez eksploatowania planety. To właśnie próbujemy wnieść jako pozytywną narrację.

NA: Nie stronimy od wyrażania całego zakresu obecnej sytuacji. Staramy się też nie motywować ludzi wyłącznie nadzieją i nie możemy zagwarantować, że wszystko pójdzie zgodnie z planem. Być może już przekroczyliśmy punkt krytyczny, a może zostało nam tylko kilka lat, jednak wciąż mamy możliwość zrobienia czegoś, co ograniczy postępujące zmiany. Jeden z klimatologów, zapytany o to, jakie informacje można przekazać ludziom, aby dać im nadzieję, odpowiedział: „nie mogę dać ludziom żadnej nadziei - ale może to nie jest konieczne”. Staramy się dotrzeć do ludzi, którzy chcą zrobić coś właściwego, z przekonaniem o słuszności czynu, a nie tylko idei. Możemy stanąć w obliczu katastrofy, bez względu na to, co się stanie, ale jest jeszcze wiele rzeczy, które możemy zrobić, aby uczynić ją mniej dotkliwą.

MC: Istnieje termin „smutku środowiskowego”, który wynika z przygnębienia stanem środowiska i beznadzieją sytuacją. Czeska uczona Hana Librová twierdzi, że aby przezwyciężyć ten środowiskowy smutek, angażujemy się w opiekę paliatywną dla Ziemi.

NA: Moim zdaniem ważne jest, aby stawić czoła temu smutkowi z powodu utraty środowiska naturalnego, ale jednocześnie należy go zaakceptować jako część bycia człowiekiem w dzisiejszych czasach. Dla mnie jest to stawanie twarzą w twarz z pustką i jej przetwarzanie, co umożliwia nam jako organizacji posuwanie się naprzód.

MC: Dokładnie. Nawet jeśli zawiedziemy, to lepiej umrzeć z godnością, niż na ulicy, bez opieki paliatywnej, prawda? [śmiech]

Pytanie z publiczności: Kto jest pacjentem, a kto opiekunem w tej sytuacji?

MC: Mówiliśmy wcześniej, że jesteśmy częścią natury, a inny slogan globalnego ruchu na rzecz sprawiedliwości klimatycznej głosi: „Jesteśmy przyrodą broniącą się”. Trudno powiedzieć, kto jest pacjentem, a kto lekarzem. Opieka jest wzajemna.

MoSa: Extinction Rebellion postrzegam jako ruch zmieniający grę. Jak powiedział Kuba, apokaliptyczne wizje nie są zbyt atrakcyjne. Możliwość aresztowania również nie jest atrakcyjna dla wielu osób. Ale ten ruch opiera się na dwóch stwierdzeniach: będą masowe aresztowania oraz żyjemy w czasie zagłady. Dlaczego więc tak wiele osób go popiera i jest zafascynowanych tą narracją? Myślę, że ludzie czują rodzaj autentyczności i ulgi, że ktoś to wreszcie głośno powiedział. Jeśli mówimy o sprawiedliwości klimatycznej, to oczywiście Polska jest na innym etapie niż Wielka Brytania. Działacze i aktywiści mogą myśleć podobnie, ale społeczności lokalne już niekoniecznie. Z drugiej strony, ponad 80% Polaków popiera przejście na odnawialne źródła energii, a ponad 80% wie, że zmiany klimatyczne są spowodowane działalnością człowieka. Dlaczego więc robią tak niewiele? Dlaczego 80% społeczeństwa pozostaje bierne? Ponieważ nie wierzą, że mogą cokolwiek zmienić. Zamiast działać, patrzą w stronę polityków. Extinction Rebellion znalazło sposób, aby obudzić tych ludzi, aby powiedzieć: „Możesz coś zrobić. Spróbuj”. Że możemy więcej, niż tylko recykling czy etyczne zakupy. Ta autentyczność jest bardzo odświeżająca i myślę, że jest to droga, którą należy podążać.

MS: Szczerze mówiąc męczy mnie pesymizm, który towarzyszy wiadomościom o zmianach klimatycznych w mediach społecznościowych. Nie chcę się w to zagłębiać, bo wtedy czuję się bezsilny i zniechęcony do działania. Z mojego punktu widzenia katastroficzna narracja jest bardzo zła. W naszym kolektywie dyskutowaliśmy o tym, jak projektować plakaty. Na początku niektórzy twierdzili, że powinniśmy namalować dużo pyłu i brudu, wszystko w czerni. Potem jednak stwierdziliśmy, że tego typu plakaty nie zachęcą nikogo do zaangażowania w naszą organizację i działania na rzecz naprawy świata. Postanowiliśmy więc zrobić kolorową identyfikację z pozytywnymi hasłami. Jest też inna strona aktywizmu: ludzie uważają, że to bardzo fajne iść na demonstrację, zrobić zdjęcie, zamieścić

je na Facebooku, i na tym się kończy. Taki jednodniowy aktywizm, jakby to wystarczyło i zwalniało z podejmowania dalszej inicjatywy. Jako kolektyw anarchistyczny staraliśmy się wypracować pewne struktury: chcemy oferować ludziom warunki, w których mogą działać i pracować, ponieważ szanujemy i przyjmujemy wszystkie głosy.

MoSa: Mam swoją teorię, że jesteś tak duży jak przeszkoda, na którą napotykaś. Jeśli uznamy naszego wroga za ogromną jednostkę, to jest taka część nas, która również rośnie - właśnie w tym momencie, w którym dostrzegamy, z jak wielkim problemem mamy się zmierzyć.

MS: Bardzo ważne jest, aby rozpoznać naszego wroga. Jeśli nie mamy przeciwnika, to nie wiemy, jak i z kim powinniśmy walczyć.

JG: Kto właściwie jest wrogiem? Czy możemy mówić o poszczególnych kopalniach węgla, politykach czy partiach? Czy może powinniśmy mówić o wrogu jako o całym systemie, w którym żyjemy? Z kim należy walczyć i gdzie kierować nasz gniew? Czy możemy osiągnąć sukces w ramach istniejącego systemu? Marta reprezentuje wyraźnie anarchistyczny punkt widzenia, podczas gdy przesłanie Extinction Rebellion samo w sobie nie jest antykapitalistyczne...

NA: Tak. I staraliśmy się bardzo mocno, aby nie skupiać się na oskarżeniach i obwinianiu czy wskazywaniu konkretnych osób jako wrogów. Widzimy to jako część tego samego systemu, w ten czy inny sposób. Moje podejście polega na uprzejmości i szacunku, a nie antagonizowaniu. Ostatecznie potrzebujemy w rządzie ludzi, którzy będą nas wspierać, którzy będą skłonni dokonać niezbędnych zmian. Powinniśmy postrzegać funkcjonariuszy policji i sił bezpieczeństwa jako ludzi, którzy mogą nas wspierać, i ułatwić im to poprzez bycie tak przyjaznymi i przystępnymi, jak tylko możemy. Jeśli wydajemy się bardziej realistyczni, ludziom sprawującym władzę łatwiej jest zgodzić się z tym, co mówimy, nawet w Parlamencie. Takie podejście, polegające na jak najbardziej przyjaznym nastawieniu, spotkało się z dużą krytyką ze strony społeczności aktywistów w Wielkiej Brytanii. Np. podczas demonstracji standardowym zaleceniem wśród aktywistów jest to, aby w ogóle nie rozmawiać z policją.

MoSa: Myślę również o wrogu w nas samych, jako że wszyscy jesteśmy zaangażowani w system. Spotykam wielu ludzi, którzy nie chcą dostrzec własnego cierpienia związanego z byciem częścią systemu, próbują go ukryć lub przed nim uciec. Wolą zaprzeczać zmianom klimatycznym

czy być podejrzliwi wobec działaczy. Gdybyśmy zrozumieli, że jesteśmy częścią systemu, możliwe byłoby wyjście poza konflikt między nami - nami, którzy będą najbardziej dotknięci ciężarem zmian klimatycznych. Dopiero kiedy będziemy tego świadomi, możemy wreszcie zapytać, kto lub co właściwie stworzyło ten system? Musimy jednak przestać obwiniać samych siebie i siebie nawzajem.

MC: Pytanie brzmi czy walczymy z poszczególnymi graczami, czy z całą grą? W przypadku Czech jest jasne, skąd biorą się zmiany klimatyczne: odpowiedzialna jest niewielka liczba ludzi bardzo zamożnych. Jest takie określenie "węglowi baronowie". Nie wiem, skąd ono pochodzi, ale miejscowi również go używają. Określenie to przychodzi na myśl feudalizm - niedemokratyczny system, w którym bogaci stanowią elitę. Porównanie to jest absolutnie uzasadnione. Znalezienie kompromisu jest niemożliwe, nie jesteśmy w stanie wymóc na nich zmian - musimy zmienić zasady gry! I konieczne jest, aby nie być w tej kwestii idealistami, nie skupiać się wyłącznie na tym, co tu i teraz.

MS: Ok - kapitalizm. Ale to system gospodarczy, jak więc możemy z nim walczyć? Nie mamy żadnych rzeczy materialnych. Czy powinniśmy w takim razie pójść do lasu i go okupować lub zająć budynki rządowe? Myślę, że należy przeanalizować struktury systemu i to, które instytucje i politycy są za niego odpowiedzialni. Wg Bruno Latour'a powinniśmy stworzyć nową zbiorowość i umieścić w niej wszystko, co istnieje na Ziemi. Gdy zbierzemy razem wszystko co żyje, zobaczymy poszczególne relacje: między instytucjami i ludźmi, ludźmi i zwierzętami, ludźmi i zasobami. A jeśli skupimy się na tych relacjach, możemy zmienić i naprawić system. Dla mnie nasza walka dotyczy właśnie tych relacji.

JG: To dobry moment, aby otworzyć dyskusję na pytania i komentarze publiczności.

Komentarz z publiczności: Czeski przykład jest bardzo udany, porównywalny do Obozu dla Klimatu - obie inicjatywy przekonały mieszkańców do współpracy.

MC: Myślę, że Obóz dla Klimatu jest bardziej pozytywnym przykładem w tym względzie.

MoSa: Ale to są dwa różne przypadki. Nasz obóz klimatyczny odbył się bez żadnego obywatelskiego nieposłuszeństwa. Postanowiliśmy z niego zrezygnować, ponieważ społeczność lokalna nas o to prosiła. Wyobrażamy sobie, że zrobilibyśmy cokolwiek wbrew woli społeczności lokalnej...

MC: W naszym przypadku burmistrz oczywiście wyraził sprzeciw. Ale byli też ludzie z regionu, którzy pomagali nam w wielu sprawach, ludzie z pobliskich miast i wsi, którzy dzięki obozowi zdali sobie sprawę, że toczy się walka i postanowili się w nią włączyć. Oczywiście nie setki, ale kilkadziesiąt osób.

Pytanie z publiczności: Ale czy w końcu nie chodziło o to, że ich własność prywatna była zagrożona działalnością kopalni? Czyż nie jest to więc inna sytuacja, bo nie chodzi o nasz wspólny klimat, ale o ich wioskę, która może zniknąć, a ich domy mogą zostać zburzone? Czy to właśnie dlatego byli bardziej chętni do współpracy? I czy można przekonać ludzi do ponadlokalnej walki o „naszą Ziemię”?

MC: Od 2015 r. rządowe ograniczenia uniemożliwiły dalsze wyburzenia - miejscowi wygrali tę walkę. Ostatnio byliśmy bastionem tego ruchu - ponad 10-letnich zmagani, które również umożliwiły nasze działania aktywistyczne. Mieszkańcy uczestniczyli w obozie, pomagali w jego budowie i organizacji programu. W tym roku była to wieś, której nie groziło wyburzenie. Ale naszym celem było połączenie tych dwóch kwestii: pokazanie, że górnictwo oznacza spalanie węgla, co prowadzi do rozbiórek, ale także do zmiany klimatu. Tam właśnie rozpoczynają się zmiany klimatyczne i nie można tych rzeczy od siebie oddzielić.

Pytanie z publiczności: Jak w takim razie radzicie sobie z polaryzacją polityczną? Czy uważacie, że można ją przezwyciężyć i być niezależnym od strategii wykorzystania ekologii przez liberalów i konserwatystów?

MS: Dla nas łatwo jest zachować niezależność, bo ruch anarchistyczny nie współpracuje z partiami politycznymi. Możemy stworzyć własną narrację i krytykować zarówno prawicowy rząd, jak i liberalną opozycję za grę, także z nami. Mamy złe doświadczenia z partiami liberalnymi, które zapraszały nas do udziału w jakichś działaniach, a kiedy się zgodzaliśmy, czuliśmy się wykorzystani. Potrzebowano ludzi z umiejętnościami organizacyjnymi, lecz nie brano pod uwagę naszych pomysłów, dlatego już nie współpracujemy. Nie możemy pozwolić na budowanie kapitału politycznego naszym kosztem.

Pytanie z publiczności: Monika, mówiłaś wcześniej, że działacze mogą współpracować lub „używać” polityków...

MoSa: Tak, ale nie zawieraj sojuszy z żadną partią. Oczywiście uważamy, że polaryzacja nie dotyczy tylko partii, ale dwóch głównych narracji.

Na przykład w ruchu antywęglowym, który jest w większości lewicowy, są też kolektywy silnie prawicowe i konserwatywne. Ekologia nie ma składnika politycznego. Podchodzimy do polityków jak do ludzi i jako do pracowników sektora publicznego. Zachęcamy wszystkich, aby rozmawiali ze swoimi przedstawicielami i zwracali im uwagę, jeśli nie wykonują swojej pracy.

Pytanie z publiczności: Czy jest możliwy pomost między osobami decyzyjnymi, a osobami posiadającymi wiedzę? Jak możemy sprawić, by dyskusje między aktywistami stały się głównym nurtem debaty?

MoSa: Celem naszych ruchów nie jest tylko mówienie „fuck you” do systemu. Dziś reprezentowane są tu bardzo specyficzne ruchy. Jest wielu naukowców i dziennikarzy, którzy przemawiają do różnych grup odbiorców, ponieważ nie można rozmawiać ze wszystkimi naraz. Kładziemy nacisk na zwracanie się do zwykłych ludzi i ten sposób wpływania na politykę. Na tym się skupiamy.

P: Mam komentarz do kwestii pozytywnych doświadczeń. Wiemy, że znajdujemy się w środku globalnej katastrofy, szóstej masowej zagłady, na mecie naszego gatunku. Jednocześnie jest to moment, w którym kapitalizm nie może dłużej trwać w obecnej formie, i jest to fantastyczna okazja. Być może potrzebujemy tej katastrofy, aby zmienić system.

P: Czy dychotomia prawa i lewa nie jest również narzędziem podziałów? Być może kryzys klimatyczny może skłonić nas do odmiennego myślenia o systemie politycznym...

MS: Nasza zachodnia kultura zbudowana jest na dualizmach: prawicowym i lewicowym, białym i czarnym oraz naturze i społeczeństwie. Bardzo łatwo jest eksploatować przyrodę, kiedy nie uważamy siebie za jej elementu. Oznacza to również, że ruch anarchistyczny powinien połączyć siły nie tylko z ruchem ekologicznym, ale także z ruchem feministycznym, związkami zawodowymi, komitetami obrony lokatorów. Gdybyśmy stworzyli wielki zryw, wspólnie z różnymi grupami pokrewnymi, moglibyśmy osiągnąć naprawdę coś wielkiego, ponieważ mamy te same interesy.

P: Jak zamierzacie to zrobić? Podkreślcie, że stronicie od kontaktu z politykami i polityką. Działania, które przeprowadziliście i zwycięstwa, które odnieśliście są niewielkie na skalę świata zachodniego. Mamy do zrobienia o wiele więcej. Wspomniałeś już o naszych wrogach. Jak zamierzasz uczynić z nich swoich sojuszników?

NA: Staramy się dotrzeć do ludzi, z którymi normalnie się nie zgadzamy. Jak ktoś już podkreślił - powstania i rewolucje udają się wtedy, kiedy ludzie, którzy zazwyczaj się nie zgadzają, zaczynają walczyć o wspólny cel. Skupiamy się na nadrzędnych wartościach i na znalezieniu wyjścia z kryzysu.

P: Większość ludzi nawet nie zdaje sobie sprawy, że może istnieć wspólny cel...

MS: Dla przykładu, członkowie ruchu anarchistycznego stworzyli w Amazonii związki zawodowe, które stały się dużą grupą współpracujących ze sobą osób. W zeszłym roku sytuacja w tamtejszej fabryce bardzo się pogorszyła - wydłużono godziny pracy przy trudniejszych warunkach. Postanowiono zorganizować strajk, tylko na jeden dzień - to wystarczyło. I udało się. Ludzie przestali pracować na jeden dzień.

P: Mówisz o fabrykach, ale bardziej interesują mnie wydarzenia na znacznie większą skalę.

MoSa: Jeśli zgromadzisz 12 osób i spróbujesz zdecydować, który film obejrzeć w kinie, jak długo to potrwa? Nie mamy wystarczająco dużo czasu na uzgodnienie jednego nadrzędnego planu. Jest wiele osób, pracujących ze związkami zawodowymi, społecznościami lokalnymi, politykami, ludźmi, którzy obserwują, jak przemieszczają się pieniądze na rynku. Czasami trzeba rozmawiać nie z politykami, ale z ludźmi, którzy mają wpływ na kapitał. Na przykład, jeśli wiesz, który zakład jest ubezpieczony przez jaką firmę, możesz spróbować wpłynąć na tę firmę. Mieliśmy sytuację z ministrem Tchórzewskim, który od miesiący głosił, że elektrownia w Ostrołęce będzie wielką inwestycją dla Polski. Dwa dni temu zdecydował, że to nie jest tak naprawdę dobre dla środowiska, ale znalazł inne argumenty, aby poprzeć decyzję. Widać, że politycy tańczą w rytm kapitału. Chodzi mi o to, że nie będzie jednego planu - i nie pytaj nas o ten jedyny właściwy. Nie ma na to wystarczająco dużo czasu.

MC: Patrząc na strategię globalnego ruchu na rzecz sprawiedliwości klimatycznej, można zauważyć pewne zmiany. Ludzie próbowali rozmawiać z przedstawicielami władzy, w Kopenhadze, w Paryżu, i oczywistym jest, że politycy nie słuchają, jednak równie oczywiste, że przegrają właśnie dlatego, że nie potrafią słuchać. Na całym świecie tysiące ludzi protestuje - w Australii, w USA, nawet w Europie Wschodniej. Jakiś czas temu było nie do pomyślenia, że ludzie będą przeciwstawiać się kopalniom. W Hamburgu w Niemczech pięć lat temu drzew bronіło kilku hippisów - teraz

demonstruje tam pięćdziesiąt tysięcy osób, a pięć tysięcy blokuje tory kolejowe. Oczywiście jest, że forma debaty się zmienia, a ci, którzy ją ignorują, przegrywają. W Czechach jest jeden człowiek, który inwestuje ogromne pieniądze w elektrownie węglowe, ponieważ zakłada, że wszystkie przepisy zostaną wycofane, a Unia Europejska się rozpadnie. Ale on przegra! Nie ma na ten temat dyskusji.

P: Czy zmiany, do których powoli dążymy, będą wystarczające? Powinno wydarzyć się coś wielkiego: nie pięćdziesiąt tysięcy, ale pięć milionów zaangażowanych ludzi. Czy przypadkiem nie jest już za późno?

MoSa: Owszem, możliwe, że sobie z tym nie poradzimy. Musimy mieć świadomość potencjalnej porażki. Nigdy w historii ludzkości nie było takiego wyzwania, więc nikt nie wie, co robić. Dla przykładu sprawozdania naukowe nie uwzględniają nawet wiecznej zmarzliny, która jest ogromnym czynnikiem zmian klimatycznych. Po prostu musimy to zrobić.

NA: To prawda. Jednocześnie polityka i ekonomia mogą się bardzo szybko zmieniać w przypadku zagrożeń egzystencjalnych. Na przykład Wielkiej Brytanii i Stanom Zjednoczonym podczas II wojny światowej udało się w ciągu kilku miesięcy dokonać gruntownych zmian gospodarczych, ponieważ było jasne, że sytuacja grozi upadkiem kraju. Ruchy wczesno-chrześcijańskie były narażone na ogromne prześladowania, ale w ciągu kilku dziesięcioleci udało im się rozwinąć i przeistoczyć w dominującą religię Imperium Rzymskiego. Nawet jeśli nie potrafimy wytłumaczyć takich zmian w kategoriach materialistycznych, nigdy nie wiemy, kiedy ruch przekroczy punkt krytyczny. Nigdy nie możemy przewidzieć, kiedy wielkie zmiany staną się możliwe.

MS: Jasne jest, że nie możemy zawrócić. Nie możemy wszystkiego naprawić od razu. Musimy teraz zastanowić się, co zrobić, aby chronić ludzi, lub przynajmniej naturę bez nich...

The Most
Beautiful Catastrophe

Najpiękniejsza
Katastrofa

1.12.2018—4.01.2019

curator / kurator: **Jakub Gawkowski**

coordination / koordynacja: **Katarzyna Kalina**

artists / artyści: **Kolektyw APART, Karolina Brzuzan, Sara Czyż, Krzysztof Jung, Tamás Kaszás, Michal Kindernay, Diana Lelonek, Barbara Sass, Pavel Sterec, Tereza Stöckelová, Vladimír Turner**

partners / partnerzy: **Agosto Foundation, APART, Artportal.hu**

collaboration / współpraca: **Agata Cukierska, Agata Gomolińska-Senczenko, Katarzyna Kalina, Katarzyna Łaciak, Dominik Skiendziel, Irena Walczok, Paweł Wątroba, Marcin Wysocki (Kronika team); Agnieszka Drab, Joanna Gomoluch, Marcela Jankowska Surma, Katarzyna Lazar, Barbara Pędolska (BCK team)**

acknowledgements / podziękowania: **Jan Garstka, Tomasz Partyka, Patryk Walaszkowski, Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Studio Filmowe Indeks PWSFTviT im. Wojciecha Jerzego Hasa sp. z o.o.**

The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

editors / redakcja: **Jakub Gawkowski, Paweł Wątroba**

texts / teksty: **Nils Agger, Ewa Bińczyk, Mikuláš Černík, Marcin Doś, Jakub Gawkowski, Lukáš Likavčan, Monika Sadkowska, Marta Senk, Marlena Wilczak**

english translation / tłumaczenie: **Agata Sitko**

proofreading / korekta: **Anna Azarova, Iwona Sobczyk**

graphic design, typesetting, photos, illustrations / projekt graficzny, skład, zdjęcia, ilustracje: **WYSOCKI**

copyright 2019, authors, **CCA Kronika in Bytom** / autorzy, **CSW Kronika w Bytomiu**

printed by / druk: **CUD Druk – Centrum Usług Drukarskich w Rudzie Śląskiej**

circulation / nakład: **500**

ISBN **978-83-61853-29-9**

published by / wydawca:
Centrum Sztuki Współczesnej Kronika
Rynek 26, 41-902 Bytom, Polska
www.kronika.org.pl

KRONIKA

CCA Kronika is financed by the municipality of Bytom and has been functioning a part of the Bytom Cultural Centre's structure. / CSW Kronika jest instytucją Miasta Bytomia i działa w strukturach organizacyjnych Bytomskiego Centrum Kultury.

● supported by

● **Visegrad Fund**

● ●

